

Identiteetin representaatiot, puhuttelu ja rohkaisun
keinot *Kaikki muuttuu paremmaksi* -kertomuksissa

Pro gradu -tutkielma

Milka Kylliäinen

Helsingin yliopisto

Suomen kieli

Helmikuu 2013

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos Institution – Department Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos	
TekijäFörfattare – Author Kylliäinen, Milka Maija			
Työn nimi Arbetets titel – Title Identiteetin representaatiot, puhuttelu ja rohkaisun keinot <i>Kaikki muuttuu si</i> -kertomuksissa			
Oppiaine Läroämne – Subject suomen kieli			
Työn laji Arbetets art – Level pro gradu -tutkielma	Aika Datum – Month and year helmikuu 2013	Sivumäärä Sidoantal – Number of pages 115 + 4 sivua liitteitä	
Tiivistelmä Referat – Abstract			
<p>Tutkielmassa tarkastellaan <i>Kaikki muuttuu paremmaksi</i> -kirjan kertomusten genreä ja narratiivisuutta. Kertomusten genren analyysissä otetaan huomioon konteksti, interdiskursiiviset suhteet ja tekstuaalisen tason kielelliset piirteet. Narratiivisuutta analysoidaan identiteetin ja kulttuuristen mallitarinoiden kautta. Analyysissä tarkastellaan tekstiesimerkkien kautta kolmea KMP-kertomusten keskeistä piirrettä: identiteettien representaatioita, puhuttelua ja rohkaisun keinoja.</p> <p>Aineistona ovat <i>Kaikki muuttuu paremmaksi</i> -kirjassa (2010) julkaistut seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöön kuuluvien omaelämäkerralliset kertomukset. Kertomuksia on 57. Keskeisiä teoreettisia viitekehyksiä ovat tekstin, diskurssin, genren ja narratiivin tutkimus. Lisäksi työssä hyödynnetään puheaktiteoriaa, sukupuolentutkimusta ja identiteettiin liittyvää tutkimusta.</p> <p>Analyysiluvussa osoitetaan, että KMP-kertomuksissa representoidaan homoseksuaalista ja transsukupuolista identiteettiä matkana, minuuden eri puolina, dynaamisena, vähemmistöidentiteettinä ja väärin representaatioiden kautta. Verbivalinnat luovat erilaisia representaatioita, esimerkiksi homoseksuaalisuuden <i>tietäminen</i> viestii olemuksellisesti erilaisesta identiteettikäsitelmästä kuin <i>tajuaminen</i>. Lukijan puhuttelussa käytetään toista persoonaa (<i>sinä olet hyvä juuri sellaisena kuin olet</i>), inkluusiivista <i>me</i>-pronominia (<i>meillä kaikilla on hallussa oman elämämmme avaimet</i>) ja nollapersoonaa (<i>niistä voi silti selvitä, eikä niitä tarvitse kohdata yksin</i>). Lukijan rohkaisun keinot luokitellaan kahdeksaan kategoriaan, jotka ovat lupaaminen, käskeminen ja kehottaminen, kieltäminen, retoriset kysymykset, väitteet ja neuvot, toivotukset ja toivomukset, yhteisön velvoittaminen sekä onnelliset lopetukset.</p> <p>Tutkielmassa osoitetaan, että KMP-kertomukset ovat tiiviisti kontekstiinsa sidoksissa oleva hybridigenre, joissa on selviytymistarinoiden, kirjeiden ja puheiden piirteitä. Niissä käytetään monipuolisesti puhuttelua ja rohkaisun keinoja sekä representoidaan kiinnostavasti identiteettejä. Edelleen selvittäväksi jää, kuinka seksuaali- ja sukupuoli-identiteettejä representoidaan laajemmassa omaelämäkerrallisessa aineistossa ja millaisia yleisiä tendenssejä niissä näkyy.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords genre, narratiivi, identiteetti, puhuttelu, rohkaisu, seksuaalivähemmistöt			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopisto, Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

SISÄLLYS

1 Johdanto	1
1.1 Aineisto	2
1.2 Tutkimuskysymykset	4
1.3 Sanastoa	6
2 Teoriaa ja käsitteitä	9
2.1 Teksti ja diskurssi.....	9
2.2 Konteksti	13
2.3 Intertekstuaalisuus ja interdiskursiivisuus.....	16
2.4 Representaatio	17
2.5 Identiteetti	19
2.6 Genre	21
2.7 Kertomus	25
2.8 Puheaktit.....	29
3 KMP-kertomusten konteksti	32
3.1 <i>It gets better</i> -projekti.....	32
3.1.1 Videokampanja	33
3.1.2 Kirja	34
3.2 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa	37
3.2.1 Seksuaalivähemmistöjen historiaa länsimaissa.....	37
3.2.2 Seksuaalivähemmistöjen historiaa Suomessa	43
3.2.3 Sukupuolivähemmistöjen historiaa	45
3.3 2000-luvun sateenkaari-Suomi.....	48
4 Analyysi	53
4.1 Lhbt-identiteetin representaatiot	53
4.1.1 Matka tai projekti omaksi itseksi	54
4.1.2 Elämän tai minän yksi osa tai puoli	56
4.1.3 Dynaaminen identiteetti ja queer	58
4.1.4 Vähemmistöidentiteetti	59
4.1.5. Väärät representaatiot.....	63
4.1.6. Identiteetti ja verbit	67
4.2 Puhuttelu	79
4.2.1 Toinen persoona	80
4.2.2 Inklusiivinen <i>me</i>	84

4.2.3 Nollapersoona	87
4.3 Rohkaisun keinot.....	91
4.3.1 Lupaaminen.....	92
4.3.2 Käskeminen ja kehottaminen	94
4.3.3 Kieltäminen	95
4.3.4 Retoriset kysymykset	96
4.3.5 Väitteet ja neuvot	97
4.3.6 Toivotukset ja toivomukset	99
4.3.7 Yhteisön velvoittaminen	100
4.3.8 Onnelliset lopetukset.....	101
5 Lopuksi.....	107
Lähteet.....	109
Liitteet	116

1 JOHDANTO

Kaikki muuttuu paremmaksi -projekti herätti mielenkiintoni syksyllä 2010 poikkeuksellisella avoimuudellaan. Projektiin kuuluvassa videossa ja kirjassa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat, heidän läheisensä ja politiikan edustajat astuvat esiin tavoitteenaan rohkaista oman seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteettinsä kanssa kamppailevaa nuorta. He kertovat omasta elämästään, kohtaamistaan hankaluuksista sekä ennen kaikkea siitä, kuinka kaikki muuttui paremmaksi. Tekstit eivät kuitenkaan pysy vain omaelämäkerrallisella tasolla, vaan niissä puhutellaan lukijaksi tai kuulijaksi oletettua lhbt¹-nuorta ja annetaan lupaus: kaikki muuttuu paremmaksi. Lähestymistapa oli seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historian valossa mullistava ja tabuja rikkova, mutta 2010-luvun Suomessa mitä luontevin ja odotettu: vihdoinkin lhbt-ihmisten asioista puhuivat lhbt-ihmiset itse – omalla nimellään ja omalla äänellään.

Tekstintutkimuksen näkökulmasta KMP²-kirjassa julkaistut kertomukset tarjoavat lukuisia tutkimuskysymyksiä. Kertomusten konteksti ulottuu historiasta nykypäivän sosiokulttuuriseen ilmapiiriin, ja niiden diskursiiviset käytänteet, genre ja narratiivisuus ovat moniulotteisia. Kiinnostavaa on esimerkiksi se, minkälaisin kriteerein ja missä laajuudessa KMP-kertomusten genreä voi määritellä: ovatko ne kertomuksia, tarinoita tai kirjeitä ja millä perusteella? Millaisia konventioita ne noudattavat ja millaisia rikkovat? Mikä on niille tyypillistä? Kysymykset ovat johtaneet minut monitieteiseen, diskursianalyttiseen tutkimusotteeseen. Samalla minua on kiinnostanut se, miten KMP-kertomuksissa representoidaan identiteettejä ja puhutellaan rohkaisevasti lukijaa – toisin sanoen se, millaisia asioita teksteissä tehdään ja miten. Usein käytetyssä iskulauseessa *ei sanoja vaan tekoja* on nähdäkseni jo lähtökohtaisesti iso ristiriita, sillä se itsessään kielellinen teko, lupaus. Kieli on merkkijärjestelmä, jolla maailmaa heijastetaan ja luodaan jatkuvasti. Tässä tutkielmassa tarkastelen sitä, miten sitä tehdään, kun representoidaan identiteettejä tai rohkaistaan lukijaa.

Tutkielmani jakaantuu viiteen lukuun. Johdantoluvun alaluvuissa esittelen aineiston, tutkimuskysymyksen ja tärkeää sanastoa. Luvussa 2 käyn läpi tutkielmani teoreettiset lähtökohdat ja käsitteet, joita tulen käyttämään. Luku 3 käsittelee aineistoni

¹ Lyhenne sanoista *lesbo, homo, bi ja trans* (ks. alaluku 1.3.)

² Tästä lähtien käyttämäni lyhenne nimekkeelle *Kaikki muuttuu paremmaksi*. Esim. KMP-kertomus, KMP-kirja, KMP-video.

kontekstia, johon kuuluvat *It gets better* -projekti sekä katsaus seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöjen historiaan ja tilanteeseen 2000-luvun Suomessa. Luvussa 4 analysoin aineistoani kolmesta näkökulmasta, jotka ovat identiteettien representaatiot, puhuttelu ja rohkaisun keinot. Viimeisessä luvussa vedän tutkielmaani yhteen ja pohdin sen ulottuvuuksia. Tutkielmani lopussa on liitteenä neljä KMP-kertomusta kokonaisuudessaan.

1.1 Aineisto

Tutkielmani aineisto on joulukuussa 2010 julkaistu kirja *Kaikki muuttuu paremmaksi* (Paasilinna), jonka ovat toimittaneet Ani Kellomäki, Johanna Laitinen, Tommi Laitio, Alex Nieminen ja Saku Tuominen. Kirja koostuu johdannosta, Jari Tervon kirjoittamasta esipuheesta ja 57 lyhyehköstä 2–4 sivun mittaisesta seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvan ihmisen tai heidän läheisensä kirjoittamasta omaelämäkerrallisesta kertomuksesta. Kirjan tavoitteeksi ilmaistaan takakannessa rohkaista lhbt-nuoria jaksamaan vaikea teini-ikä ja olemaan oma itsensä. Lhbt-nuorilla tarkoitetaan lesboja, homoja, biseksuaaleja ja transihmisiä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvät käsitteet avaavat alaluvussa 1.3.

KMP-kirja on osa kansainvälistä *It gets better* -projektiä, jonka aloitti yhdysvaltalainen homopariskunta, tavoitteenaan rohkaista seksuaalisen tai sukupuolisen identiteettinsä kanssa kamppailevaa nuorta. Projektin ensisijainen julkaisukanava ovat videot, joissa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset kertovat elämästään. Suomessa tehtiin projektin innoittamana useamman ihmisen voimin kahdeksanminuuttinen KMP-video, joka julkaistiin YouTubeissa ja esitettiin televisiokanavilla lokakuussa 2010. Videon saaman suosion perusteella päätettiin julkaista kirja, johon etsittiin kertomuksia Internetissä julkaistulla ”tarinoiden etsintäkuulutuksella”. KMP-videoiden ja etsintäkuulutuksen merkitystä KMP-kertomuksille ei voi vähätellä: niillä on aineistoon tiivis interdiskursiivinen yhteys, ja lisäksi niissä eksplisiittisesti tai implisiittisesti ilmaistu metatieto genrestä on vaikuttanut kertomuksiin. Tästä syystä analysoin myös jonkin verran suomenkielistä videota ja etsintäkuulutusta. *It gets better* -projektiä kuvaan tarkemmin kontekstia käsittelevässä luvussa 3.

KMP-kirjan kenties huomionarvoisin seikka on omalla nimellä kirjoittaminen. 70 prosenttia eli neljäkymmentä 57 kirjoittajasta on julkaissut kertomuksensa koko nimellään. Kaksi kirjoittajaa on kirjoittanut pelkällä etunimellään, yksi taiteilijanimellään ja loput 14 nimettöminä. Nimettömien kirjoittajien nimimerkkinä toimii satunnainen

kirjain. Omalla nimellä julkisesti kirjoittaminen rikkoo seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuulumisen tabua. Pitkään on ajateltu ja ajatellaan edelleen, että esimerkiksi homoseksuaalisuutta ei voi tuoda avoimesti esiin, sillä se johtaa syrjintään ja vaikeuttaa esimerkiksi työnhakua. Lhbt-identiteettiä on pidetty yksityiselämään kuuluvana salaisuutena, josta kerrotaan vain harvoille ja valituille. KMP-kirjassa tämä tabu murretaan ainakin osin. Kirjaan ovat kirjoittaneet omalla nimellään myös muutamat tunnetut henkilöt: kansanedustaja Oras Tynkkynen, taiteilijapariskunta Simo ja Osku Heiskanen, muusikko Cristal Snow, juontajat Manne Maalismaa ja Nuppu Stenros, kirjailija Seija Vilén sekä kuvataiteilijat Emma Helle ja Kaija Papu. Julkisuuden henkilöiden osallistuminen on ollut tyyppillistä myös *It gets better* -projektille.

KMP-kertomusten kirjoittajista valtaosa on ollut vuonna 2010 noin kolmekymppisiä pääkaupunkiseutulaisia. Kirjoittajien keski-ikä oli vuonna 31,7 vuotta. Heistä nuorin oli 18-vuotias ja vanhin 66-vuotias. Eniten kirjoittajissa oli 32-vuotiaita (6). Ikäkaumaan vaikuttanee se, että 20–30-vuotiaat ovat vanhempia ikäluokkia aktiivisempia Internetissä ja etenkin niillä sivuilla, joilla tarinoiden etsintäkuulutus on julkaistu. Toisijaisesti voi vaikuttaa se, että kolmikymppisten kirjoittajien omasta teini-ikästä on kulu- nut sopivan verran aikaa: yksityiskohdat ovat tuoreessa muistissa, mutta niiden analysoiminen pienen välimatkan päästä on jo mahdollista. He ovat myös todennäköisesti kokeneet yhteiskunnan ja asenneilmapiirin muuttumisen parempaan suuntaan vanhem- pia sukupolvia selkeämmin.

KMP-kertomusten yhteydessä mainitaan nimen tai nimimerkin ja iän lisäksi asuinpaikkakunta. Kolmekymmentä 57 kirjoittajasta (52,5 prosenttia) on Helsingistä, viisi Espoosta, kolme Tampereelta ja kaksi Vantaalta. Pääkaupunkiseutulaisia kirjoitta- jista on 66,5 prosenttia. Loput paikkakunnat ovat yksittäisiä kaupunkeja tai maakuntia, esimerkiksi Kuopio, Joensuu, Turku, Savo, Varsinais-Suomi ja Kaakkois-Suomi. Hel- singin valta-asemaa selittää ns. seksuaalipakolaisuus: suurten kaupunkien ilmapiiri on yleensä vähemmistöjä kohtaan suvaitsevampi, ja niistä myös löytää toisia lhbt-ihmisiä helpommin. Moni KMP-kertomusten helsinkiläisistä kirjoittajista on alun perin muualta kotoisin, ja he saattavat kertomuksessaan mainita suureen kaupunkiin muuttamisen yh- tenä olennaisena elämänlaatua parantaneena seikkana. Maakuntatasolla asuinpaikkakun- tansa ilmoittaneet ovat poikkeuksetta kirjoittaneet nimimerkillä – todennäköisesti edel- leen pienemmillä paikkakunnilla vallitsevien paineiden vuoksi.

Kirjoittajien nimen, iän ja paikkakunnan lisäksi voisi tarkastella sitä, kuinka moni kirjoittajista edustaa mitäkin seksuaalista suuntautumista tai sukupuoli-identiteettiä. Lokerointi osoittaisi kuitenkin melko huonoa ymmärrystä, sillä monet kirjoittajat eivät määrittele itseään selkeästi tai laisinkaan tiettyyn kategoriaan, ja olisi kyseenalaista tehdä arviointeja yhden kertomuksen perusteella. Seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti ovat aina itsemäärittelykysymyksiä. Sen vuoksi en koe tarpeelliseksi määritellä myöskään sukupuolijakaumaa. Totean vain, että KMP-kertomusten kirjoittajissa on naisia, miehiä, transsukupuolisia, transvestiitteja, transgendereitä, queereja, homoja, lesboja, biseksuaaleja, heteroita sekä kaikkea näiden lokeroiden väliltä. Kirjassa on myös kolme lhbt-ihmisen läheisen kertomusta: yksi äidin, yksi tyttären ja yksi sisaren kertomus siitä, kuinka tyttären, äidin ja veljen homo- tai biseksuaalisuus on käynyt ilmi ja miten kirjoittaja on suhtautunut siihen.

Päädyn valitsemaan KMP-kirjan tutkielmani aineistoksi sen ajankohtaisuuden ja kiinnostavuuden perusteella. Ajankohtaisuudella viitataan ilmestymisvuoteen 2010 ja siihen, että seksuaalivähemmistöt ovat olleet 2000-luvulla tiiviisti politiikassa ja mediassa esillä. Sukupuolivähemmistöt ovat toistaiseksi enemmän marginaalissa, mutta muutosta on näkyvissä. 2010-luvun Suomi on vaiheessa, jolloin lhbt-ihmisten ihmisoi-keuksiin on lähes pakko ottaa kantaa. Tämä tekee KMP-kertomuksista yhteiskunnallisesti ja yleisinhimillisesti tärkeitä. Kielentutkijan näkökulmasta kiinnostavuus puolestaan liittyy siihen, että KMP-kertomuksissa on aineksia monipuoliseen tekstintutkimukseen ja diskurssianalyysiin. Identiteettiä on viimeiset vuosikymmenet problematisoitu laajasti yhteiskuntatieteissä ja humanistisilla aloilla, ja sen yhteydet diskursseihin ja valtaan ovat tällä hetkellä diskurssianalyysin polttopisteessä. KMP-kertomuksissa identiteettien representoiminen on keskeistä, samoin valtaan ja vaikuttamiseen liittyvät kysymykset. Lisäksi kertomusten genre tuntuu olevan jossakin määrin vakiintumaton ja hybridinen, mikä tarjoaa genreanalyttisesti hedelmällisiä lähtökohtia.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tutkielmassani on diskurssianalyttinen tutkimusote, mikä näkyy tutkimuskysymysten asettelussa. Tarkastelen aineistoani sosiaalisen konstruktion näkökulmasta siten, että erilaiset diskursiiviset käytänteet – esimerkiksi diskurssit, genret ja narratiivit – rakentavat ja merkityksellistävät todellisuutta. Sen vuoksi niiden analysoiminen ei ole pelkkien kielellisten ilmiöiden vaan laajemmin yhteiskunnallisten ja sosiaalisten ilmiöiden tutki-

mista. KMP-kertomukset ovat 2010-luvun kulttuurisen ja poliittisen ilmapiirin tuote, eräänlainen genre tai narratiivi, joka on tässä ajassa kiinnostava ja paljastava. Kontekstin suuri rooli näkyy tutkielmassani siinä, että valotan aineiston kontekstia suomen kielen pro gradulle hieman epätyypillisen laajasti ja monitieteisesti. Koen tämän välttämättömäksi KMP-kertomusten genren riittävän analysoimisen kannalta. Tekstiin ja sen tulkintaan kuuluu olennaisena osana konteksti, joka mahdollistaa myös interdiskursiivisten suhteiden tarkastelun.

Vaikka konteksti ja interdiskursiiviset suhteet ovat tutkielmassani merkittävässä asemassa, tarkastelen myös kieltä lausumatasolla. Analyysiluvussani tutkin KMP-kertomuksissa hyödynnettäviä diskursiivisia ja kielellisiä piirteitä. Diskursiiviset piirteet tarkoittavat diskursseja, genreä ja narratiivia: Millaisia lhbt-identiteetteihin liittyviä diskursseja KMP-kertomuksissa on, ja minkälaista niiden genre ja narratiivisuus on? Olennaista ei siis ole lokeroida KMP-kertomuksia johonkin tiettyyn selvärajaiseen genreen kuuluviksi tai määritellä niiden genreä tai narratiivisuutta tyhjentävästi. Ensinnäkään tiukkojen rakenne- ja muotoseikkojen määrittäminen ei olisi KMP-kertomusten kohdalla mahdollista, sillä ne ovat melko vakiintumattomia – variaatiota on paljon. Toiseksi lokeroiminen ei vastaa diskurssikäsitystäni.

Tutkielman analyysiluku jakaantuu kolmeen osioon, joissa tarkastellaan aineisto-esimerkkien kautta KMP-kertomusten identiteettien representaatiota, lukijan puhuttelelua ja rohkaisun keinoja. Olen nostanut nämä piirteet keskeisiksi siksi, että ne ovat KMP-kertomusten genren kannalta merkittäviä. Ensinnäkin seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden tarkastelussa on olennaista ottaa kantaa *identiteettiin*, joka on kertomuksissa olennaisessa roolissa. Identiteettien representaatiot paitsi heijastavat todellisuutta, myös luovat sitä. Toisaalta tärkeää on se, etteivät KMP-kertomukset yleensä jää vain kirjoittajan kokemuksen tasolle vaan pyrkivät puhuttelemaan ja rohkaisemaan lukijaa. Nämä kaksi keskenään limittyvää seikkaa analyysin keskiöön myös siksi, että ne erottavat KMP-kertomuksia Suomessa aikaisemmin julkaistuista lhbt-elämäkerrallisista kertomuksista. KMP-kertomuksilla on lukijalle selkeämmin suunnattu tavoite ja tarkoitus, ja ne voi tulkita myös jossakin määrin poliittisiksi teksteiksi. Vaikka tutkin aineistoni kielellisiä piirteitä genreanalyttisesti, en oleta minkään kielellisen piirteiden ja KMP-kertomusten genren tai narratiivin välille yhtäläisyysmerkkejä. Tekstin konkreettiset yksityiskohdat ovat indeksaalisessa suhteessa tekstilajin abstrakteihin ominaisuuksiin, eli kyseessä on kaksi eri tasoa.

Tutkielmani asettuu diskurssianalyttiseen tutkimusperinteeseen, ja siinä on kielentutkimuksen lisäksi yhtymäkohtia sosiologiaan, sosiaalipsykologiaan ja sukupuolen tutkimukseen. Lähestyn aineistoani monitieteisesti käyttäen hyväkseni mm. historian-, median- ja kirjallisuudentutkimusta. Tämä on erityisen tarpeellista aineiston kontekstin avaamisessa. Tutkielmani keskeinen tutkimuksellinen paradigma on sosiaaliseen konstruktionismiin perustuva diskurssintutkimus, joka 2000-luvulla on keskittynyt genreihin, narratiiveihin, identiteetteihin, representaatioihin ja valtarakenteisiin. Ei ole yhden- tekevää, mitkä diskurssit voivat olla minäkin aikana esillä ja kenen kertomuksia kuunnellaan. Valitessani marginaalissa olevien omaelämäkerralliset kertomukset tutkimusaineistokseni teen siis eräänlaisen kannanoton: näiden kertomusten tutkiminen on tärkeää. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyy edelleen tabuja ja valtarakenteita, joiden analysoiminen yhdistää tutkielmani kriittisen tekstintutkimuksen perinteeseen.

Homoseksuaalien elämäkerrallisia kertomuksia tai katkelmia niistä ovat Suomessa tutkineet Marja Kaskisaari (1995, 1997), Osmo Kontuja ja Elina Haavio-Mannila (1995, 1998), Tuula Juvonen (2002) sekä Juhani E. Lehto ja Camilla Kovero (2010). Heidän tutkimuksiinsa on olennaisena osana kuulunut kirjoitetun tai puhutun aineiston kokoaminen. Transsukupuolisten kokemuksia on tutkittu tietyllä elämänalueella, esimerkiksi työelämässä tai terveystalouksissa. Lhbt-aiheisten omaelämäkerrallisten tekstien tutkimusta on tehty suhteellisen vähän ja lyhyellä aikajänteellä, kenties aiheen tabuluonteisuuden vuoksi. Diskurssin ja identiteetin välinen suhde on 2000-luvun kielentutkimuksessa yksi keskeinen kiinnostuksen kohde. Sukupuoli-identiteeteistä, etnisestä ja kulttuurisesta identiteetistä on tehty mielenkiintoista, monitieteistä tutkimusta (esim. De Fina – Schiffrin – Bamberg 2006). KMP-kertomuksissa keskeisiä identiteetin osalualueita ovat seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti.

1.3 Sanastoa

Esittelen tässä alaluvussa lyhyesti ne seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden käsitteet, joita käytän tutkielmassani. Olen käyttänyt sanaston lähteenä Seksuaalinen tasavertaisuus ry:n kouluttajan materiaalipankkia, jonka käsitteet ovat nähdäkseni parhaiten ajan tasalla³.

³ Seta on myös julkaissut käytännöllisen toimittajille tarkoitetun oppaan *Näin kirjoitat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä*, joka on luettavissa osoitteessa http://seta.fi/doc/materiaali/Setan_toimittajaopas_2012_vihkotulostus.pdf (28.1.2013)

- **LHBTIQ** on lyhenne sanoista lesbot, homot, biseksuaalit, transihmiset, intersukupuoliset ja queerit. Seksuaali- ja sukupuoliyhteisöistä voi myös puhua yhteisnimityksellä *sateenkaarikansa*, joka viittaa lhbt-liikkeen keskeiseen symboliin sateenkaarilippuun.
- **Seksuaalivähemmistöt** on kattokäsite homoille, lesboille ja biseksuaaleille. Seksuaali-enemmistöön kuuluvat heteroseksuaalit. Seksuaalinen suuntautuminen kertoo siitä, keneen yksittäisellä ihmisellä on kyky tuntea vetovoimaa. Määrittelyn perustana on sekä oma että vetovoiman kohteen sukupuoli.
 - **Homoseksuaali** on henkilö, jolla on kyky ihastua, rakastua, tuntea eroottista ja emotionaalista vetovoimaa ns. oman sukupuoleensa kuuluvia henkilöitä kohtaan. Naisia, jotka pitävät naisista kutsutaan lesboiksi, ja miehiä, jotka pitävät miehistä, homoiksi.
 - **Biseksuaali** on henkilö, jolla on kyky ihastua, rakastua, tuntea seksuaalista ja emotionaalista vetovoimaa sekä naisia että miehiä kohtaan tai näiden sukupuolesta riippumatta.
- **Sukupuolivähemmistöt** on kattokäsite transihmisille ja intersukupuolisille. Transihmisillä tarkoitetaan transsukupuolisia, transvestiitteja ja transgendereitä. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ne ihmiset, joiden sukupuolen biologiset, sosiaaliset tai psyykkiset ulottuvuudet eivät muodosta jatkumoa vaan ovat ristiriidassa keskenään. Sukupuolienemmistöön kuuluvat **cis-sukupuoliset** eli ne miehet ja naiset, jotka kokevat syntymässä määritellyn sukupuolen vastaavan omaa kokemustaan.
 - **Transsukupuolinen** ihminen ei koe kuuluvansa siihen sukupuoleen, johon hänet on syntymän hetkellä määritelty ja lapsena kasvatettu. Kehollinen sukupuoli ei tunnu omalta. Sukupuolen korjausprosessissa voidaan korjata fyysinen, sosiaalinen ja juridinen sukupuoli vastaamaan koettua sukupuolta. Transmies on tytöksi syntymässä määritelty mies. Transnainen on pojaksi syntymässä määritelty nainen.
 - **Transvestiitti** kokee itsensä mieheksi, mutta haluaa ajoittain eläytyä naisrooliin. Lisäksi on transvestiittinaisia, jotka haluavat eläytyä miesrooliin ja tulla kohdatuksi miehenä.
 - **Transgender** elää mieheyden ja naiseuden rajalla, välillä tai ulkopuolella. Hän saattaa samaistua enemmän toiseen kuin biologiseen syntymä-

sukupuoleensa. Transgender voi myös kokea olevansa ihmisenä sukupuoleton, sukupuoleltaan määrittelemätön tai omanlaisensa yhdistelmä miehisenä ja naisellisena pidettyä ruumiillisuutta, tyyliä ja persoonan piirteitä.

- **Intersukupuolinen** on henkilö, jonka fyysiset, sukupuolta määrittävät tekijät eivät ole yksiselitteisesti miehen tai naisen. Intersukupuolisuus havaitaan useimmiten lapsen syntymän yhteydessä. Se on yleisnimitys monille erilaisille tiloille.

- **Queer**⁴ ilmaisee moninaisuutta kategorisoimatta ja kritisoi olemassaolollaan hetero-normatiivisia ja homonormatiivisia rakenteita. Queer on identiteetti, jonka etenkin nuoret usein omaksuvat homon ja lesbon (eng. *gay*) sijaan. Queer on myös akateeminen tutkimusala, jota Pia Livia Hekanaho luonnehtii näin: ”Ei kysytä, mikä on totuus homoudesta vaan pikemminkin, mitä merkitystä käsite on saanut eri aikoina ja eri keskusteluissa sekä mihin sitä kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti käytetään – ja tarvitaan. Queer-tutkijoiden kiinnostuksen kohteisiin kuuluu, kuinka normaaliuden ja poikkeavuuden rajalinjoja tuotetaan ja ylläpidetään kulttuurissamme” (2010: 144–145).

⁴ Sanan *queer* alkuperäisiä merkityksiä ovat ’outo, omituinen, kummallinen’ ja ark. halv. ’[seksuaalisesti] poikkeava’ (MOT Englanti © Kielikone Oy & Gummerus Kustannus Oy). Akateeminen queer-liike on siis ottanut nimekseen alun perin pilkkanimenä käytetyn käsitteen. Suomeksi queerista on käytetty mm. käännöksiä *kumma*, *outo*, *pervo*.

2 TEORIAA JA KÄSITTEITÄ

Analysoin tutkielmassani KMP-kertomuksia tekstintutkimuksen, diskurssianalyysin, genreanalyysin ja narratiivin tutkimuksen lähtökohdista. Esittelen alaluvuissa 2.1–2.7 niihin liittyviä teorioita ja käsitteitä sekä pohdin niiden keskinäisiä suhteita. Diskurssia, genreä ja narratiivia on kielentutkimuksen lisäksi tutkittu laajasti humanistisilla ja yhteiskunnallisilla tieteenaloilla, minkä vuoksi lähestyn käsitteitä *konteksti*, *identiteetti* ja *representaatio* monitieteisesti. Puheaktiteoria (alaluvussa 2.8) edustaa tietyllä tapaa perinteisempää lingvististä tutkimusperinnettä, mutta senkin juuret ovat kielifilosofiassa. Tässä luvussa selvennän, mihin tutkimusperinteisiin nojaan käyttäessäni erilaisia käsitteitä ja teorioita.

2.1 Teksti ja diskurssi

Käsitteitä *teksti* ja *diskurssi* käytetään mitä moninaisimmilla tavoilla ja useilla eri tieteenaloilla. Koska tämä tutkielma kuuluu tekstintutkimuksen ja diskurssianalyysin piiriin, on syytä selvittää, mitä tarkoitan kyseisillä käsitteillä. Tässä tutkielmassa vaikuttavat vahvasti sosiaalinen konstruktionismi ja funktionaalinen kielikäsitelmä, mikä lyö leimansa kaikkiin teorialuvussa esiteltäviin käsitteisiin ja niiden soveltamiseen analyysissa.

Sosiaalisella konstruktionismilla tarkoitetaan tieteellistä tutkimussuuntausta, jonka mukaan sosiaalinen todellisuus ilmiöineen ja merkityksineen rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tutkimussuuntauksen perusteoksena pidetään sosiologi Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin teosta (1967), jossa korostetaan kielen roolia merkitysten välittäjänä ja jokapäiväisen elämän todellisuuden rakentajana. Sosiaalisen konstruktionismin suosio humanistisilla ja yhteiskunnallisilla aloilla on ollut suuri – se on onnistunut tarjoamaan postmodernina aikana monelta osin relevantin tavan hahmottaa todellisuuden rakentumista. Tutkimuksen painopisteiden siirtymisestä on käytetty käsitteitä kielellinen ja narratiivinen käänne. Vivienn Burrin (2003: 2–5) mukaan sosiaalisille konstruktionisteille yhteisiä lähtökohtia ovat kriittisyys itsestään selvänä pidettyjä asioita kohtaan, käsitteiden ymmärtäminen historiallisesti ja kulttuurisesti suhteelliseksi sekä tiedon käsittäminen sosiaalisissa prosesseissa ja sosiaalisen toiminnan yhteydessä rakentuvaksi.

Kielitieteessä konstruktionismi näkyy erityisen hyvin funktionaalisessa kielikäsitelmässä, jonka keskeinen kehittelijä on M. A. K. Halliday. Hallidayn [1973, 7] mu-

kaan ”funktionaalinen lähtökohta - - - merkitsee sitä, että pyritään selittämään kielen olemus funktionaalisiin ehdoin – eli yritetään selvittää, onko kieli itsessään muotoutunut käytön pohjalta, ja jos on, niin millä tavalla. Kuinka kielen muotoa ovat säädelleet ne funktiot, joiden palvelemiseksi se on kehittynyt.” (Shore 2012: 145). Kielen perustehtäviä ovat Hallidayn ja Matthiessenin (2004) mukaan kokemuksiemme järjeistäminen ja sosiaalisten suhteiden ilmentäminen, joiden mahdollistamiseen tarvitaan tekstuaalinen taso. Nämä ovat kielen kolme metafunktiota:

1. Ideationaalinen metafunktio tarkoittaa ihmisen mahdollisuutta selittää kielellä kokemuksiaan sekä nimetä ja luokitella asioita erilaisiin systeemeihin. Kieli järjestyy monimutkaisiksi kieliopillisiksi rakenteiksi, joilla voi ilmaista kaikenlaisia kokemuksia.
2. Interpersoonainen metafunktio liittyy kielenkäyttöön toiminnassa, sosiaalisessa ympäristössä. Kieliopillisen lauseen esittämisellä on aina propositionaalinen tasonsa, joka liittyy sosiaalisten suhteiden ilmentämiseen – esim. kysymiseen tai neuvomiseen liittyy puhetilanteessa asioiden ja ihmisten arviointi.
3. Tekstuaalinen metafunktio on ikään kuin kielen ideationaalisen ja interpersoonaisen funktion mahdollistaja tai helpottaja: kielen avulla rakennetaan ja järjestellään diskurssivirtaa eli jäsennetään teeman- ja informaationkulkua.

(Mts. 29–31.)

Kielen metafunktioiden taso näkyy KMP-kertomusten analyysissä monella tapaa. Kertomusten identiteettien representaatiot liittyvät kielen ideationaaliseen eli representatiiviseen voimaan. Lukijan rohkaisevassa puhuttelussa on kyse interpersoonaisesta funktiosta. Molempien tarkasteluun liittyy kielen tekstuaalinen funktio, joskaan se ei tämän tutkielman analyysissä ole niin suuressa roolissa.

Funktionaalille kielikäsitteelle on tyypillistä ymmärtää kieli resurssina, joka tarjoaa kielenkäyttäjälle monia vaihtoehtoja valita mitä ja miten hän käyttää kieltä, rekisterejä, diskursseja, genrejä jne. Valinnanvapauden liittyy myös rajoituksia kontekstin, diskursiivisten käytänteiden ja kielenkäyttäjän omien taitojen suhteen. (Pietikäinen – Mäntynen 2009: 15.) On nähdäkseni syytä kiinnittää huomiota myös siihen, että tuo valitseminen ei aina ole tiedostettua tai intentionaalista vaan pikemminkin alitajuista kielen ja esimerkiksi tiettyjen lajikonventioiden käyttämisestä. Ajatus kielen funktionaalisuudesta näkyy *tekstin* ja *diskurssin* käsitteiden problematisoinnissa, johon etenen seuraavaksi.

Teksti

Sanaa *teksti* käytetään humanistisessa ja yhteiskunnallisessa tutkimuksessa hyvin vaihtelevilla tavoilla tarkoittamaan milloin kirjoitettua materiaalia, milloin mitä tahansa kielenkäytön kokonaisuutta tai jopa mitä tahansa ei-kiellellistäkin kulttuuriluomusta. Tekstille on muodostunut merkittävä asema ihmistieteiden peruskäsitteenä: on ajateltu että ilman tekstiä ei myöskään ole tutkimisen ja ajattelemisen kohdetta [Bahtin 1986] ja pohdittu tekstin perusolemusta ja semioottisuutta [Colilli 2006, Nieminen 2010]. (Heikkinen 2012a: 59–61.) Tekstintutkimus ja diskurssianalyysi ovat nyt yksi kielentutkimuksen keskeinen alue, mutta aina näin ei ole ollut. Kielentutkimuksen ulottaminen lausetta suurempiin merkitysyksiköihin alkoi vasta 1960-luvulla⁵. Heikkinen (2012: 62) jakaa tekstilingvistiikan nousun kolmeen vaiheeseen: 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa kehitettiin tekstikielioppeja, 1970-luvun lopussa ja 1980-luvun alussa keskityttiin tekstuaalisuuteen rakenteena (sekä lingvistinen että sosiaalinen aspekti) ja 1980-luvun loppupuolelta alettiin kiinnittää huomiota tekstualisaatioon, tutkia tekstin tuottamisen ja vastaanottamisen sosiaalisia ja kognitiivisia prosesseja ja kehittää yleistä teksti- ja diskurssitiedettä. Nyt tekstiä tutkivia kielentutkimuksen aloja ovat mm. tekstilingvistiikka, tekstintutkimus ja kriittinen tekstintutkimus, joille kaikille yhteistä on tarkastelun kohdistaminen tekstin kokonaisuuteen, ei niinkään sen osiin (mts. 63).

Tekstintutkimuksessa on usein kiinnitetty huomiota siihen, millaiset kriteerit tekevät diskurssikatkelmasta tekstin. Tällaisia piirteitä ovat mm. koheesio ja koherenssi. Koheesiolla tarkoitetaan tekstin eksplisiittistä sidosteisuutta, joka syntyy toisaalta leksikaalis-semanttisilla keinoilla eli topiikkiin liittyvillä sanoilla ja toisaalta kieliopillisilla keinoilla eli pronomineilla, konjunktioilla jne. Koherenssi taas viittaa tekstin sidosteisuutta laajempaan yhdistävään rakenteeseen ja funktionaaliseen yhtenäisyyteen. (Heikkinen 2012: 63–64). De Beaugrande ja Dressler (1981) katsovat, että koheesion ja koherenssin lisäksi tekstuaalisuuteen kuuluvat intentionaalisuus, hyväksyttävyyys, informatiivisuus, tilanteisuus ja intertekstuaalisuus. KMP-kertomusten analyysissä keskityn tekstuaalisuuden piirteistä eniten intentionaalisuuteen, tilanteisuuteen ja intertekstuaalisuuteen.

⁵ Suomessa tekstintutkimuksen pioneeri oli anglisti ja tekstilingvisti Nils-Erik Enqvist, joka toi Yhdysvalloista lauserajat ylittävien ilmiöiden tutkimisen. Hänen ympärilleen kehittyi 1970-luvun Turussa tekstilingvistinen piiri, johon kuuluivat mm. Fred Karlsson, Auli Hakulinen ja Kustaa Vilkuna. Laajemmassa mittakaavassa tekstintutkimus löi itsensä läpi Suomessa vasta 1980-luvun lopulla.

teen. Lähestymistapaani määrittävät funktionaalinen kielitiede ja jossakin määrin kielen metasemioottinen tarkastelutapa.

Systemis-funktionaalisisessa kielitieteessä teksti määritellään sosiaalisen kanssakäymisen muodoksi, jatkuvaksi merkitysten kehittymiseksi prosessissa. Näkemyksessä korostuu se, että tekstit ovat kokonaisia ja kontekstuaalisia, joten niitä pitää myös tutkia sellaisina (Heikkinen 2012a: 65). KMP-kertomusten suhteen kokonaisuuden määrittäminen ei tuota ongelmia: kertomukset erottuvat toisistaan mm. otsikoinnilla ja sisäisellä koheesiolla, ja niiden kokoelma rajautuu materiaaliseen kirjaan, jossa on lisäksi semanttinen aloitus johdantoineen ja esipuheineen. Aina kokonaisuuden tulkitseminen ei kuitenkaan ole yksiselitteistä. Kielen semioottiseen metateoriaan nojautuva Tommi Nieminen (2010) määrittelee tekstin kokonaiseksi kielelliseksi suoritukseksi tai rajatuksi diskurssisekvenssiksi, jonka rajattuus on aina tulkinnallista ja tilanteista. Tekstin ulottuvuutta voi rajata suhteessa toisiin teksteihin eli intertekstuaalisuuteen ja toisaalta tekstiympäristöön eli kontekstiin. (Mts. 79–80, 88.) Näin ollen KMP-kertomusten tulkitseminen teksteiksi on riippuvainen tulkitsijasta, tilanteesta ja kertomusten kontekstista. Seuraavaksi tarkastelen, mitä käsitteellä *diskurssi* tarkoitetaan.

Diskurssi

Käsite *diskurssi* on monimerkityksinen ja dynaaminen (Pietikäinen – Mäntynen 2009: 22). Niemisen (2010: 70) mukaan diskurssi voidaan nähdä mm. dynaamisena ja elävänä kielen puhuntana tai kielen prosessina, puhuttuna kielenä, lausetta laajempien kielellisten kokonaisuuksien yksikkönä, tekstien väliset tasot käsittävänä kielen tasona, varietetin eli osakielen synonyymina (esim. luokahuonediskurssi), sosiaalisena merkitys- tai viestintätoimintana ja sosiaalisesti konstruoituna tiedon muotona. Listaus valaisee hyvin sitä merkitysten kirjoa, jota *diskurssi* edustaa. Alun perin diskurssilla on tarkoitettu puhuttua kieltä, samalla tavoin kuin teksti on viitannut kirjoitettuun. Diskurssianalyysilla ja tekstintutkimuksella oli yhteisenä lähtökohtanaan sosiaalinen konstruktionismi. Myöhemmin tuli yleiseksi erotella tekstin ja diskurssin käsitteet tarkoittamalla diskurssilla ihmisten välisen kanssakäymisen kokonaisuutta tietyssä tilanteessa tai ympäristössä ja tekstillä tietyn kanssakäymisen lingvististä lopputulosta. Tämä tarkoittaa erityisesti erilaista suhtautumista kontekstiin: tekstintutkimuksessa keskeisempiä ovat tekstinsisäiset tekijät, kun taas diskurssianalyysissa tekstinulkoiset tekijät ovat olennaisempia. (Heikkinen 2012b: 95–96.)

Tässä tutkielmassa on vahvasti diskurssianalyttinen ote. Se kumpuaa yhteiskuntatieteiden, alun perin Michel Foucault'n tavasta nähdä diskurssi tapana rakentaa ja merkityksellistää maailmaa. Kieli ja diskurssit ymmärretään sosiaalisen konstruktivismin mukaisesti niin, että ”merkitys ei tarkoitakaan tapahtuneen tai todellisuuden toisintamista, vaan on *diskursiivisen toiminnan tulos*” (Pietikäinen – Mäntynen 2009: 25–26). Tällä on suuri merkitys sille, kuinka tulkitseen KMP-kertomusten identiteettien representaatioita ja kuinka tärkeässä roolissa konteksti analyysissäni on. Toisaalta analysoin tutkielmassani puhuttelua ja rohkaisun keinoja tavalla, joka on kenties tyypillisempää tekstintutkimukselle.

Vaikka diskurssianalyysissä korostuukin tekstintutkimuksen tapaan sosiaalinen konstruktionismi ja funktionaalinen kielikäsitelmä, on syytä muistaa, että *diskurssi* on hyvin erilainen käsite kuin *teksti*. Nieminen (2010: 74) määrittää, että diskurssi on ”merkivistintää semanttisesti ja muodollisesti rajaamattomana virtana riippumatta intentionaalisuudesta eli toisin sanoen siitä, ovatko ne tarkoituksellisesti merkkejä, tai siitä, tulkitseeko ne lähettäjän tai kulloisenkin diskurssiyhteisön kannalta oikein”. Diskurssi on siis rajaamatonta eikä se riipu intentionaalisuudesta tai edellytä diskurssiyhteisön käsitettä. Siinä mielessä se on radikaalisti erilainen käsite kuin teksti, ja kuten Nieminen (mts. 76) kirjoittaa, se on semioosia eli merkkitulkitintaa varten jaettava rajattuihin diskurssisekvensseihin eli *teksteihin*. Tutkielmassani KMP-kertomukset edustavat rajattuja tekstejä ja diskurssianalyttisyys tarkoittaa kontekstin ja intertekstuaalisuuden vahvaa roolia analyysissä.

2.2 Konteksti

Kuten edellä on käynyt ilmi, tekstin- ja diskurssianalyysissä viitataan tiuhaan sellaisiin käsitteisiin kuin *tilanne* ja *konteksti*. Tekstejä ympäröiviin tilanteisiin on otettava niiden tutkimuksessa kantaa, sillä se, kuinka tutkija hahmottaa kontekstin roolin, vaikuttaa merkittävästi analyysiin ja sen painopisteisiin. Esimerkiksi genreanalyysissä tilanteisuuden äärimmäinen korostaminen voisi tarkoittaa sitä, että teksti vaihtaisi aina lajiaan kontekstin mukaan ja ettei sen tekstuaalisilla piirteillä olisi yhteyttä lajiin (Nieminen 2010: 233). Toisessa ääripäässä genren voisi määritellä tekstuaalisten piirteiden perusteella tilanteessa kuin tilanteessa samaksi.

Sana *konteksti* tulee latinasta: *con-* + *text(us)* on suoraan suomennettuna ’tekstin kanssa’. Sillä tarkoitetaan teksti- tai lauseyhteyttä, tai laajemmin kulttuurikontekstia

(KS 2012). Konteksti kuuluu funktionaaliseen tekstintutkimukseen ja diskurssianalyysiin erottamattomasti: kun tutkitaan sitä, miten kieli todellisissa tilanteissa ja yhteiskunnassa toimii, on otettava huomioon tilanne, jossa merkkejä tulkitaan tai jossa merkitykset syntyvät. Pietikäisen ja Mäntysen (2009: 28) mukaan ”mikään sanan, ilmauksen, tekstin tai diskurssin merkitys ei ole pysyvä tai yksioikoisesti aina samaa tarkoittava, vaan *kontekstisidonnainen* ja dynaaminen.” Sanalla *konteksti* voidaan viitata hyvin pieneen tai hyvin suureen osaan todellisuutta. Keskenään limittyessään eri tason ilmiöt muodostavat monikerroksisen kontekstin. Koska tekstiä ympäröivällä todellisuudella ei ole rajoja eikä kontekstia voi pysäyttää tai luoda uudelleen, tutkimuksen konteksti on aina rajallinen ja tutkijan rajaama. Siihen liittyvät olennaisena osana tutkijan valitsemat teoriat ja metodit. (Mts. 29–31: 37.) Tekstintutkimuksen ja diskurssianalyysin haastavimpia asioita onkin kontekstin rajaaminen tarkoituksenmukaisesti.

Kielitieteessä on usein tehty erottelu käsitteiden *konteksti* ja *koteksti* välillä. Kontekstilla tarkoitetaan jotakin kielenulkopuolista ja tilanteista, kotekstilla ilmauksen, tekstinosan tai kokonaisen tekstin kielellistä ympäristöä. Näiden käsitteiden välistä rajankäyntiä on kuitenkin vaikea vetää, ja varsinkin nykyään kielentutkimuksen suunta on ollut sisältä ulospäin – muodoista kohti merkityksiä ja kotekstista kohti kontekstia (Heikkinen 2012c: 90). Tämä suunta on myös tutkielmassani, jossa kiinnitän huomiota tekstuaalista tasoa laajempaan kokonaisuuteen. Hyödylliseksi on osoittautunut SF-kieliteorian ja antropologian kontekstiajatus, jonka keskeisiä kehittäjiä ovat antropologi Bronisław Malinowski, lingvisti J.R. Firth ja Halliday. Pietikäinen ja Mäntynen (2009: 31–36) kuvaavat kontekstin kolmea tasoa seuraavalla tavalla:

1. *Tilannekonteksti* on kontekstin mikrotaso. Siihen kuuluvat välitön sosiaalinen ja kielellinen toiminta, toimijoiden roolit ja fyysinen ympäristö. Toimijoiden rooleilla tarkoitetaan sosiaalisesti (mm. kielenkäytössä) rakentuvia toimijuuksia. Tilannekontekstit ovat usein kulttuurisesti tunnistettavia, joten niillä on yhteys myös laajemman tason konteksteihin.
2. *Diskursiiviset käytänteet* ovat eräänlainen välitason konteksti. Niihin kuuluvat kiteytyneet diskursiivisen toiminnan tavat, jotka ovat syntyneet ajan saatossa kulttuurisen ympäristön muokkaamina ja jotka muokkaavat sosiaalista toimintaa.

Näitä ovat mm. diskurssit, genret, narratiivit, tyyli⁶, rekisterit⁷ ja visuaaliset järjestykset.

3. *Sosiokulttuurinen konteksti* on laajin kontekstin ulottuvuus, ns. makrotaso. Se sisältää kielenkäyttöä ympäröivän kulttuurisen, historiallisen ja sosiaalisen tilanteen ja käytänteet. Sosiokulttuurisen kontekstin avaamisessa tarvitaan monitieteistä lähestymistapaa. (Mts. 30–37, 42–43.)

KMP-kertomusten tilannekonteksti on fyysinen kirja, jota periaatteessa kuka tahansa voi lukea koska tahansa – rajoituksena tietenkin kirjan saatavuus, sen suomenkielisyys ja lukijan lukutaito. Kertomukset on painettu paperille, josta ne luetaan tai vaikkapa kuunnellaan, kun joku toinen lukee. Lukeminen sinänsä on mielenkiintoinen kognitiivinen prosessi, jossa on vuorovaikutuksellinen ulottuvuus: lukija on vuorovaikutuksessa sekä kielijärjestelmän ja tekstin luomien merkitysten että kertomuksen ns. *sisäisen tekijän*⁸ ja reaali maailman kirjoittajan kanssa. Toimijoiden rooleja ovat sisäisen tekijän ja sisäisen lukijan tasolla esimerkiksi kertojan ja kuulijan, rohkaisijan ja rohkais-tavan tai aikuisen ja nuoren roolit. Reaali maailmassa toimijuudet ovat kirjoittaja ja luki- ja tai esimerkiksi Roman Jakobsonin viestintämallin mukaiset lähettäjä ja vastaanottaja.

Diskursiivisten käytänteiden tasolla tutkin aineistoni genreä, narratiivia ja tiettyjä diskursseja tai kielellisiä valintoja, jotka ovat kulttuurisesti kiteytyneitä. KMP-kertomuksissa on selviytymistarinoille, kehitystarinoille, omaelämäkerroille, (poliittisille) puheille ja henkilökohtaisille kirjeille tyypillisiä funktioita, kielellisiä piirteitä, rakenteita ja diskursseja. Narratiivisuus näkyy kertomusten kokemuksellisuutena ja ajallisena järjestyksenä. Aineistoni kannalta on mielenkiintoista tutkia myös metatason genretietoa, jota annetaan KMP-kertomusten etsintäkuulutuksissa, sekä *It gets better* -projektiä, jotka molemmat ovat vaikuttaneet kertomusten kielellisiin ilmauksiin. Pietikäinen ja Mäntynen (2009: 42) kuvaavat diskursiivisia käytänteitä eräänlaisiksi kielenkäytön mikrotason ja laajan sosiokulttuurisen kontekstin välittäjiksi ja kohtaamispaikoiksi.

⁶ *Tyyli* on kieli- ja kirjallisuudentutkimuksessa taajaan käytetty käsite, jota ”tarkastellaan usein tietyille tekstile, tilanteelle, kielenkäyttäjälle tai tekstilajille ominaisina kielellisinä valintoina.” (Voutilainen 2012: 77).

⁷ *Rekisterillä* tarkoitetaan yleensä jossakin sosiaalisessa tilanteessa tyypillisesti käytettävää kielimuotoa. Se on siis kielen, ei kontekstin tason ilmiö. (Nieminen 2010: 96.)

⁸ Kirjallisuuden käsite, jolla tarkoitetaan tekstin sisäistä, abstraktia kirjailijan ääntä, joka on tekstin kannalta merkittävää. Sisäinen tekijä jää ikään kuin kertojan ja tekstin fyysisen tekijän välille. (Ks. Booth 1961, Chatman 1978.)

KMP-kertomusten kontekstin makrotaso eli sosiokulttuurinen konteksti on koko 2010-luvun suomalainen ja laajemmin länsimainen kulttuuri. Siihen liittyvät olennaisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen poliittinen ja kulttuurinen historia sekä tämänhetkinen tilanne ihmisoikeuksien toteutumisen ja yleisen asenneilmapiirin osalta. Käytän tutkielmassani sosiokulttuurisen kontekstin avaamisessa apuna historian tutkimusta, sukupuolentutkimusta ja sosiaalipsykologiaa. Tutkimuksen kannalta haastavinta on ollut rajata konteksti niin, että tarvittava taustatieto tulee valotettua ilman että tutkimuskysymys levähtää kaikkiin suuntiin. Analysoin KMP-kertomusten tilannekontekstia ja diskursiivisten käytänteitä luvuissa 3 ja 4, sosiokulttuurista kontekstia luvussa 3.

2.3 Intertekstuaalisuus ja interdiskursiivisuus

Edellisessä luvussa tarkasteltu konteksti on tiiviissä yhteydessä intertekstuaalisuuden käsitteeseen, sillä toinen teksti voidaan ajatella yhdeksi tekstin konteksteista (Heikkinen 2012c: 91 [Lemke 1990]). Tarkastelen tässä alaluvussa *intertekstuaalisuuden* ja *interdiskursiivisuuden* käsitteitä. *Intertekstuaalisuuden* käsitettä on käytetty monella eri tavalla, mm. moniäänisyyden, referoinnin, sitaattien ja alluusioiden yhteydessä. Tarkoitan tutkielmassani intertekstuaalisuudella sellaista universaalia intertekstuaalisuutta, joka pohjaa Bahtinin dialogisuuteen. Bahtin (1986) ymmärtää kirjallisen sanan tekstuaalisten pintojen kohtaupaikkana ja monien kirjoitusten dialogina. Vuoropuheluun osallistuvat kirjoittava subjekti, vastaanottaja sekä kulttuurikonteksti. (Mts. 91.) Julia Kristeva (1969/1980) kehitti Bahtinin ajatusten pohjalta käsitteen *intertekstuaalisuus* (ransk. *intertextualité*). Roland Barthes (1971/ 1979: 76–77) on verrannut tekstiä kankaaseen tai kudokseen, joka rakentuu toisten tekstien sitaateista, viitteistä ja kaiuista. Tämä sopiikin *tekstin* alkuperäiseen merkitykseen jostakin kudotusta (lat. *texere*).

Bahtinilta (1986) on peräisin myös ajatus intertekstuaalisuuden kaksiulotteisuudesta. Horisontaalinen intertekstuaalisuus tarkoittaa yleisesti tekstien dialogista suhdetta, tekstiketjuja. Vertikaalinen intertekstuaalisuus puolestaan liittyy lajiyhteyteen ja kirjalliseen perinteeseen. (Heikkinen, Lauerma & Tiililä 2012: 103.) KMP-kertomusten intertekstuaalisuuden horisontaalilla tasolla tarkastelen niiden yhteyttä muihin teksteihin – esimerkiksi kertomuksissa käytettyjä sitaatteja tai alluusioita – ja vertikaalilla tasolla kohteena ovat diskursiivisia käytänteitä, esimerkiksi selviytymistarinoiden genreä.

Intertekstuaalisuuden ja interdiskursiivisuuden eron voi ymmärtää käsitteiden *teksti* ja *diskurssi* kautta: teksti on rajattu diskurssijakso, diskurssi rajaamatonta merkki-

virtaa (ks. alaluku 4.1). Interdiskursiivisuudella tarkoitetaan kaikkea sitä, miten yhdestä tekstistä viitataan toisiin ääniin, fokalisaatioihin ja teksteihin (Nieminen 2010: 82). Interdiskursiivisuus on siis käsite Anna Makkosen (1991: 19) ”kaikelle kommunikaation ehdolle”. Tutkielmassani *interdiskursiivisuuden* käsite on hyödyllinen, sillä KMP-kertomusten kontekstia tutkiessani otan huomioon myös rajaamattomia diskursseja. Analyysini ei myöskään kohdistu vain kirjoitettuihin teksteihin, vaan otan huomioon multimodaaliset esitykset eli *It gets better*- ja KMP-videot. Multimodaalisuudella tarkoitetaan esittämisen tapojen monimuotoisuutta, siis sitä, että viestinnässä käytetään erilaisia merkkijärjestelmiä yhtä aikaa. Janne Seppänen (2001: 39–41) on tutkinut visuaalista kulttuuria ja todennut, että multimodaalisuus on populaarikulttuurin ja inhimillisen kokemuksen keskeinen piirre, josta ammentavat mm. elokuvat ja mainokset. Visuaalinen lukutaito on vain yksi lukutaidon aspekti. Samalla tavoin voi ajatella, että puhutun kielen lukutaito on vain yksi aspekti. Sen lisäksi KMP-videota katsova tarvitsee visuaalisen lukutaidon ja kirjoitetun kielen lukutaitoa tulkitakseen videon kokonaismerkitystä.

2.4 Representaatio

Hallidayn kielen todellisuutta selittävää, nimeävää ja luokittelevaa ideationaalista meta-funktiota on kutsuttu myös representationaaliseksi. Kieli representoi ympäröivää todellisuutta. Verbi *representoida* (eng. *represent*) saa sanakirjassa seuraavanlaisia suomenoksia: *edustaa, esittää, merkitä, symboloida, kuvata, kuvailla* (KS 2012). Huomionarvoista on sanan alku *represent*, joka tuo lisämerkityksensä *uudelleen esittämisenä* tai *olemassa olevaksi tekemistä*. Tarja Knuutilan ja Aki Petteri Lehtisen (2010: 10) mukaan ”representaatiolla voidaan tarkoittaa kontekstin mukaan (esim. poliittista) edustamista, (esim. taiteellista) kuvaamista, (esim. kielellistä) esittämistä, (esim. semanttista) merkitsemistä, (esim. visuaalista) havainnollistamista tai (esim. tieteen tutkimuskohteiden) epäsuoraa, välineellistä ilmentämistä.” Luettelo antaa osviittaa representaation käsitteen laajuudesta ja siitä, miten monella eri tieteenalalla sitä käytetään ja tutkitaan.

Representaation käsitteen elinvoimaisuutta humanistisilla, yhteiskunta- ja sosiolitieteellisillä tieteenoaloilla selittää epistemologisesti merkittävä postmoderni käänne, joka tapahtui 1900-luvun loppupuolella. Representaatioita ei nähty enää todellisuuden kuvaajina vaan sen tuottajina. Susanna Paasosen (2010) mukaan representaatiota voi ajatella tapahtumana, jossa kuviin, objekteihin tai ihmisiin yhdistetään tietynlaisia merkityksiä ja samalla annetaan merkityksiä ympäröivälle maailmalle ja sen sosiaalisille

suhteille. Usein esitetyn määritelmän mukaan representaatio on samalla sekä esittävä, edustava että tuottava. (Mts. 40.)

Tulkinnan myötä kieli ja diskurssit representationaalisina systeemeinä nousivat uudella tavalla tutkijoiden kiinnostuksen kohteiksi. Brittiläisen sosiologi ja kulttuuriteoreetikko Stuart Hallin käsitykset kulttuurista ja representaatiosta kuvaavat hyvin tätä käännettä. Hallin (1997) mukaan kulttuuri on jaettuja merkityksiä, joita tuotetaan ja vaihdetaan yhteiskunnan tai yhteisön jäsenten välillä vuorovaikutuksessa, mediassa, jokapäiväisissä tavoissa ja rituaaleissa sekä kertomuksissa ja tarinoissa. Asioilla sinänsä on harvoin jos koskaan yhtä ainoaa, kiinteää ja muuttumatonta merkitystä, vaan merkityksiä muodostetaan ja muodostuu jokapäiväisissä toimissa, kun asioita representoidaan erilaisin tavoin ja välinein. Jaettujen merkitysten kautta syntyy myös tunne identiteetistä eli siitä, keitä olemme ja keihin kuulumme. Representaatiolla ja identiteetillä on siis kiinteä yhteys. Merkitysten muodostajista kielellä on keskeinen rooli representationaalisena systeeminä. Kielen merkit ja symbolit toimivat merkitsijöinä käsitteille, ideoille ja tunteille ja representoivat niitä jatkuvasti. (Mts. 1–6.)

Representaatioiden ymmärtäminen konstruktionistisesti vaikuttaa väistämättä siihen, millaisia tutkimuskysymyksiä meidän tulisi esittää: Jos ajattelemme, että representaatiot heijastavat todellisuutta, kysymme, vastaavatko kuvat todellisuutta vai eivät. Jos taas ajattelemme, että representaatiot rakentavat todellisuutta, kysymme, millaista kuvaa ne rakentavat ja millä keinoin. (Seppänen 2005: 78.) Tämä pätee diskurssianalyysiin, jossa tutkijan kiinnostuksen kohteena ovat diskurssit ja niiden kielelliset ja tekstuaaliset keinot. Konstruktionistinen ajattelu nostaa keskeiseksi myös kysymykset politiikasta ja vallasta. Leena-Maija Rossi (2010a) argumentoi, että representaatio on politiikkaa. Hän referoi John Taggia (1993): ”Valtasuhteissa virittyvä representaation politiikka on kamppailua merkkien järjestyksestä eli siitä, mitä voidaan tehdä näkyväksi, mistä voidaan puhua ja miten.” (Rossi 2010a: 263).

Tämän tutkielman aineistona on kokoelma tekstejä, joissa representoidaan mm. identiteettejä, sosiaalisia suhteita ja ihmiselämää. Käsitän representaation sosiaalisen konstruktivismin mukaisesti ja tutkin, kuinka aineistossani representoidaan erilaisia identiteettejä. Knuutilan ja Lahtisen edellä esitetyistä representaation käsitteistä kyseen tulevat kielellinen esittäminen ja semanttinen merkitseminen. Tutkielmassani on erittäin tärkeää huomioida representaatioihin kytkeytyvät valtapoliittiset kysymykset, sillä aineistoni seksuaali- ja sukupuolivähemmistön omaelämäkerralliset tekstit edusta-

vat syrjittyä vähemmistöä, jonka näkyvyyttä yhteiskunnassa ja mediassa on rajoitettu vuosisatoja. Esimerkiksi homoseksuaalisen identiteetin representaatiot ovat olla selkeästi negatiivisia tai puuttua kokonaan. Seuraavaksi tarkastelen *identiteetin* käsitettä.

2.5 Identiteetti

Arkikielessä identiteetti ymmärretään ihmisen yksilöllisenä käsityksenä omasta itsestä. Sitä, mitä identiteettiin kuuluu ja mistä ja miten se syntyy, on 1900-luvun loppupuolella teoretisoitu laajasti sosiaalitieteissä ja humanistisilla aloilla. Esittelen tässä sellaisia näkökulmia, jotka ovat antaneet välineitä KMP-kertomusten identiteettien representaatioiden analyysiin. Eräs verrattain yleinen näkemys identiteetistä on, että se on ihmisen sisin olemus, jonkinlainen minuuden ydin, joka löydetään tai huomataan itse-tutkiskelun myötä. Tällaista modernistista näkemystä edustaa Erik Ahlmanin teoretisoima (1953) *varsinainen minä* - ihmisen todellinen, syvempi minuus tai minuuden ydin. *Varsinainen minä* on ihmisen ytimenä alusta alkaen, ja sen luontoon kuuluu pyrkiä esiin. *Varsinaisen minän* kokeminen tapahtuu minän huomaamisen jälkeen, ja se on usein voimakas elämys, joka tapahtuu esimerkiksi jonkin tärkeän ratkaisun yhteydessä. Ihminen pitää *varsinaista minäänsä* itsensä tärkeimpänä puolena, ja sen toteuttaminen on ”velvollisuutemme, korkeampi tehtävämme”. (Mts. 95–105.) KMP-kertomuksissa ajatus *varsinaisesta minästä* näkyy hyvin. Monelle kirjoittajalle oman seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin ymmärtäminen on ollut voimakas kokemus, jossa yksilö on tullut uskolliseksi omille kokemuksilleen ja tunteilleen.

Toisenlaista näkemystä identiteetistä edustavat 1900-luvun loppupuolen sosiologit, jotka postmodernin ja kielellisen käänteen myötä alkoivat nähdä representaatiot tuottavina – myös identiteettien suhteen. Hallin (1999) mukaan identiteetti rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, aina suhteessa johonkin. Tässä prosessissa vastapareilla on merkittävä roolinsa, sillä ihmisen ymmärrys toimii niiden kautta: esimerkiksi suomalaisuutta ei voi olla ilman ei-suomalaisuutta (mts. 152–154). Näin ajateltuna homoseksuaalisuutta ei voi olla ilman ei-homoseksuaalisuutta eikä esimerkiksi naisellisuutta ilman ei-naisellisuutta.

Vastakohtien merkitys tulee konkreettiseksi silloin, kun yksilö luokittelee ihmisiä tiettyihin ryhmiin. Sosiologi Zygmunt Baumanin (1999) mukaan erolla ’meidän’ ja ’muiden’ välillä on kaikkein eniten vaikutusta toisten ihmisten kanssa solmittaviin suhteisiin. ’Me’ tarkoittaa ryhmää, johon minä kuulun ja jonka toiminta on minulle tut-

tua ja turvallista. 'He' puolestaan tarkoittaa ryhmää, johon en joko voi tai halua kuulua ja jonka käyttäytyminen on minulle vierasta ja siksi pelottavaa. Keskeistä on se, että 'meidät' ja 'heidät' voi ymmärtää vain yhdessä ja vastakkain asetettuna – ilman toista ei ole toista. (Mts. 52–54.) Vähemmistöön kuuluvalla ihmiselle jako 'meidän' ja 'heidän' välillä on selvä etenkin, kun ero konkretisoituu syrjintänä. Näin on ollut lhbt-ihmisten kohdalla. Ryhmäidentiteettejä tutkinut De Fina (2006) kuitenkin huomauttaa, ettei luokittelun ja identiteettien yhteyttä tule nähdä yksioikoisesti. Puhujilla ei ole mielessään selkeitä identiteettikategorioita, joita he tietyissä vuorovaikutustilanteissa soveltaisivat, vaan identiteetin rakentaminen on jatkuvaa vuorovaikutuksessa tapahtuvaa neuvottelua. Identiteetin representoiminen kertomuksissa liittyy luokitteluun kahdella tasolla: ensinnäkin kertomuksissa kertoja tulee eksplisiittisesti tai implisiittisesti representoineeksi itseään ja muita erilaisissa toimijaroleissa, ja toiseksi kertoja neuvottelee identiteeteistä itse kerrontatilanteessa yleisön kanssa kielellisin keinoin. (Mts. 355–357.)

Hallin sosiologinen subjekti on pirstaloitunut, monesta identiteetistä koostuva ja ristiriitainen (1999: 22–23), ei siis todellakaan yhtenäinen tai ”minuuden ydin”. Identiteetin murrosta tutkinut Voitto Kuosmanen (2005) analysoi, että postmodernissa maailmassa vanhat sosiaalista järjestystä vakauttaneet identiteetit rapautuvat sirpaloituneiden identiteettien tieltä. Kaupallisena aikakautena markkinavoimat tarjoavat ihmisille ns. identiteettimarkkinat, joilla kuka tahansa voi rakentaa itselleen minkälaisen identiteetin tahansa. Ihmiset hakevat pysyvyyttä identiteettiinsä sitoutumalla yhteen aatteeseen tai uskontoon, sanoutumalla voimakkaasti irti jostakin tai kohtaamalla ja käsittelemällä ristiriitaisuuksia. Ristiriitoja käsitellessään ihmisen sosiaalinen ja kulttuurinen identiteetti yleensä muuttuvat, ja ympäröivä yhteisö joutuu ravistelluksi. (Mts. 108–117.)

Kuosmanen tarjoaa identiteettikriisille kolme ratkaisuvaihtoehtoa: 1) oppia elämään ristiriitaisten ainesten kanssa, 2) oppia sulkemaan silmänsä ja tietoisuutensa ristiriidoilta tai 3) löytää identiteettejä organisoiva periaate, ”joka kokoaisi ja järjestäisi identiteetin palaset järjelliseksi kokonaisuudeksi, joka antaisi tunteen siitä, että olen joku ja kuulun johonkin mielekkääseen tarinaan” (mts. 120). Useimmat KMP-kertomusten kirjoittajat kuvaavat tilannetta, jossa heidän seksuaalinen tai sukupuolinen identiteettinsä on ristiriidassa ympäröivän yhteiskunnan odotusten kanssa. Kertomuksista voi löytää esimerkkejä kaikenlaisista identiteettikriisin ratkaisuvaihtoehdoista: eräs kirjoittajista onnistuu yhdistämään uskonnollisen ja homoseksuaalisen identiteetin, toinen kirjoittaa yhtenäisen kertomuksen, josta puuttuvat hapuilut ja etsikkovaiheet, ja kolmas

rakentaa identiteettinsä jonkin kokoavan näkemyksen varaan. KMP-kertomuksissa selviytymisstrategiat ovat käytössä – ne kaikki loppuvat hyvin.

Tämän tutkielman näkökulma on sosiologisen identiteetin mukainen. Sen voisi kiteyttää esimerkiksi Tapio Nykäsen (2005) kuvaukseen. Hän jakaa identiteetin neljään aspektiin: yhteisölliseen, paikkaan liittyvään, fyysiseen ja psyykkiseen. Kaikki identiteetin osa-alueet syntyvät jatkuvassa prosessissa ympäröivän sosiaalisen todellisuuden kanssa ja ovat aina suhteessa johonkin *toiseen*. Toisista ihmisistä tietoisuus on siis identiteetin perusta, ja ollakseen riittävän kokonainen ja eheä yksilön identiteetti on oltava tarpeeksi tasapainossa ympäröivän todellisuuden kanssa. (Mts. 131.) KMP-kertomuksissa keskeisiä identiteetin osa-alueita ovat seksuaali- ja sukupuoli-identiteetti, joilla molemmilla on yhteisölliset, paikkaan liittyvät, fyysiset ja psyykkiset ulottuvuutensa. Sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiä on mielekästä tarkastella yksilön ja ympäristön välisen suhteen kannalta, sillä lhbt-ihmiset kuuluvat vähemmistöön, joka on länsimaisessa kulttuurissa monesti rakentunut toiseksi, muuksi ja vieraaksi.

Diskurssianalyysin kannalta identiteetin käsittäminen vuorovaikutuksessa rakentuvana jatkuvana prosessina tarkoittaa kiinnostumista siitä, miten identiteettiä rakennetaan kielellisesti. De Fina, Schiffrin ja Bamberg (2006: 22) tiivistävät diskurssin ja identiteetin välisen suhteen tutkimuksen periaatteet seuraavalla tavalla:

1. Mitään kielen aspektia ei voi analysoida irrallaan sen käytöstä kontekstissaan. Näin ollen identiteetti ei ole jotakin, mitä puhujilla ”on”, vaan jotakin, mikä syntyy vuorovaikutuksessa, esimerkiksi kielenkäyttötilanteissa. Identiteettiä tuotetaan, uudelleen tuotetaan ja rakennetaan yhdessä jatkuvasti, joten analyysin tehtävänä on selvittää, kuinka se tehdään kielellisesti, vuorovaikutuksen kautta.
2. Identiteettejä ei vain muodosteta sosiaalisissa käytänteissä vaan identiteettien rakentaminen ja projektio ovat itsessään vuorovaikutuksellisia käytänteitä. Narratiivit, elämäntarinat, haastattelut ym. tarjoavat systemaattisia väyliä tehdä asioita puheen avulla. Samalla kun ”tehdään”, ”ollaan”.
3. Identiteettiprosesseja ei voi yksiselitteisesti jakaa yksilöllisiksi tai sosiaalisiksi, koska individuaalisten ja sosiaalisten prosessien yhteys tunkeutuu sekä identiteetin rakennuksen prosesseihin että tuotoksiin. (Mts. 22)

Tutkin KMP-kertomuksissa esiintyvää identiteettien representaatioita näiden periaatteiden mukaisesti ottaen huomioon kontekstin, genren ja narratiivisuuden.

2.6 Genre

Genre on yksi tutkielmani tärkeistä käsitteistä, sillä KMP-kertomusten genren analysointi on analyysilukuni läpileikkaava teema. Käytän käsitettä *genre* suomenkielisen

tekstilajin sijaan siksi, että *tekstilaji* viittaa nimensä mukaisesti teksteihin, kun taas *genreä* voidaan käyttää laajemmin viitaten esimerkiksi musiikkiin, elokuvaan ja arkipäivän sosiokulttuurisiin ilmiöihin. Käytän laajempaa käsitettä *genre* siksi, koska tarkastelen KMP-kertomuksia osana interdiskursiivista, multimodaalista verkkoa, joka yhdistää ne mm. YouTube-videoihin. Monet genretutkijat käyttävät kuitenkin käsitettä *tekstilaji*.

Nieminen (2010) lähestyy tekstilajia semioottisen metateorian kautta. Tekstilaji on ontologialtaan merkki, jonka olemukseen liittyvä pohdinta on genren ontologiaa. Ollakseen olemassa merkin täytyy toteutua eli astua semioosiin tulkittavaksi. Tämä materiaallinen puoli on genren epistemologiaa eli niiden piirteiden tutkimista, jotka yleisesti nähdään liittyvän tekstilajiin. (Mts. 201–203.) Toisin sanoen abstraktilla genrellä (ontologian taso) ja konkreettisilla teksteillä (epistemologian taso) on indeksaalinen suhde: havainnot tehdään tekstistä ja sitä ympäröivästä kontekstista, mutta genrestereotyypit ovat abstrakteja ilmiöitä. Genretutkijoilla on erilaiset käsitykset siitä, miten tai mitä kautta *genre* käytännössä ilmenee eli mitkä ilmiöt ovat keskeisiä sen määrittelyssä. Esitelen seuraavaksi lähestymistavat, jotka ovat tutkielmani kannalta relevantteja.

Funktionaalisen näkökulman mukaan viestinnällinen päämäärä on *genreä* määrittävä seikka. Samaan *genreen* kuuluvilla teksteillä on sama viestinnällinen päämäärä, tavoite tai funktio. Funktionaalista näkökulmaa edustavat John Swalesin ja Viljay K. Bhatian *Language for Specific Purposes* -tutkimukset akateemisesta kielenkäytöstä, ja heidän näkemyksiään on sovellettu myös vähemmän tiukasti määriteltyjen *genrejen* analysointiin. Swalesin mukaan *genre* käsittää kommunikatiivisten tapahtumien luokan, jota yhdistävät tietyt yhteiset päämäärät. *Genreen* edustajat eroavat prototyyppisyydestään, mutta niiden sisällössä, tilanteessa ja asemassa on yhtäläisyyksiä. Lisäksi *genreä* yhdistää usein yhteisön sille antama nimitys. (1990: 45–58.) Bhatian (1997: 313) mukaan viestinnällinen päämäärä on avainasemassa, kun pyritään purkamaan tietyn tuotoksen luonteenomaisuutta suhteessa *genreen*.

Funktionaalinen lähestymistapa on monella tapaa käyttökelpoinen, mutta sen ongelmallisuus piilee viestinnällisen päämäärän määrittämisessä. Askehave ja Swales itsekin (2001: 197) toteavat, että päämäärät ovat kuviteltua vaikeammin tavoitettavia, moninaisempia, kerroksisempia ja kompleksisempia. Viestinnällisen päämäärän hahmottaminen onkin perinpohjaisen hermeneuttisen kehän lopputulos. (Mts. 207–210). Se, että *genre* määrittää päämääränsä yhtä lailla kuin päämäärä määrittää *genreen*, on oikeastaan kehäpäätelmä, joka kuitenkin oikeutetaan funktionaalisessa genretutkimuksessa.

KMP-kertomusten kohdalla kertomusten viestinnällinen päämäärä on eksplisiittisesti ilmaistu tarinoiden etsintäkuulutuksessa ja kirjan takakannessa.

Diskurssiyhteisölle voidaan antaa vieläkin suurempi rooli lajimerkitysten aktiivijana. Diskurssianalyysissa genre määritellään usein sosiaalisen ja diskursiivisen toiminnan järjestyneeksi muodoksi. Esimerkiksi Pietikäisen ja Mäntysen (2009: 79–80) mukaan genret ja narratiivit ovat kielenkäyttäjän resursseja, joita opitaan jäsentämään ja ymmärtämään vakiintuneilla tavoilla sosiaalisessa ja kulttuurisessa ympäristössä. Yhteisön käsite on aina vähintäänkin implisiittisesti mukana, ja tekstit heijastelevat sen normeja ja ideologiaa. Lisäksi voidaan nähdä, että teksti itse rakentaa ja määrittää yleisöään. KMP-kertomusten genretulkintaan kietoutuvat oletettu lukija, tämän puhuttelu ja lhbt-yhteisön representoiminen suomalaisessa kulttuurikontekstissa. Nieminen (2010: 261) kritisoi ”dynaamis-yhteisöllistä” genrekäsitystä siitä, että tekstilajien variaatio jää yleisönrakennuksenkin jälkeen tavattoman suureksi. Tämän tutkielman lähestymistapaan dynaamis-yhteisöllisyys kuitenkin sopii, sillä se on diskurssianalyysin mukaista ja yhdistää genren ja narratiivin käsitteitä.

Genreä analysoitaessa voidaan nostaa keskeiseen asemaan myös konteksti ja diskurssitilanne. Kontekstin tärkeys funktionaalille kielitieteelle kävi ilmi edellisessä alaluvussa: todellinen kielenkäyttö on aina suhteessa ympäröivään todellisuuteen. Genretutkimuksessa kontekstin korostaminen tarkoittaa tekstuaalisten piirteiden merkitysten vähenemistä jopa siinä määrin, että tekstin lajimerkitys muuttuisi, kun sitä luetaan eri kontekstissa eli esimerkiksi eri julkaisussa, kulttuurissa tai ajassa. Nieminen (2010: 240) analysoi Dell Hymesin käyttämää genreä niin, että sillä tarkoitetaan tapauksia, joissa genre itse luo tilanteensa, esimerkiksi tarinankerrontaa. KMP-kertomuksia ja -videota voi tarkastella eräänlaisina tarinankerrontatilanteina, vaikka yleisö ei konkreettisesti olekaan samassa fyysisessä ympäristössä.

Genren ja intertekstuaalisuuden suhdetta ovat tutkineet mm. Anna Solin ja Bhatia. Solinin (2006: 72) mukaan genretietomme on luonteeltaan intertekstuaalista, sillä genrejen tunnistaminen ja genretietoisuus perustuvat kokemuksiimme teksteistä. Solin (mts.) tarkastelee genrejen muokkaantumista toisiksi genreiksi enemmän tai vähemmän konventionaalisessa prosessissa, jonka lopputuloksena on genreketju. Bhatia (2004) käyttää käsitettä *genre colony* tarkoittamaan joukkoa genrejä, jotka muistuttavat toisiaan mutta joilla on yksilölliset viestinnälliset päämääränsä, käyttökonskstitnsa ja yleisönsä. Genrekoloniat auttavat hahmottamaan monipuolisempia genretasoja: supergenre, mak-

rogenre, genre ja alagenre. Bhatialta ovat peräisin myös käsitteet genrejen *sekoittaminen* ja *upottaminen*, joiden seurauksena voi syntyä hybridigenrejä. (Mts. 57–58.) Hybridigenret ovat erittäin merkittäviä nykypäivän multimodaalisessa maailmassa, ja KMP-kertomustenkin voi katsoa olevan eräänlainen hybridigenre.

Edellä esitellyt teoreettiset näkemykset lähestyvät genreä kontekstuaalisena ilmiönä. Analyysissa astutaan tekstin yli diskurssin, yhteisön ja kontekstin tasolle. Tutkielmassani tällaiset lähestymistavat ovat suuressa roolissa, mutta analysoin aineistoa myös tekstuaalisella tasolla, mikä tarkoittaa pysymistä tekstissä ja kielessä itsessään. Tekstuaalista genretutkimusta edustavat rakenteen ja kielellisten piirteiden tutkimus. Genren keskeiseksi kriteeriksi voidaan määrittää sen kokonaisrakenne, jolloin oletetaan, että kukin genre järjestyy kokonaisuudeksi sille ominaisella tavalla. KMP-kertomusten rakenteissa on sekä selkeää yhtäläisyyttä että variaatiota.

Tekstuaalisella tasolla liikkuu myös sellainen genretutkimus, jossa kiinnostuksen kohteena on *kielellinen piirre*. Heikkinen (2009: 17) määrittelee sen seuraavasti:

Piirre tarkoittaa sellaista tekstissä näkyvää kielellistä tai muuta valintaa tai valintojen yhdistelmää, jolla on omanlaisiaan merkitystehtäviä, myös tekstin jaksottamiseen ja lajimerkityksiin – lajipotentialiin aktivointiin – liittyviä. Piirre on jotakin konkreettista tekstissä näkyvää ja samalla abstraktia, tekstikokonaisuutta ja lajia jäsentävää. Piirteen käsite antaa mahdollisuuden tarkastella ikään kuin samoista lähtökohdistta sellaisiakin tekstin puolia, jotka äkkiseltään vaikuttavat yhteismitattomilta.

Kielellinen piirre voi siis olla melkein mitä tahansa, esimerkiksi tietty sana, muoto tai rakenne. Heikkisen määritelmässä korostuu funktionaalinen kielikäsite, jonka mukaan kieli on valintoja. Lajimerkityksiin piirteet liittyvät niin, että tietyn konkreettisen piirteen tarkastelusta voidaan vetää johtopäätöksiä abstraktin tason tekstilajipiirteistä. Tietyissä genreissä voi siis esiintyä erityisen paljon jotakin kielellistä piirrettä, tai sen käyttö saattaa ajassa lisääntyä tai vähetä. Piirteiden tutkimuksessa käytetään usein apuna korpuksia ja tilastoja, mikä tekee tutkimuksesta kvantitatiivista: lasketaan esiintymiä ja vertaillaan aineistoja. Toisaalta kielentutkijan on aina analysoitava kvalitatiivisesti sitä, mitkä tutkitun kielellisen piirteen todelliset merkitykset ja tehtävät ovat, ja miten niiden sijoittuminen tekstin kokonaisrakenteeseen vaikuttaa.

Kuten edellä ilmenee, genreteorioiden kirjo on laaja. Niiden yhteensovittaminen samaan tutkimukseen ole yksinkertaista tai tarpeellistakaan. saati tarpeellista. Yksittäisessä tutkimuksessa on tehtävä rajauksia, joten keskityn KMP-kertomusten genreä ana-

lysoidessani kontekstiin, intertekstuaalisuuteen, dynaamis-yhteisöllisyyteen ja viestinnälliseen päämäärään. Keskeistä on hahmottaa genre kulttuurisidonnaisena ja dynaamisena ilmiöksi. Genret ovat kulttuurinsa, aikansa ja paikkansa tuotteita. Niiden konkreettiset ilmentymät eli tekstit tasapainottelevat *keskihakuisuuden* ja *keskipakoisuuden* välillä: toisaalta ne noudattavat genrekonventioita ja luovat säännönmukaisuutta sosiaaliseen toimintaan, toisaalta ne ovat ainutlaatuisia ilmentymiä, jotka ovat jatkuvassa muutoksessa eivätkä välttämättä palaudu ongelmitta stereotyyppisiin genreihin. Lisäksi on olemassa tekstejä, joiden kielellisissä piirteissä, rakenteessa, viestinnällisissä päämäärissä jne. on suurta variaatiota ja joiden genre on vakiintumaton. Tällaisten tekstien tulkinnassa mukaan tulee lukijan intuitio ja vähitellen muodostuva käsitys siitä, mikä on tietylle genrelle tyypillistä. Niiden kohdalla voi myös soveltaa ajatusta perheyhtäläisyydestä: kaikilla genreen kuuluvilla teksteillä on joitakin piirteitä tai ominaisuuksia, joiden perusteella ne voidaan yhdistää joihinkin toisiin saman genren teksteihin, vaikka mitään kaikkia yhdistävää piirrettä ei ole (ks. Wittgenstein 1981: 64–65).

Tarkastelen tutkielmani lingvistisessä analyysissä identiteetin representaatioita, lukijan puhuttelua ja rohkaisun keinoja. Nämä ilmiöt toistuvat KMP-kertomuksissa niin usein, että lukija alkaa olettaa niitä. Näin ollen lukijan laji-intuitio muodostaa ns. neutraalin stereotyypin eli tekstilajin odotuksenmukaisen muodon (Nieminen 2010: 268). Tulkitsen aineistoni genreä eli semioottista merkkiä tekstin ja kontekstin tasolla saatavan tiedon perusteella. Tämän seurauksena voin muodostaa jonkinlaisia tulkintoja siitä, minkälainen KMP-kertomusten genre on ja mikä on sille tyypillistä.

2.7 Kertomus

Kun kutsun aineistoni tekstejä KMP-kertomuksiksi, poikkean kirjan takakannessa ja tarinoiden etsintäkuulutuksessa käytetystä käsitteestä *tarina*. *Tarina* on käytetty arkikielessä, folkloristiikassa⁹ ja kirjallisuudentutkimuksessa. Sosiologiassa ja diskurssianalyysissä on kuitenkin perustellumpaa käyttää käsitettä *narratiivi*, suomennettuna *kertomus*.

⁹ Tässä tutkielmassa ei keskitytä tarkemmin folkloristiikkaan, mutta Koski ja Ukkonen (2007) sivuavat käsitteen *kertomus* teoretisointia alalla: ”Kerronta on alettu nähdä tulkintana tai ihmiselle tyypillisinä tapana tuottaa merkityksiä ja tehdä maailma ymmärrettäväksi sekä prosessina, jossa tuotetaan kertomuksia kulttuurisesti määräytyneiden narratiivisten mallien ja ilmaisukeinojen avulla, tilanteeseen sopivalla tavalla.” Näkemys narratiivista sosiaalisen toiminnan muotona on siis läpäissyt folkloristiikan, vaikkei alalla olekaan traditionsa vuoksi tapahtunut varsinaista narratologista käännettä. (Mts. 2–3.)

Hyvärinen (2006: 3) tekee eron *tarinan* ja *kertomuksen* välille nojaten narratologisiin¹⁰ teorioihin: tarina viittaa kertomuksen ilmaisemaan tapahtumakulkuun, kun taas ”kertomuksella on aina jokin media (vaikkapa suullinen, kirjallinen, elokuva), esittämisen tapa ja järjestys”. Tarina on siis juonellinen merkityskokonaisuus, joka on tulkittava kerronnan merkivirrasta. David Herman (2009: 14) määrittelee prototyyppiselle kertomukselle neljä peruselementtiä: 1) kertomus on tilanteinen esitys, 2) kertomus ei välttämättä kerro tapahtumia aikajärjestyksessä vaan kutsuu tekemään tulkintoja siitä, 3) kertomukseen sisältyy jotakin, mikä liittyy maailman luomiseen tai järkkymiseen, ja 4) kertomukset välittävät kokemuksia. Edellä esitetyt ehdot sopivat suurimpaan osaan KMP-kertomuksia, jotka ovat tilanteisia ja kontekstuaalisia (ehto 1), saattavat sisältää ennakoivia tai takautuvia (ehto 2), liittyvät suuriin identiteettikysymyksiin, jotka usein järkyttävät sukupuoli- ja heteronormatiivista järjestystä (ehto 3), ja välittävät mitä suurimmassa määrin kokemuksia lhbt-ihmisten elämästä (ehto 4).

Hyvärisen (2006) mukaan kertomusten tutkimiseen on lukuisia syitä: niiden avulla voidaan ymmärtää ja hallita menneisyyttä, suunnata toimijoita tulevaisuuteen ja rakentaa identiteettejä. Kertomukset ovat tärkeä tietämisen muoto ajallisuuden ymmärtämiseksi, kommunikaatiota ihmisten välillä, eettisen paikan jäsentäjiä ja vuorovaikutuksen väline. ”Kertomalla jaetaan ja tehdään ymmärrettäväksi kokemuksia, luodaan luottamusta ja ylläpidetään ryhmiä.” (Mts. 1.) Pietikäinen ja Mäntynen (2009) kirjoittavat, että narratiivi kiinnostaa diskurssintutkijoita siksi, että se on genren ja diskurssin tavoin sosiaalisen toiminnan järjestynyt muoto. Sen avulla rakennetaan ja välitetään todellisuutta. Vaikka narratiivit ovatkin aina yksilöllisiä ja ainutkertaisia, kertoja tukeutuu kertoessaan aina oman kulttuurinsa kertomusskeemoihin. Hänen oma tarinansa ei siis koskaan ole vain oma, vaan se rakentuu enemmän tai vähemmän kulttuuristen mallitarinoiden varaan. Narratiivi myös yhdistää kertojan yhteisöön eli lukijoihin tai kuulijoihin: esimerkiksi kuulija voi osallistua suullisen narratiivin rakentamiseen kysymyksin ja kommentein. (Pietikäinen – Mäntynen 2009: 105–107.) KMP-kertomuksissa näkyvät hyvin omakohtaisuus ja toisaalta kulttuuriset kasvu- ja selviytymistarinoiden mallit. Lisäksi lukijan puhuttelu luo niille selkeän yleisön.

¹⁰ Kirjallisuudentutkimuksessa 1960-luvulla syntynyt jälkistrukturalistinen narratologia nosti kerronnan keskeiseksi analyysin kohteeksi. Esimerkiksi Chatman (1978) tarkoittaa *tarinalla* (*story*) kronologista tapahtumasarjaa ja *diskurssilla/juonella* (*discourse*) tarinan ilmaisutasetta eli siitä tehtyä (kielellistä) esitystä. Yhdestä tarinasta voi siis kertoa monta diskurssia tai tekstiä.

Narratiivin suhde genreen ja lajiin ei ole yksiselitteinen. Kumpaakaan termiä ei voi käyttää toisen kattokäsitteenä, vaan ne risteävät toisiaan. Pietikäisen ja Mäntysen (2009) mukaan narratiivit on tapana erottaa genreistä, sillä ne ovat yksittäistä genreä laajempi ilmiö. Monet genret, esimerkiksi uutinen, kalajuttu tai selviytymistarina, ovat kertomuksia. Vielä useammassa teksteissä käytetään jossakin kohdassa narratiivista eli kertovaa tekstityyppiä¹¹. Narratiivit voivat myös olla osa tiettyä genreä, esimerkiksi mainosta tai saarnaa. Narratiiveille on tyypillistä painottaa sosiaalisen toiminnan kokemuksellista puolta, eli niissä kertojan oma ääni pääsee paremmin esille. (Mts. 108.) Hyvärinen (2012) ehdottaa *lajityyppiä* keskeiseksi käsitteeksi kertomusten sosiologisessa tutkimuksessa. Sen avulla voisi yhtäältä tunnustaa kontekstien ja kerrontatilanteiden pysyvyyden ja samalla tutkia kerronnan formaaleja piirteitä. Yksittäisen kaikkialla vaikuttavan ”juurimallin” sijaan lajien sosiologia on kiinnostunut lajien keskinäisistä suhteista, eroista ja samanlaisuudesta. (Mts. 409–410.)

Kielitieteessä konkreettisen analyysivälineen narratiivien tutkintaan ovat tarjonneet William Labov ja Joshua Waletzky (1967), jotka tutkivat suullisia henkiinjäämistarinoita ja hahmottelivat niiden pohjalta seuraavankaltaisen narratiivin perusrakenteen:

1. Abstrakti eli tiivistelmä, jossa ilmaistaan kertomuksen idea tiivistetysti.
2. Orientaatio eli esittely, jossa esitellään kertomuksen henkilöt, paikka ja aika.
3. Komplikaatio eli mutkistava toiminta, jossa kuvataan tapahtumaketjua.
4. Resoluutio eli loppuratkaisu, jossa kerrotaan, miten tilanne ratkesi.
5. Kooda eli kertomuksen päätös, jossa siirrytään takaisin nykyhetkeen.
6. Evaluointi eli arviointi, jossa arvioidaan ja arvotetaan koettua ja kerrottua. (Labov 1972.)

En analysoi KMP-kertomuksia aineistoa Labovin kertomusrakenteen pohjalta, sillä vaikka monissa kertomuksissa on Labovin mallia mukaileva rakenne, variaatio on suurta. Lisäksi moniin KMP-kertomuksiin liittyy olennaisena osana lukijaa puhutteleva jaksos, joka ei suoraan istu mihinkään kertomusrakenteen komponenttiin. Toisaalta lukijan puhuttelu saattaa toteutua nollapersoonassa olevissa yleisissä elämänohjeissa tai viisauksissa, jolloin ne usein limittyvät henkilökohtaisen kertomuksen evaluointiin: omasta elämäntarinasta voidaan vetää laajempaa joukkoa koskevia johtopäätöksiä. Kiinnitän kuitenkin huomiota lopetukseen eli koodaan ja evaluointiin, sillä niillä on erityisen suuri

¹¹ *Tekstityyppi* on diskurssintutkimuksessa käytetty käsite, jonka avulla voidaan kuvata universaalina pidettyjä kielenkäyttötapoja. Tunnetuimman tekstityyppijaottelun on tehnyt Werlich (1975), jonka mukaan tekstityyppejä on viisi: kuvaileva, kertova, erittelevä, perusteleva ja ohjaava.

merkitys kertojan identiteetin sekä ympäröivän yhteiskunnallisen ja sosiaalisen arvojen ja normien hahmottamisen kannalta. Evaluointia voi tapahtua pitkin kertomusta, mutta lopussa sillä on yleensä selkein paikkansa – ikään kuin kertomuksen opetus.

Labovin teoriaa käyttökelpoisempia välineitä omaelämäkerrallisten kertomusten tarkasteluun antavat sosiologit ja sosiaalipsykologit. Omaelämäkertojen lukemiseen on Hyvärisen (1998) mukaan vaikuttanut neljä lukemisen käännettä: realistinen, kielellinen, narratiivinen ja retorinen. Näistä narratiivisella käännteellä on kenties ollut dramaattisin vaikutus: tarinat alettiin nähdä identiteetin metaforana, hyvässä ja pahassa. Tarina on nähty kerronnan sosiaalisena konventiona, joka kahlitsee ihmisen kokemusten sanoittamista, ja toisaalta positiivisena mahdollisuutena rakentaa identiteettiä. (Mts. 316–320.) Vilma Hännisen (2002: 58) mukaan identiteetti on yksi sisäisen tarinan funktioista – tarinallinen luomus, jolla on erilaisia tasoja. Tasoista reflektoitu identiteetti on se minä, joka muodostuu ihmisen kertoessa itselleen tarinaansa ja joka mahdollistaa identiteetin tietoisuuden luomisen ja uudelleen tulkitsemisen. Tietoista identiteetin rakentamista tapahtuu erityisesti silloin, kun elämänprojekteja on arvioitava uudelleen tai kun ne joutuvat ristiriitaan keskenään. Reflektoitu sisäinen tarina voi olla yhtenäinen, mutta myös dialoginen, ristiriitainen, katkoksellinen ja epämääräinen. (Mts. 60–62.) Mishler näkee, että yksilö voi tarkastella menneisyyttään uudelleen ja uudelleen sen tietoisuuden valossa, joka hänellä on nykyhetkessä. Kertomisen akti ikään kuin jakaa tapahtumien merkitykset uudelleen nykyhetkessä, jossa kertojalla on tiedossa tapahtumien jatkokehitys ja siihenastinen päätepiste. Koska menneisyyden arviointi on loppumaton prosessi, ihmiselle muotoutuu moninainen identiteetti, jonka kaikilla puolilla on oma tarinansa. (2006: 36–41.) Hännisen ja Mishlerin ajatusten valossa KMP-kertomuksessa rakentuva identiteetti on vain yksi kirjoittajan identiteetin puoli, joka nähdään kirjoittamisajankohtana tietyllä tavalla.

Kuten diskursseihin ja genreihin, myös narratiiveihin liittyy olennaisesti vallan näkökulma. Mike Baynham kirjoittaa, että narratiivit eivät ole ”vapaita viestinnän kenttiä”, vaan ne ovat täynnä monimutkaisia ja voimakkaita sääntöjä siitä, kuka saa sanoa ja mitä, ja minkälaiset puhumisen asemat on tehty mahdollisiksi missäkin diskursseissa ja genreissä (2006: 382). Jotkin kertomukset saavat yhteisössä legitiimin aseman esimerkiksi historiankirjoituksessa, kun toiset voidaan jättää kuulematta tai kirjaamatta. Saadakseen äänensä kuuluviin kertojan on osattava käyttää oman kulttuurinsa narratiivisia resursseja. (Mäntynen – Pietikäinen 2009: 107–108) Hännisen (2002: 21) mukaan jul-

kisten ja sosiaalisten mallitarinoiden kirjo ei aina tarjoa tyydyttävää, ihmisen kokemukseen sopivaa mallia omalle tarinalle – näin on etenkin silloin, kun omaan kokemukseen liittyy jokin tabu. Homoseksuaalisuus ja transsukupuolisuus ovat länsimaisessa hetero- ja sukupuolinormatiivisessa historiassa olleet pitkään tabuja – lhbt-ihmisten kertomukset on usein jätetty kertomatta tai sensuroitu. Vasta 1900-luvun loppupuoliskolla lhbt-identiteettien esittäminen kertomuksissa on tullut mahdolliseksi, joskin se on pitkään tehty nimimerkin suojista. KMP-kertomusten kirjoittajat kertovat elämästään omalla nimellään ja murtavat vaikenemisen tai anonymiteetin pitkän historian. He itse tulevat todeksi kertomuksissaan. Jari Tervo kirjoittaa KMP-kirjan esipuheessa: ”Hiljainen vastarinta on parempaa kuin mykkä alistuminen, mutta tehokkainta on kuitenkin korottaa ääntään ja kertoa tarinansa, selviytymistarinansa. Yksinlaulun voi tukahduttaa, mutta kuorolaulu pakottaa kuuntelemaan.” (KMP, 9).

2.8 Puheaktit

Rohkaisun keinoja tutkiessani sovellan puheaktiteoriaa. Puheaktiteoria kuuluu kielen- tutkimuksen pragmaattiseen perinteeseen, jonka mukaan lausumat ovat sosiaalis- kielellisiä tekoja eli puheakteja. Kyse on eräänlaisesta mikrososiologiasta, jonka kielel- lisenä perusyksikkönä toimii lausuma. Puheaktiteorian isänä pidetään kielifilosofi J. L. Austinia (1962), joka ensimmäisenä esitti ajatuksen performatiivisista lauseista tai lau- sumista, joiden ydin on jonkin toiminnan suorittaminen tai esittäminen (eng. *perfor- ming*). Performatiivisia lausumia ovat Austinin mukaan esimerkiksi vihkivalat, veikka- ukset ja nimeämiset, joissa tiettyjen sanojen lausuminen on suoritettavan toiminnon tärkein tapahtuma – jos kohta hän huomauttaa, että ollakseen valideja sanat täytyy sanoa sopivissa olosuhteissa. (Mts. 6–9.) Austinin performatiivisuutta ovat myöhemmin hyö- dyntäneet kielifilosofian saralla John Searle ja feministisessä teoriassa Judith Butler.

Hyödynnän tutkielmassani Matti Larjavaaran (2007, 2008) käsityksiä yleisistä ja etenkin erityisistä puheaktityypeistä. Larjavaara hahmottelee lausuman kokoisen yksi- kön koko merkitystä, joka koostuu subjektiivisesta tasosta, lausuman yleisestä puheakti- tyypistä, lausuman erityisestä puheaktityypistä ja propositionaalisesta tasosta. Lausu- man ydin koostuu propositionaalisesta ja subjektiivisesta tasosta, jotka voivat esiintyä yksin tai yhdessä. Propositionaalinen taso on tietoa maailman asiantiloista, ja sille tyy- pillistä on predikaattorakenne sekä lausuman ankkuroiva definiittisyys eli määräisyys.

Subjektiiivinen taso sen sijaan on tietoa puhujan sisäisestä dynamiikasta, jonka lajeja voivat olla esim. modaalisuus ja affektisuus eli emotionaalisuus. (Mts. 181–185.)

KMP-kertomusten analyysissa keskityn ensisijaisesti puheaktityyppeihin eli siihen, mitä kirjoittajat tekevät tekstillä. Larjavaaran mukaan ”puheakti on tavalla tai toisella fyysinen interaktiivinen kielellinen teko, jolla puhuja ilmaisee eritasoisia merkityksiä” (2007:483). Larjavaara (2008: 172–173) jakaa puheaktityypit yleisiin ja erityisiin puheaktityyppeihin, joskaan raja ei ole tarkka. Yleisissä puheaktityypeissä on kyse kielellisen vuorovaikutuksen muodoista, ja niitä luetellaan viisi:

1. **Institutionaaliset merkitykset**, joita ihminen ilmaisee julkisissa rooleissa.
2. **Etikettimerkitykset**, joissa on kyse käyttäytymiskoodista eli siitä, miten on sosiaalisesti odotuksenmukaista käyttäytyä kielellisesti.
3. **Keskustelulliset merkitykset**, joilla jäsennetään ja järjestetään keskustelua vuorottelupohjalta.
4. **Tekstuaaliset merkitykset**, jotka antavat lausumalle roolin tekstissä, tekstin etenemisessä ja uuden ja vanhan informaation jäsentämisessä.
5. **Lajityyppimerkitykset**, jotka ohjaavat tulkintaa sen mukaan, kuinka ihminen puhuessaan tai kirjoittaessaan käyttää erilaisia moodeja tai genrejä.

Yleiset puheaktityypit voivat näkyä yksittäisten lausumien tasolla, mutta niiden tulkintaan saattaa myös tarvita laajempaa kontekstia. Aineistoni puitteissa olisi mahdollista tutkia ja havainnollistaa kaikkia edellä mainittuja puheaktityyppejä, mutta tutkimuskysymyksen rajauksen vuoksi merkittäviksi nousevat etenkin institutionaaliset, keskustelulliset ja lajityyppimerkitykset. Institutionaaliset merkitykset aktivoituvat tekstissä etenkin silloin, kun kirjoittaja tai puhuja on omalla nimellään tai kasvoillaan esiintyvä poliitikko tai muussa institutionaalisessa roolissa oleva henkilö. Tällaisia ovat KMP-videolla esiintyvät Tuija Brax ja Alexander Stubb sekä kirjassa Oras Tynkkynen. Keskustelulliset merkitykset puolestaan korostuvat kertomuksissa, joissa puhutellaan lukijaa: käsketään, kielletään, kysytään, ohjataan, neuvotaan, luvataan jne. Institutionaaliset ja keskustelulliset merkitykset nousevat esiin analyysiluvussa 4.3 Rohkaisun keinot. Kolmas tutkielmani kannalta tärkeä yleinen puheaktityyppi on lajityyppimerkitykset, koska niiden kautta voi analysoida KMP-kertomusten genreä ja narratiivisuutta. Tarkastelen sitä, käyttävätkö kirjoittajat esimerkiksi omaelämäkerrallisille tarinoille, selviytymistarinoille, kirjeille tai poliittisille puheille tyypillisiä piirteitä. Yhdessä kertomuksessa jopa otetaan kantaa kertomuksen genreen.

Yleisten puheaktityyppien lisäksi Larjavaara (2008: 174–180) esittelee viisi erityistä puheaktityyppiä. Niissä on kyse vuorovaikutuksellisista sisällöistä:

1. **Assertiivinen** puheakti painottuu maailmaan ja on yleensä väite, vastaus tai muu kuulijan tiedonintressiin reagoiva kieliteko.
2. **Direktiivinen** puheakti painottuu 2. persoonaan (kuulijaan tai lukijaan) ja on tyypillisesti käsky, kehoitus tai kysymys. Direktiivisyyteen liittyy velvoittavuus.
3. **Ekspressiivinen** puheakti painottuu 1. persoonaan (puhujan tai kirjoittajaan), jonka ilmaisee tunteitaan tai arvioitaan. Kyseessä on subjektiivinen informaatio, ja sen tarkoituksena on usein herättää emotionaalisia reaktioita.
4. **Kooperatiivinen** puheakti painottuu puhujan ja kuulijan sosiaaliseen yhteyteen: sillä rakennetaan tai ylläpidetään yhteistoimintaa ja se on usein sävyltään positiivista. Esim. tervehdykset, anteeksipyyntöt ja lohduttaminen ovat kooperatiivisia akteja.
5. **Poettinen** puheakti painottuu kielellisen toiminnan välineeseen, ja sen tarkoituksena on hauskuuttaa ja viihdyttää lukijaa. Esimerkiksi sanallisessa ilottelussa ja kiroilussa on poettisuutta.

Larjavaaran erityiset puheaktityypit perustuvat Roman Jakobsonin luokitteluun kielen perusfunktioista. Niitä ovat representatiivinen, direktiivinen, emitiivinen, faattinen, metalingvistinen ja poettinen funktio. Yllä olevassa puheaktiluokituksessa ei ole metalingvististä funktiota, ja jotkin nimitykset eroavat Jakobsonista: assertiivinen, direktiivinen ja ekspressiivinen puheakti vrt. referentiaalinen, imperatiivinen ja emitiivinen funktio. Lisäksi Larjavaara on kehittänyt oman kooperatiivisen puheaktin, jonka pohjalla on Jakobsonin faattinen funktio ja joka käsittää myös metatekstuaalisuuden. Larjavaara esittää varauksia luettelon käyttämiseen: erityiset puheaktityypit eivät lähes koskaan esiinny yksin, ja niitä voidaan myös tehdä epäsuorasti. Lisäksi jokaisella puheaktityypillä on lukemattomia alatyyppejä. Puheaktityyppejä voisikin enemmän kutsua puheaktimuuttujiksi, jotka sekoittuvat ja limittyvät toisiinsa lukemattomin tavoin. (Larjavaara 2008: 175.)

Hyödynnän erityisiä puheaktityyppejä analysoidessani rohkaisun keinoja (alaluku 4.3). Analyysissa käy ilmi puheaktityyppien taipuisuus: esimerkiksi lupaukset ovat sekä assertiivisia että kooperatiivisia puheakteja, ja toisaalta direktiivisyyttä on läsnä kehoituksissa, kielloissa, ohjeissa ja retorisisissa kysymyksissä. Tämä limittyneisyys on rikkaus, sillä tutkielmani tavoite ei ole asettaa tiukkoja rajoituksia ja määritelmiä vaan pohtia monipuolisesti sitä, mitä KMP-kertomusten kielellisellä tasolla tehdään ja mitä se kertoo kertomusten genrestä.

3 KMP-KERTOMUSTEN KONTEKSTI

KMP-kertomukset ovat aikansa ja paikkansa eli 2010-luvun länsimaisen kulttuurin tuote. Kertomuksia ei olisi olemassa ilman länsimaisen kulttuurin kaksituhatuotista homo- ja transfobista jaksoa, ja niiden julkaiseminen on tullut mahdolliseksi vasta 1960-luvulla alkaneen lhbt-vapautusliikkeen myötä. 2000-luku on ollut lhbt-poliittisesti mielenkiintoista aikaa Suomessa. KMP-kirjan julkaiseminen olisi tuskin ollut mahdollista vuosituhannen alussa, kun seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen juridiset oikeudet olivat rajatut ja yleinen ilmapiiri torjuvampi. Poliittiset päätökset ja homoseksuaalien näkyvyys mediassa ovat kuitenkin muuttaneet ilmapiiriä sallivammaksi, mikä näkyy KMP-kirjassa: kertomuksista 70 prosenttia on kirjoitettu ja julkaistu omalla nimellä. Muutos on ollut suhteellisen nopeaa, ja mikäli se jatkuu samanlaisena, voi olettaa, että kymmenen vuoden kuluttua KMP-kertomukset tuntuvat jo jollakin tapaa vanhentuneilta.

Lähestyn aineistoni kontekstia funktionaalisesti – ohittamattomana ja olennaisena osana tekstin tulkintaa. Heikkisen (2012:89) mukaan kriittisessä diskurssianalyysissä kontekstin leimaavimpana piirteenä pidetään sen kaksinkertaista luonnetta: ”yhtäältä kielenulkoinen sosiaalinen konteksti vaikuttaa kielen käyttöön, toisaalta kielen käyttö muoaa ja luo todellisuutta.” KMP-kertomukset ovat länsimaisen kulttuurin tuotteita, ja niiden päämääränä on muuttaa maailmaa ainakin hiukan paremmaksi ja tasa-arvoisemmaksi. Esittelen tässä luvussa KMP-kertomusten kontekstia kolmella tasolla, jotka ovat *It gets better* -projekti, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historia ja 2000-luvun sateenkaari-Suomi.

3.1 *It gets better* -projekti

KMP-kertomusten välitön konteksti on yhdysvaltalainen *It gets better* -projekti, joka on toiminut kimmokkeena monissa maissa toteutetuille kampanjoille. Projekti sai alkunsa syyskuussa 2010, kun yhdysvaltalainen kirjailija ja kolumnisti Dan Savage päätti puuttua lhbt-nuorten pahoinvointiin. Wisconsinissa tehdyn tutkimuksen mukaan homo- ja lesbonuorten itsemurhariski heteronuoriin verrattuna oli 3,9-kertainen (Benditt – Engel – Gavin – Stansky 2009). Savage kuvaa *It gets better* -projektiä kotisivuillaan näin:

Growing up isn't easy. Many young people face daily tormenting and bullying, leading them to feel like they have nowhere to turn. This is especially true for LGBT kids and teens, who often hide their sexuality for fear of bullying. Without other openly gay adults and

mentors in their lives, they can't imagine what their future may hold. In many instances, gay and lesbian adolescents are taunted — even tortured — simply for being themselves.

While many of these teens couldn't see a positive future for themselves, we can. The It Gets Better Project was created to show young LGBT people the levels of happiness, potential, and positivity their lives will reach – if they can just get through their teen years. The It Gets Better Project wants to remind teenagers in the LGBT community that they are not alone — and it WILL get better. (www.itgetsbetter.org, 8.1.2013)

It gets better -projekti toteutettiin videokampanjana ja kirjoina. Esittelen seuraavissa alaluvuissa tarkemmin näitä medioita ja niissä julkaistuja kertomuksia.

3.1.1 Videokampanja

Savage ja hänen puolisonsa Terry Miller päättivät rohkaista nuoria julkaisemalla YouTube:ssä videon, jossa he kertovat avoimesti omasta homoseksuaalisuudestaan ja siitä, kuinka heidän elämänsä on vaikeiden teinivuosien jälkeen muuttunut paremmaksi. Videossa ovat läsnä ne elementit, jotka sittemmin ovat toistuneet KMP-kertomuksissa: omaelämäkerrallisuus, onnellinen loppu ja rohkaiseva vastaanottajan puhuttelu. Savagen ja Terryn videosta tuli erittäin suosittu. Tammikuussa 2013 se on katsottu YouTube:ssä lähes 1,9 miljoonaa kertaa. Miller ja Terry perustivat myös kotisivut, joille ihmiset voivat ladata omia videoita otsikolla *it gets better*. Niitä on kertynyt yli 50 000, ja katselukertoja on noin 50 miljoonaa.

It gets better -projektin kannalta merkittävää on ollut myös julkisuuden henkilöiden ja erilaisten instituutioiden osallistuminen. Tärkeimpien joukossa tukensa ovat antaneet Yhdysvaltain presidentti Barack Obama ja ulkoministeri Hillary Clinton, jotka ovat julkaisseet videolla rohkaisevan viestinsä ja lupauksensa taistella lhbt-nuorten syrjintää vastaan. Obama ja Clinton eivät itse identifioitu lhbt-ihmisiksi, mutta he ottavat asiaan kantaa ihmisoikeuskysymyksenä. Oman *it gets better* -videonsa ovat myös tehneet lukuisat muut poliitikot, näyttelijät, muusikot ja taiteilijat. Monet yritykset, taideinstituutiot ja uskonnolliset yhteisöt ovat tehneet koostevideon, jossa yhteisön jäsenet kertovat avoimesti homoseksuaalisuudestaan tai antavat tukensa lhbt-ihmisille.

It gets better -projektin saama suosio on ollut valtava. Syytä on varmasti monia oikeasta ajankohdasta videoilla esiintyvien ihmisten avoimuuteen, mutta tärkein lienee julkaisukanava YouTube. YouTube on Internetissä toimiva videopalvelu, josta löytyy mm. musiikkivideoita, pätkiä elokuvista, tv-sarjoista ja uutisista. YouTube on erityisesti

nuorten suosima sosiaalinen media, jonne voi ladata omia videopäiväkirjoja, puheita, mielipiteitä sekä kuvista, musiikista ja tekstistä yhdisteltyjä kokonaisuuksia. Palvelussa on syntynyt uusia genrejä, joista osa on jo vakiintuneita ja osa vielä varsin häilyviä. Genrejä syntyy ja häviää, ja ne muuttuvat jatkuvasti. YouTube rakentuu hyvin multimodaalisesti: videokuva, teksti, mahdollinen musiikki, esittelyteksti, otsikko ja videoon liittyvät tilastot, tykkäämiset sekä keskustelu tekevät siitä monipuolisen kanavan. Videot muodostavat myös verkostoja viittaamalla toisiinsa ja erilaisille kotisivuille. Julkaisukanavana YouTube on luonut edellytykset *It gets better* -projektin kansainvälisyydelle ja suosiolle nuorten keskuudessa.

Vaikka *It gets better* -projekti olikin kansainvälinen, monissa maissa haluttiin toteuttaa oma kansallinen kampanjansa. Ainakin Kanadassa, Chilessä, Perussa, Iso-Britanniassa, Sveitsissä, Ruotsissa, Tanskassa, Suomessa, Portugalissa, Australiassa, Malesiassa ja Etelä-Afrikassa on lanseerattu oma *It gets better* -videonsa. Suomen projektin etenemistä kuvataan KMP-kirjan johdannossa näin: ”Kaikki muuttuu paremmaksi -video esitettiin TedX Helsinki -tapahtumassa Helsingissä 4.11.2010. Viikon sisällä kahdeksanminuuttinen video näytettiin kaikilla suomalaisilla televisiokanavilla ja sen oli katsonut YouTubessa yli 50 000 ihmistä. Televisiossa sen näki yli puoli miljoonaa ihmistä. Video on näytetty aamunavauksissa useissa kouluissa.” (KMP, 7). Tammikuussa 2013 video on katsottu YouTubessa noin 78 000 kertaa.

Suomen videossa esiintyy 16 ihmistä, joista osa puhuu omista lhbt-kokemuksistaan ja osa ottaa asiaan kantaa poliittisesti, ei omakohtaisesti. Videolla esiintyy muutamia tunnettuja henkilöitä, kuten videon aikaan oikeusministerinä toiminut kansanedustaja Tuija Brax, videon aikaan ulkoministerinä toiminut ulkomaankauppa- ja eurooppaministeri Alexander Stubb, tanssinopettaja ja juontaja Marco Bjurström sekä malli Nanna Grundfeldt. Videon sisältö noudattaa pitkälti englanninkielisten videoiden esimerkkiä: siinä on henkilökohtaisiin kokemuksiin perustuvia omaelämäkerrallisia jaksoja ja vastaanottajan puhuttelua. Tarkastelen vastaanottajan puhuttelua myös videoiden näkökulmasta alaluvussa 4.2.

3.1.2 Kirja

KMP-kirja julkaistiin Suomessa joulukuussa 2010, noin kolme kuukautta ennen Yhdysvaltain projektin vastaavaa kirjaa *It Gets Better: Coming Out, Overcoming Bullying, and Creating a Life Worth Living*. Suomessa joukko videokampanjan aktiiveista päätti

KMP-videon saaman suosion ja positiivisen vastaanoton myötä koota lhbt-ihmisten ja heidän läheistensä kertomuksista kirjan, joka julkaistaisiin vielä samana syksynä. Tarinoita etsittiin ilmoituksella, joka julkaistiin ainakin Suomen suurimmalla lhbt-sivustolla www.ranneliike.net ja Facebookissa. Myös muutamat yksityishenkilöt ovat julkaisseet ilmoituksen omassa blogissaan tai kotisivullaan. Ilmoitus on seuraavanlainen:

Tarinoiden etsintäkuulutus:

Kaikki muuttuu paremmaksi -videon linkki saaman valtavan myönteisen palautteen vuoksi olemme päättäneet julkaista yhdessä Kustannusosakeyhtiö Paasilinnan kanssa aiheesta kirjan. Tekstejä otetaan vastaan perjantaihin 12.11. asti osoitteessa www.tedxhelsinki.fi/?page_id=149. Tekstien maksimipituus on 4 000 merkkiä.

Haemme kirjaan tarinoita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilta siitä, miten ja milloin asiat muuttuivat paremmaksi. Kirjan tarkoituksena on auttaa seksuaalisen tai sukupuolisen identiteettinsä kanssa painiskeleviä nuoria ymmärtämään, että he eivät ole tunteidensa kanssa yksin. Otamme mielellään vastaan tarinoita myös homo-, bislesbo- ja transnuorten vanhemmilta, ystäviltä ja työkavereilta. Kirjan tavoitteena on antaa toivoa.

Kirja julkaistaan joulumarkkinoille ja sen tuotto lahjoitetaan hyväntekeväisyyteen. Toivomme, että kirjoitat henkilökohtaisesti ja muistelet, miltä sinusta tuntui. Tarinaa parantaa, jos kerrot tekstissä, mitä sinä tai joku muu teki tai sanoi. Hyvän tarinan voima rakentuu yksityiskohdista. Suosittelemme, että kirjoitat minä-muodossa. Kirjaan voi kirjoittaa omalla nimellä tai anonyymisti. Voit miettiä tarinaasi seuraavien kysymysten kautta:

- Miltä sinusta tuntui?
- Mitä teit?
- Milloin ja miksi asiat alkoivat sujua paremmin?
- Miten sinulla menee nyt?

Henkilötietoja ei luovuteta kolmannelle osapuolelle. Tarinoita käsitellään luottamuksellisesti. Tarinoita otetaan vastaan perjantaihin 12.11. asti.

Kiitos jo etukäteen avustasi ja ajastasi. Homo- ja lesbonuorten itsemurhariski on kolmin- ja nelinkertainen muuhun väestöön verrattuna. Tekstisi voi pelastaa jonkun elämän.

Tommi Laitio
Alex Nieminen
Saku Tuominen

Tarinoiden etsintäkuulutuksen sisältö ja julkaisukanavat ovat varmasti vaikuttaneet siihen, millaisia tekstejä kirjaan on päätytty. Ilmoituksesta käyvät ilmi kirjan toimittajien arvostukset. Huomionarvoista on kirjan tarkoituksen ja tavoitteen auki kirjoittaminen, kirjoittajien ja yleisön määrittely sekä muotoa ja sisältöä koskevat ohjeet ja suositukset. Ilmoituksessa annetaan paljon sellaista tietoa, joka koskee KMP-kertomuksen – tai ilmoitusta myötäillen *tarinan* – genreä. Genren nimeämien tarinaksi on merkittävää, koska sana *tarina* herättää välittömästi jonkinlaisia laji-intuitioita. Tarina kerrotaan usein imperfektissä, se etenee kronologisesti, siinä kerrotaan kokemuksista, ja siinä on alku, keskikohta ja loppu. Tarinalla on inhimillisten kokemusten järjestäjänä ja kulttuurisena skeemana tärkeä sijansa. *It gets better* -projektin kirjan markkinoinnissa käytettiin lausetta *Every Story Can Change a Life*, ja KMP-kertomusten etsintäkuulutuksessa viimeinen virke kuuluu: ”Tekstisi voi pelastaa jonkun elämän.”

Genreen liittyy myös yhteinen viestinnällinen päämäärä. KMP-kertomusten tarkoituksiksi määritellään etsintäkuulutuksessa ”auttaa seksuaalisen tai sukupuolisen identiteettinsä kanssa painiskelevia nuoria ymmärtämään, että he eivät ole tunteidensa kanssa yksin” ja tavoitteeksi ”antaa toivoa”. Päämäärät on kirjoitettu eksplisiittisesti auki, mutta on eri asia, millä tavoin ne toteutuvat kertomuksissa. Analysoin rohkaisun keinoja tutkielmani alaluvussa 4.3. Ilmoituksessa kertomusten aiheeksi määritellään kirjoittaa siitä, ”miten ja milloin asiat muuttuivat paremmaksi”. KMP-kertomukset ovat siis onnellisen lopun saavia selviytymistarinoita.

KMP-kertomusten kirjoittajiksi määritellään ilmoituksessa sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluvat, mutta siinä luvataan lisäksi ottaa mielellään vastaan lhbt-nuorten vanhemmilta, ystäviltä ja työkavereilta. Lopullisessa kirjassa tällaisia läheisten tarinoita on vain kolme 57:stä. Kohdeyleisön määrittely on implisiittisempää, ja sen voi päätellä kohdasta, jossa määritellään kirjan tarkoitus. Julkaistun KMP-kirjan takakannessa lukee: ”Kirjan tarinat auttavat nuoria ymmärtämään tunteitaan ja heidän läheisiään olemaan rakastavasti lähellä.” Pelkästään lhbt-nuorille kirja ei siis ole tarkoitettu.

Kiinnostavinta ilmoituksessa ovat kolmannen ja neljännen kappaleen toivomukset tekstien sisällöstä ja siitä, millaiset tarinat ovat hyviä. Toimittajat toivovat, että kirjoittaja kirjoittaa henkilökohtaisesti ja muistelee, miltä hänestä tuntui. Kyseessä on avoin, henkilökohtainen ja kokemuksellinen genre, jota alleviivataan arvottavilla virkkeillä: ”Tarinaa parantaa, jos kerrot tekstissä, mitä sinä tai joku muu teki tai sanoi. Hyvän tarinan voima rakentuu yksityiskohdista. Suosittelemme, että kirjoitat minä-

muodossa.” KMP-kertomukset noudattavat pitkälti persoonamuotoa koskevaa ohjeistusta. Kahdessa kertomuksessa käytetään puhekielen varianttia *mä* tai *mie*. Vain yksi kertomus poikkeaa vallitsevasta *minä*-muodosta – siinä ensimmäinen persoona esiintyy vain kerran, muuten teksti on *sinä*-muodossa (ks. liite 1).

Edellä mainittujen ohjeiden lisäksi kirjoittajille annetaan ilmoituksessa neljä kysymystä, joiden kautta tarinaa voi miettiä. Kysymykset ovat hyvin laveita – ”Miltä sinusta tuntui?” ja ”Mitä teit?” – eikä niissä määritellä, mihin tunteiden ja tekojen tulisi liittyä. Viimeiset kaksi kysymystä ovat selkeämpiä: ”Milloin ja miksi asiat alkoivat sujua paremmin?” ja ”Miten sinulla menee nyt?” Kysymyksiä yhdistää selvästi ajatus kokemuksellisesta tekstistä, joka kerrotaan aikajärjestyksessä ja joka päättyy hyvin. Jos kirjoittaja noudattaa kysymysten järjestystä, rakentuu helposti kertomus, joka alkaa lapsuudesta, etenee kivuliaisiin nuoruusvuosiin ja päättyy nykypäivään, jolloin asiat ovat hyvin. Ihan näin kaavamaisia KMP-kertomukset eivät ole – niissä on vaihtelua ja sävyeroja, mutta toisaalta ei yhtäkään kertomusta, joka loppuisi onnettomasti.

3.2 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa

Tekstin sosiokulttuuriseen kontekstiin kuuluvat ympäröivän yhteiskunnan arvot, ajatukset ja aatevirtaukset eli se, minkälaisessa maailmassa teksti ja diskurssi elävät. Tämän ns. makrokontekstin avaamiseen kuuluu KMP-kertomusten kohdalla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historia, jota valotan tässä luvussa lyhyesti länsimaaisessa ja suomalaisessa mittakaavassa.

3.2.1 Seksuaalivähemmistöjen historiaa länsimaissa

Miehiä rakastavia miehiä ja naisia rakastavia naisia on ollut kaikkina aikoina ja kaikkialla maailmassa. Rakkauden kirjo on ollut yhtä laaja kuin ns. vastakkaiseen sukupuoleen rakastuneilla: emotionaalista, fyysistä, intohimoista, platonista, läheistä, etäistä, julkista, salaista, kiellettyä ja sallittua rakkautta, syvää ystävyyttä ja sielunkumppanuutta. Tutkijat ovat löytäneet homoseksuaalista käyttäytymistä Euroopasta, Afrikasta, Aasiasta, Oseaniasta ja Amerikasta niin alkuperäiskansojen kuin siirtolaisten parista sekä kaikista yhteiskuntaluokista. Eroavaisuutta on siinä, kuinka hyväksyttävää ja näkyvää homoseksuaalisuus on milloinkin ollut: suhtautuminen on vaihdellut ja vaihtelee edelleen kunnioituksesta ja arvostuksesta syrjintään ja jopa kuolemanrangaistuksiin.

Seksuaalisuuden historiaa tarkastellessa on syytä kiinnittää huomiota genealoggiaan, jolla tarkoitetaan filosofiassa ja yhteiskuntatieteissä jonkin asian historiallista muodostumista ja rakentumista. Käsitteen otti ihmistieteissä ensimmäisenä käyttöön Michel Foucault. Tuija Pulkkinen (1996: 94) kirjoittaa Foucault'n muotoilleen genealogian selvästi vaihtoehdoksi tavanomaiselle, lineaariselle historialle. Vasta 1800-luvulla kehitetyt käsitteet *seksuaalisuus* ja *homoseksuaalisuus* ovat eri aikoina ja eri paikoissa ilmenneet niin erilaisin tavoin, että käsitteitä tulee käyttää suurin varauksin. Joudun tässä historiakatsauksessa käyttämään sellaisia arvolatautuneita käsitteitä kuin *sodomia* ja *sodomiitti* – näistä ihmiseen viittaavan *sodomiitin* yhteydessä käytän lainausmerkkejä. Referoin homoseksuaalisuuden historiaa Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa hyvin lyhyesti, mikä tarkoittaa suostumista tiettyihin yleistyksiin. Puute on myös se, että naisten välisiä suhteita on suhteessa tutkittu selvästi vähemmän; homoseksuaalisuuden historiakatsaukset ovat varsin mieskeskeisiä.

Eurooppalaisessa mytologiassa on paljon kuvauksia sellaisista samaa sukupuolta olevien suhteista, joita voisi nykytermein kutsua homoseksuaalisiksi. Aldrich (2006: 1) löytää esimerkkejä Gilgameš-epoksesta, *Iliasta*, Sapfon lyriikasta, Platonin *Pidoista* ja Vanhasta testamentista. Antiikin Kreikan yhteydessä puhutaan usein homoseksuaalisuudesta, mutta Foucault (2010) huomauttaa, ettei kreikkalaisilta tai roomalaisilta löydy ”seksuaalisuutta” vastaavaa käsitettä. Kreikkalaiset käyttivät sanaa *afrodisia*, jolla he tarkoittivat tekoja, eleitä ja kontakteja, jotka soivat jonkinlaista mielihyvää ja jotka voisi suomentaa ”rakkauten nautinnoiksi” tai ”aistinautinnoiksi”. Niihin kuului myös poikarakkaus. (Mts. 143–145.) Miestenväliset suhteet toteutuivat Ateenassa pääosin pederastisina suhteina vanhemman miehen ja nuoremman pojan välillä, ja suhteita arvostettiin suuresti. Kreikasta on säilynyt homoeroottista kuvataidetta, eufemismeja ja kirjallisuutta. Naisten välisistä suhteista on huomattavasti vähemmän tietoa, sillä suurin osa säilyneistä teksteistä on ollut miehiltä miehille kirjoitettua. Platonin *Pidoissa* on Aristofaneen viittaus naisiin keskittyviin (kreik. *trepesthai*) naisiin. Sana *lesbo* tulee Lesboksen saaresta, missä runoilija Sapfo eli 500-luvulla eaa. Säilyneissä runokatkelmissaan Sapfo ylistää naisten kauneutta ja naistenvälistä rakkautta. (Hupperts 2006: 34–47.)

Myös Roomassa miesten väliset suhteet orjien ja miesprostituutujen kanssa olivat tavallisia. Seksi tarkoitti penetraatiota, ja miehen kunnia oli kiinni hänen aktiivisuudestaan penetroijana. Kun roomalaiset tutustuivat kreikkalaiseen kulttuuriin 100-luvun eaa. puolivälistä lähtien, aviorikokset ja pederastia yleistyivät. Keisari Augustus sääti

yleisen moraalin palauttamiseksi lain, jonka mukaan jokaisen roomalaisen tuli mennä naimisiin. Aviorikoksesta rangaistiin ankarammin, mutta miesten väliseen seksiin ei puututtu – joskin passiivisen roolin ottaminen oli edelleen paheksuttua. Asenteet alkoivat kiristyä 300-luvulla jaa. kristinuskon yleistyessä. Vuonna 342 ”passiivinen homoseksuaalisuus”¹² kiellettiin lailla, ja vuonna 438 määrättiin kaikki ”passiivisen homoseksuaalisuuden” harjoittajat elävältä poltettaviksi. 500-luvulla keisari Justinianus laajensi kuolemanrangaistuksen koskemaan kaikkea miestenvälistä seksiä. Kristinuskon käsitykset seksuaalisuudesta ja sen tehtävistä olivat muuttaneet dramaattisesti asenteita miestenvälistä seksiä kohtaan. (Hupperts 2006: 49–55.)

Varhais- ja sydänkeskiajalla (n. 400–1250) homoseksuaalisuus niputettiin samaan joukkoon muiden kristinuskon mukaan syntiseksi tuomittujen seksuaalisuuden muotojen kanssa. Näitä olivat mm. anaalinen ja oraalinen yhdyntä, ehkäisyvälineiden käyttö ja eläimiin sekaantuminen – ts. kaikki sellainen toiminta, jonka seurauksena ei voinut hedelmöittyä. ”Luonnottomaan” toimintaan syylliset tuomittiin paikallisessa piispanistuimessa katumusharjoituksiin. Vasta 1200-luvulla homomiehiä alettiin yleisesti kutsua ”sodomiiteiksi”, ja paavi Gregorius IX:n inkvisitio ja erikoistoimikunnat alkoivat langettaa heille kidutus- ja teloitustuomioita Euroopan suurissa kaupungeissa. Mielenkiintoista on, että varhais- ja sydänkeskiajalta on säilynyt kaunokirjallisia lähteitä, joissa miesten välinen ”ystävyys” syleilyneeseen, suudelmiseen ja rakkaudenosoitukseen nähtiin arvokkaana ja kunnioitettavana. Tekstejä kirjoittivat mm. hovin oppineet ja piispat Kaarle Suuren ja Ludvig Hurskaan aikana 700–800-luvulla ja Loiren runoilijat 900–1100 -luvuilla. (Hergemöller 2006: 57–63.)

Myöhäiskeskiajalla (n. 1300–1600) ”sodomiittien” vainot kiihtyivät. Mm. Tuomas Akvinolaisen teologia luokitteli miesten välisen seksin ylimmän tason synniksi, ”luonnottomaksi” aktiksi. Homoseksuaalisia ihmisiä demonisoitiin, ja sodomiasyytteet sekoittuivat poliittisiin motiiveihin. Useimmat syytökset kohdistuivat alasäätyyn eli käsityöläisiin, kauppiaisiin, palvelijoihin ja myyjiin, mutta myös aristokraatit, virkamiehet ja pappismiehet joutuivat syytetyiksi. Rangaistusjärjestelmä muuttui olennaisesti, kun paavi Innocentius III loi keskitetyn inkvisitiojärjestelmän. Muun muassa Venetsiassa, Firenzessä, Augsburgissa, Ragensburgissa ja Kölnissä harjoitettiin ”sodomiittien”

¹² Anakronistinen käsite, jolla tarkoitetaan penetroitavana olemista. Yhdyntänsä merkitys oli Roomassa korostunut, ja miehisyysmitta osoitettiin penetraatioissa: sukupuolella ei oikeastaan ollut väliä, kunhan miehellä oli aktiivinen rooli. (Hupperts 2006: 49.)

järjestelmällisiä vainoja. Oikeudenkäynneissä heille langetettiin säätynsä mukaan teloitus-, kastointi-, karkoitus- tai sakkorangaistuksia. (Hergemöller 2006: 64–77.)

Renessanssin Euroopassa suhtautuminen miestenvälisiin suhteisiin oli kaksijaakoista. Sodomia tuomittiin kirkossa ja oikeudessa, mutta eliitin kiinnostus antiikin kulttuuria kohtaan nosti pinnalle miestenväliset suhteet. Italialaiset humanistit, taiteilijat ja kirjailijat tunnustivat homoeroottisuuden arvon taideteoksissa. Miestenvälinen ystävyys oli ylemmissä luokissa arvossaan – puhutaan jopa ystävyuden kultista. Nämä suhteet sanoutuivat kuitenkin selvästi irti sodomiasta. Euroopan uuden ajan alkua leimaavat ristiriidat, jännitteisyys sekä valtava variaatio: esimerkiksi Venetsiassa systemaattinen ”sodomiittien” vaino paheni, mutta Venäjällä syytteitä nostettiin harvoin eikä miestenvälisen seksin tuomitseminen kuulunut maallisille tuomioistuimille vaan kirkkokuuriin. Reformaation myötä 1500–1600 -luvulla syntyneissä uusissa uskonlahkoissa katoliseen kirkkoon yhdistettiin turmeltuneisuus, jota vastaan protestantit taistelivat poistamalla kirkoista katolisen taiteen ja korostamalla tiukkaa, ”raamatullista” seksuaaliskuria. Siihen kuului myös sodomian suitseminen. (Puff 2006: 80–101.)

Naistenvälisestä rakkaudesta ja seksistä uuden ajan alun Euroopassa tiedetään suhteellisen vähän, mutta Laura Gowing (2006) kiistää, että ne olisivat olleet käsittämättömiä¹³. Naisten välisestä erotiikasta löytyy esimerkkejä klassisesta kirjallisuudesta, lääketieteellisistä ja eroottisista kuvauksista. Tyypillistä aikakauden seksikäsityksille oli penetraatiokeskeisyys, minkä vuoksi naistenvälinen seksi miellettiin mahdolliseksi vain toisen naisen tekeytyessä mieheksi. Tähän liittyivät spekuloinnit tribadeista ja hermafrodiiteista¹⁴. Paavalin sodomiamääritelmää ymmärrettiin esimerkiksi 1500-luvun espanjassa ja 1600-luvun Englannissa koskemaan myös naisia, mutta lakien soveltaminen käytännössä oli harvinaista. Oikeudenkäynneissä tuomittuja olivat useimmiten naiset, jotka tekeytyivät miehiksi. Todellisuudessa naistenväliset suhteet olivat monimuotoisempia ja pysyivät usein salassa – esimerkiksi naimattomien naisten mahdollisuus jakaa taloutensa ja luostariyhteisöt tarjosivat mahdollisuuksia erilaisiin suhteisiin. Tavallisia olivat myös säätyläisnaisten romanttiset ystävyyssuhteet. 1700-luvun lopulta alkoi myös vaikuttaa käsitys naisista luonnostaan siveinä tai aseksuaalisina – seikka, jonka vuoksi naisten seksuaalisuus kaikkine ilmenemismuotoineen on usein jäänyt historiantutkimuksen marginaaliin. (Mts. 125–143.)

¹³ Lesbouteen viitattiin käsitteellä *armor impossibilis*, mahdoton rakkaus (Gowing 2006: 126).

¹⁴ Huom. Nykyään *hermafrodiitilla* viitataan vain eläinten tai kasvien kaksineuvoisuuteen. Ihmistä, jonka biologinen sukupuoli ei ole selvästi miehen tai naisen, kutsutaan *intersukupuoliseksi*.

Miestenvälisen suhteen kannalta Euroopan valistuksen ja vallankumousten aikana v. 1680–1850 tapahtui merkittäviä muutoksia: Länsi-Euroopan suurissa kaupungeissa syntyi homoseksuaalinen alakulttuuri, 1700-luvun intellektuellit alkoivat keskustella miestenvälisistä suhteista enemmän maallisin kuin uskonnollisin termein, ja rikoslain uudistukset 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa paransivat sodomiasta tuomitujen oikeudellista asemaa monessa maassa. Alakulttuurilla tarkoitetaan etenkin Amsterdamissa, Pariisissa ja Lontoossa näkynyttä miesten keskinäistä tapailua kaupunkien puistoissa, kujilla ja siltojen alla. 1700-luvulla sodomiasta tuomitujen teloitukset vähenivät Preussissa, Saksassa ja Ranskassa, mutta lisääntyivät Lontoossa ja Alankomaissa. Manner-Euroopan viimeinen teloitus tapahtui vuonna 1803, Britannian vuonna 1835. Homoseksuaalisuuden näkyvyys johti siihen, että valistusfilosofit ja lääketieteilijät alkoivat pohtia sen olemusta, syitä ja mahdollisia rangaistuksia objektiivisemmista ja ei-uskonnollisista lähtökohdista. 1800-luvulla sodomia alettiin dekriminialisoida, ja vaikka joissakin Euroopan maissa se oli vielä rikollista pitkälle 1900-luvulle, siitä ei enää nostettu syytteitä niin usein. (Sibalis 2006: 103–123.)

Termi *homoseksuaalisuus* syntyi ilmeisesti vuonna 1869 unkarilaisen kirjailijan Károly Mária Kertbenyn kynästä, kun hän vaati homoseksuaalisuuden dekriminialisointia Preussissa. Käsite ei ollut neutraali, vaan kuten Florence Tamagne (2006: 167) kuvaa: ”1800-luvun sodomiitti – ’rikollinen Jumalan edessä’, häpeälliseen tekoon syyllistynyt ihminen, joka ansaitsi ankarimman rangaistuksen – antoi tietä ’homoseksuaalille’, joka teki väärin yhteiskuntaa vastaan, joka oli ’sairas’, ’perverssi’ tai ’rappeutunut’ ja joka oli syytä viedä sekä lääkärihoitoon että oikeuteen.” Euroopassa vuosien 1870 ja 1940 väliselle ajalle olikin tyypillistä homoseksuaalisuuden psykopatologisointi ja medikalisaatio. Tunnettujen homoseksuaalien, kuten Oscar Wilden, oikeudenkäynnit nousivat skandaaleiksi, jotka toisaalta vahvistivat homoseksuaaleihin kohdistuvia stereotyyppioita esimerkiksi naismaisuuudesta ja moraalittomuudesta, mutta jotka toisaalta tarjosivat homoseksuaaleille julkisroolimalleja. (Mts. 167–172.)

Ensimmäinen maailmansota oli käännekohta homoseksuaalisuuden esittämistävoissa, sillä sodan estetiikka keskittyi maskuliinisen miehen vartaloon. Sota tarjosi muutenkin maaperää homoseksuaalisille suhteille. Sotienväliselle ajalle oli Euroopassa tyypillistä homokulttuurin nousu: perustettiin ensimmäisiä homoseksuaalisuuden dekriminialisointia ajavia yhdistyksiä, luettiin homoteemoja käsittelevää kirjallisuutta ja järjestettiin kokoontumispaikkoja etenkin Berliinissä ja Pariisissa. Kriminalisaatio oli

edelleen voimissaan, mutta poliisiratsioissa kiinni jääneitä homoseksuaaleja oli vaikea tuomita. Tuomiot vähenivät, joskin eri maiden ja kaupunkien välillä oli selviä eroja. 1930-luvulla asenteet kiristyivät etenkin totalitaristisissa maissa: natsi-Saksassa homoseksuaalisuudesta syytetyistä lähes 92 prosenttia tuomittiin ja 5000–15000 lähetettiin keskitysleireille, Stalinin Neuvostoliitossa otettiin käyttöön homoseksuaalien vankileiri-rangaistukset. Myös demokratioissa asenteet kiristyivät, mikä sai esimerkiksi Britannian homoseksuaalien johtohahmon Christopher Isherwoodin muuttamaan Kaliforniaan vuonna 1939. Yhdysvalloista tuli homoliikkeen uusi keskus. (Tamagne 2006: 175–195)

Vuosille 1940–80 on ominaista nopea ja voimakas sosiaalinen muutos, joka näkyi homopolitiikan nousuna. Vuosisadan puolivälissä homoseksuaalisuus oli edelleen kriminalisoitua, tosin eri maissa eri sävyin: Ranskassa ja Italiassa yksityisessä tilassa harjoitetusta homoseksista ei voinut rangaista, mutta Britanniassa ja Yhdysvalloissa lainkoura ulottui yksityiselämään asti. Julkinen homoseksuaalisuus oli läntisissä maissa yksiselitteisesti rangaistavaa, mikä langetti pelon ja paljastumisen ilmapiirin esimerkiksi homoseksuaalien työelämässä toimimisen ylle. Homojärjestöt alkoivat kuitenkin toimia 1950-luvulta eteenpäin varsin aktiivisesti. Yhdysvaltojen ensimmäinen homofiilijärjestö Mattachine Society perustettiin vuonna 1950. Homofiileiksi itseään kutsuvat korostivat seksuaalisuuden sijaan rakkautta, kiintymystä ja ystävyyttä¹⁵ omaa sukupuoltaan edustavia kohtaan. He kannattivat sulautumista, jonka mukaan homoseksuaalisuus oli yksityisasia eikä julkisessa elämässä tarvinnut erottautua muista. Tyystin erilainen näkökulma oli 1960- ja 1970-luvun radikaaleilla vapautusliikkeillä, joiden tavoitteena oli homoseksuaalisuuden sorrosta vapauttamisen lisäksi isompien rakenteiden muuttaminen: henkilökohtaisesta tuli poliittista. Radikaaliliikkeiden lopuksi koitui liika provosoivuus ja rivien hajoaminen. 1970-luvun loppupuolelle tultaessa vetovoimaisimmiksi nousivat poliittiset homoaktivistijärjestöt, jotka ryhtyivät tehokkaasti kampanjoimaan homoseksuaalien oikeuksien puolesta ja onnistuivat dekriminisoinnin toteuttamisessa. Lopullisen uskottavuuden ihmisoikeusjärjestökentällä homoaktivistijärjestöt saivat aids-kriisin hoitamisen yhteydessä 1980-luvulla – tehokas reagoiminen epidemiaan vaati vaikutusvaltaa. 1980-luku myös yhdisti monissa maissa varsin eriytyneitä homojen ja lesbojen järjestöjä toimimaan saman katon alla. (Rizzo 2006: 197–221.)

¹⁵ Sanan *filia* juuret ovat kreikassa, jossa se tarkoittaa rakkautta. Platonin mukaan *filia* tarkoittaa veljellistä rakkautta, yhtä rakkauden kolmesta muodosta.

1970-luvulta eteenpäin homokulttuuri on tullut entistä näkyvämmäksi ja monimuotoisemmaksi populaarikulttuurissa ja kaupunkien yökerhoelämässä. Homoseksuaalisten ihmisten näkyvyys mediassa on lisääntynyt huikeasti, ja Internet on yhdistänyt homokansaa ympäri maailman. Poliittisesti merkittäviä askeleita ovat olleet kaikkialla Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa toteutettu dekriminialisointi sekä homoseksuaalisuuden poistaminen Maailman terveysjärjestön ylläpitämältä psykiatristen sairauksien listalta vuonna 1992. 2000-luvulla monet poliitikot ja kulttuurialan ihmiset ovat voineet länsimaissa elää avoimesti homoseksuaaleina. Homofobiaa esiintyy silti paljon etenkin kirkon, urheilumaailman ja koulun piirissä, ja maailmassa on vielä maita, joissa homoseksuaalisuudesta voidaan langettaa ankaria rangaistuksia. Tällä hetkellä homopolitiikan polttopisteessä ovat homoliitot – rekisteröity parisuhde ja yleinen avioliitto, joka kattaisi myös samaa sukupuolta olevien suhteet. Toisaalta kaikki lhbt-ihmiset eivät kannata niitä, sillä he eivät halua homokulttuurin muuttuvan heteroseksuaalisen kulttuurin kaltaiseksi. Ylipäätään länsimainen homokulttuuri on pirstaloitunut dekriminisoinnin kumoamisen jälkeen. Jää nähtäväksi, mihin suuntaan tilanne kehittyy. (Hekma 2006: 346–363.)

3.2.2 Seksuaalivähemmistöjen historiaa Suomessa

Seksuaalivähemmistöistä ja niiden asemasta Suomessa ennen 1900-lukua tiedetään hyvin vähän. Jan Löfstömin (2001: 1–2) mukaan agraariin elämänpiiriin kiinnittyvästä suullisesta perinteestä ja muistitiedosta on löytynyt erittäin vähän teemaan liittyvää aineistoa, vaikka seksuaalisuuteen liittyvät aiheet olivat muuten varsin näkyviä. Löfström antaa tälle kaksi selitystä: Ensinnäkin suomalaisessa agraarikulttuurissa arvostus on hankittu työn, ei seksuaalisten 'saavutusten' kautta, ja täten seksuaalisuuden tematisointi on ollut vähäisempää kuin "välimerellis-latinalaisissa" kulttuureissa. Toiseksi mieheyden ja naiseuden erottelu ei ollut yhtä laajaa ja yksityiskohtaista kuin joissakin porvarillis-keskiluokkaisissa länsieurooppalaisissa kulttuureissa. (Mts. 3.)

Suomen laissa ei ollut sanktioita homoseksuaalisuutta vastaan ennen vuotta 1889, jolloin säädettiin laki samaa sukupuolta olevien kesken harjoitetusta "haureudesta". Miestenvälisistä seksuaalisuhteista kuitenkin rangaistiin Mooseksen lakiin tai jopa eläimiin sekaantumista koskevaan lakiin vetoamalla. 1800-luvulla Suomeen rantautui legaliteettiperiaate, jonka mukaan rangaistukseen ei voinut tuomita kuin laissa mainituista rikoksista, jouduttiin miestenvälisestä ja naistenvälisestä seksuaaliteoista säättämään yksiselitteinen laki. (Virtanen 2008: 13.) Virtasen selvityksen mukaan vuosina

1901–1920 tämän lain mukaan tuomittuja vankeusrangaistusta suorittavia istui läänin-vankiloissa 19. On esitetty arvioita, joiden mukaan vuosina 1924–70 tuomittuja olisi ollut runsaat tuhat henkeä, joista noin 45 naisia (Isaksson 1994).

Suomalaisen homokulttuurin historiasta on vaikea löytää kokonaisvaltaisia esityksiä – tieto löytyy murusina joidenkin tunnettujen homoseksuaalien elämäkerrallisista esityksistä, enkä tässä tutkielmassa keskity niihin. Huomattavasti helpompaa on löytää tietoa homopolitiikasta 1960-luvulta eteenpäin. Kati Mustola (2007) nostaa suomalaisen homo- ja lesboliikkeiden historiasta tärkeiksi vuoden 1964, jolloin homomiehet valtasiivat Vanhan Kellarin, ja vuoden 1967, jolloin perustettiin ensimmäinen suomalainen homoseksuaalien yhdistys. Sen ensisijaisena tavoitteena oli poistaa homoseksuaalisten tekojen kriminalisointi rikoslaista. Hallituksen asettama seksuaalirikoskomitean mietintö vuodelta 1967 ehdotti perusteenaan se, ettei rikoslainsäädäntö ole oikea väline kontrolloida aikuisten välistä seksuaalisuutta. Dekriminalisointi herätti eduskunnassa suurta vastustusta, ja vaikka esitys saatiin läpi, kirjattiin lakiin kompromissina homoseksille heteroseksistä korkeampi suojaikäraja sekä kehotuskielto: hallituksen esityksessä 52/1970 ”julkinen kehottaminen haureuteen toisen samaa sukupuolta olevan kanssa” tehtiin rangaistavaksi. Laki astui voimaan 1.2.1971. (Mts. 19–20.)

Rikoslaista poistamisen jälkeen tuli mahdolliseksi perustaa julkisesti homoseksuaalien oikeuksia ajava poliittinen yhdistys. Vuonna 1974 perustettiin Seksuaalinen tasavertaisuus ry:n eli Seta. Yhdistyksen keskeiset tavoitteet olivat kehotuslain kumoaminen, suojaikärajojen yhdenmukaistaminen ja homoseksuaalisuuden poistaminen rikosluokituksesta. Terhi Saarisen (1991: 77) mukaan Seta on vahvasti sitoutunut liberalistiseen poliittiseen strategiaan ja vaatinut valtiolta toimenpiteitä homoseksuaalien aseman muuttamiseksi. Suomalaisen homoliikkeen 1970-luvun keskeiset käsitteet olivat seksuaalinen suuntautuminen, syrjintä ja integraatio. Sosiaalihallituksen poistettua homoseksuaalisuuden virallisesta tautiluokituksesta vuonna 1981 retoriikka muuttui, ja keskeisiksi käsitteiksi nousivat identiteetti, avoimuus ja yhteisö. (Mts. 78.)

Vuonna 1981 homoseksuaalisuus ei siis ollut Suomessa enää rikos eikä sairaus. Kului kuitenkin lähes 20 vuotta, ennen kuin kehotuskielto kumottiin ja suojaikärajat yhtenäistettiin vuonna 1999. Tätä ennen Seta oli tehnyt tempauksia, joissa kyltein tai kovaäänisin kehoitettiin yleisöä homoseksuaalisuuteen. Helsingissä vuonna 1981 ja Turussa vuonna 1990 järjestetyt tempaukset eivät johtaneet rikosilmoituksiin ennen kuin mielenosoittajat itse nostivat syytteen. Oikeudenkäynnit päättyivät vapauttaviin tuomi-

oihin, mikä kertoi kehottamiskiellon merkityksettömyydestä. 1980-luvulla Seta järjestöinä käytti enemmän resursseja aids-kriisin hoitamiseen perustamalla aids-tukikeskuksen, joka myöhemmin alkoi saada yhteiskunnan tukea. Kriisin myötä Setasta kasvoi sellainen yhteiskunnallinen ihmisoikeusjärjestö, jota nykyään kuunnellaan lainvalmistelutyössä. (Mustola 2007: 27–30.)

Vuosituhanen vaihteessa Suomen lainsäädäntö kääntyi yhdenvertaisuutta edistävään suuntaan. Lainsäädännössä puututtiin seksuaalivähemmistöjen syrjintään työssä tai työhönotossa ja parannettiin syrjintäsuojaa. Samaa sukupuolta olevien parisuhteen rekisteröinti tuli mahdolliseksi Suomessa 1.3.2002. Se takaa samaa sukupuolta olevien parisuhteelle yhteistä sukunimeä ja ulkoista adoptio-oikeutta vaille samat oikeudet kuin aviopareille. Vuonna 1.9.2007 hyväksytty hedelmöityshoitolaki kielsi lisääntymisapua hakevien naisten asettamisen eriarvoiseen asemaan seksuaalisen suuntautumisen tai perhemuodon perusteella. (Mustola 2007: 36–37) Viimeisin lhbt-ihmisiä koskeva lainsäädännöllinen uudistus on samaa sukupuolta olevien parien mahdollisuus sisäisen adoption, joka tuli mahdolliseksi 1.9.2009. 2010-luvulla Setan tärkeitä tavoitteita ovat olleet lhbt-ihmisten syrjintäkiellon valvominen ja ns. sukupuolineutraali avioliitto.

3.2.3 Sukupuolivähemmistöjen historiaa

Homoseksuaalisuuden historiakatsauksesta näkyy, kuinka seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuolen ilmaisu ovat kulkeneet toisinaan rinnan. Homoseksuaaleihin on yhdistetty ns. vastakkaisen sukupuolen ominaisuuksia (homomiehiin feminiinisiä ja lesboihin maskuliinisiä), ja ristiinpukeutumista on ollut paljon. Sukupuolen moninaisuutta on kuitenkin syytä tarkastella omana osionaan, omana historianaan. Sukupuolivähemmistöjen historiaan perehtynyt Tiia Aarnipuu huomauttaa, että monet nykynäkökulmasta sukupuolen varioimiseksi tulkittavat ilmiöt eivät ole näyttäneet samalla tavalla vuosituhanen sitten, sillä ilmiöt ovat olleet sidottuja aikaan, paikkaan ja kulttuuriin – edes käsitteet *sukupuoli*, *mies* ja *nainen* eivät ole aina viitanneet yksiselitteisesti samoihin asioihin (2008: 21–22). Tässä lyhyessä katsauksessa keskityn länsimaiseen historiaan.

Sumerilaisten, kreikkalaisten ja roomalaisten mytologioista löytyy mitä erilaisimpia sukupuolen muunnelmia: sumerilaisten rakkauden ja sodan jumalatar Inanna pystyi muuttamaan miehen naiseksi ja naisen mieheksi, kreikkalaisten tietäjä Teiresias eli sekä miehen että naisen ruumiissa, ja varhaisessa kristinuskossa Jumalan, Kristuksen ja Aatamin sukupuoli saatettiin nähdä sukupuolettoman täydellisenä. Sukupuoleltaan

moninaisilla ihmisillä on ollut usein erityisiä, uskonnollisesti tärkeitä rooleja. Vaikka *Raamatussa* ristiinpukeutuminen kielletään ankarasti, se näyttää olleen melko tavallista varhaisessa pyhimyskirjallisuudessa – esimerkiksi pyhimys Tekla opetti ja saarnasi Paavalia seuraten mieheksi pukeutuneena ja hiuksensa lyhyiksi leikanneena. Mytologian ja todellisen elämän välinen ristiriita näkyi siinä, että sukupuolen moninaisuus oli myyteissä tärkeää, mutta sukupuoleltaan epäselvänä syntynyttä *hermafrodiittia*, nykytermein intersukupuolista lasta usein karsastettiin. Antiikin maailmaan kuuluivat kastroidut tai kastroituneet *eunukit*, jotka pystyivät liikkumaan eri sukupuolten maailmojen välillä tärkeissä tehtävissä. Heihin liitettiin tosin myös kielteisiä mielikuvia, ja he jäivät antiikissa maailmassa tärkeän perherakenteen ulkopuolelle. (Aarnipuu 2008: 22–36.)

Länsimaiden keskiaikaa leimaa kristinusko, joka peri suuren osan sukupuolta koskevista käsityksistään antiikista: sukupuolen ajateltiin määräytyvän vauvan sijoittumisesta kohdussa, jolloin keskellä kasvava kehittyi ns. hermafrodiitiksi. Lääketieteelliset ajattelijat katsoivat, että ihmisten sukuelimet olivat lähtökohtaisesti samanlaiset, mutta miesten elimet olivat ”paremmassa järjestyksessä” ruumiin ulkopuolella. Kosminen järjestys määräsi sukupuolieron myös sosiaalisesti, joten miesten ja naisten käytöstä ja ulkonäköä säädeltiin tiukasti. Toisaalta sydänkeskijajalla alettiin kuvata yhä avoimemmin feminiinisiä Kristus-kuvia, joita maalatessa taiteilijat saattoivat käyttää naispuolisia malleja, ja naimystikot naisellistivat Kristuksen ruumiin hartauksissaan. Ruumiillisesta ja maallisesta nautinnosta kieltäytyvien neitsyiden ajateltiin voivan tulla teologisesti sukupuolettomien enkelten kaltaisiksi. Luostarielämää kutsuttiin enkelielämäksi (*vita angelica*). Kristilliseen pyhimyskirjallisuuteen kuului keskijajalla paljon legendoja, joissa esiintyi miesten vaatteisiin pukeutuvia neitsetä, esimerkiksi Pelagia, Eugenia, Marina/Marinus, Johanna/Johannes Wilgefortis ja tunnetuimpana Jeanne d’Arc. Keski-ajalla legendoja pidettiin tositarinoina, mutta uuden ajan alussa suhtautuminen muuttui etenkin reformaation myötä. Sukupuolirajojen koettelemista ei nähty enää myönteisessä valossa, ja sen uskonnolliset merkitykset unohtuivat. (Aarnipuu 2008: 39–50.)

1500-luvulta eteenpäin sukupuolen muunnoksista kiinnostuttiin yhä enemmän lääketieteen saralla. Hermafrodiiteiksi kutsuttujen ihmisten anatominen sukupuoli kiinnosti etenkin siksi, että heidät nähtiin naistenvälisen seksin mahdollistajina. Ristiinpukeutuminen alettiin yhdistää kiellettyyn seksuaalisuuteen eli sodomiaan, ja siitä tuli sekä uskonnollisesti, juridisesti että lääketieteellisesti sukupuolijärjestelmää uhkaavaa kumouksellisuutta. 1500-luvun lopulta asti on etenkin luoteisesta Euroopasta säilynyt run-

saasti oikeudenkäyntipöytäkirjoja mm. sotilaista ja merimiehistä, jotka olivat syntymäsukupuoleltaan naisia. Taustalla saattoi olla halu elää itsenäistä elämää, kouluttautua yliopistossa tai osallistua isänmaan puolustukseen taistelussa, mutta voi olettaa, että osalle ristiinpukeutuminen ei ollut vain väliaikaista, vaan kyse oli todellisesta sukupuoli-identiteetin ristiriidasta ruumiin kanssa. Sukupuolen muunnelmia on pidetty 1600-luvulta lähtien myös luonnonoikkuina, joita kierrätettiin museoissa, sirkuksissa ja freak-show-näyttelyissä viihdemielessä. 1800- ja 1900-luvulla sukupuolen moninaisuus alettiin pikkuhiljaa nähdä lääketieteen termein vammoina, mutaatioina ja sairauksina, mikä vähensi mystisyyttä. Toisaalta *drag queen*¹⁶ -perinteestä syntyi tavattoman suosittu viihdemuoto. (Aarnipuu 2008: 50–60.)

1800-luvun lopulla sukupuolen moninaisuus käsitteineen alkoivat siirtyä uskonnon alta lääketieteen alaisuuteen. Ensimmäisen sukupolven seksologeihin kuuluva Magnus Hirschfeld näki, että tiede voisi auttaa sukupuoleltaan moninaisia ihmisiä elämään ihmisarvoista elämää. Hän lanseerasi termin *transvestiitti*, ja hänen perustamaansa instituutissa tehtiin transsukupuolisille ensimmäisiä kokeellisia sukupuolen korjausleikkauksia 1920-luvulla. Toinen transsukupuolisuuden käsittämisen ja hoitamisen kannalta merkittävä lääkäri oli Harry Benjamin, joka alkoi 1940-luvulla hoitaa transsukupuolisia hormoneilla ja painotti sukupuolen korjausprosessia ainoana tapana hoitaa transsukupuolisuutta¹⁷. Yhdysvaltoihin avattiin 1960-luvun lopulla sukupuolen korjaushoitoihin erikoistuneita klinikoita, ja Euroopassakin korjausleikkaukset alkoivat yleistyä. Intersukupuolisuuden käsitteellistämiseen vaikutti 1950-luvulla psykologi John Money, jonka mukaan ihminen ei voinut elää sukupuolten välillä, eli intersukupuolisina syntyneet lapset tuli hoitaa jompaankumpaan sukupuoleen kuuluviksi. Hänen näkemyksillään on ollut surullisia seurauksia, kun intersukupuolisille lapsille on tehty isoja kirurgisia leikkauksia, jotka ovat aiheuttaneet traumoja ja joita lapset eivät kasvaessaan ole kokeneet itselleen tarpeellisiksi. Sukupuolen lääketieteellisessä hoitamisessa on kaksi puolta: se voi vähentää merkittävästi transsukupuolisten aikuisten kärsimystä, mutta aiheuttaa kohtuuttomasti kärsimystä intersukupuolisille lapsille. (Aarnipuu 2008: 111–118.)

¹⁶ Sanayhdistelmää *drag queen* alettiin käyttää 1950-luvulla, mutta esityksiä, joissa upeasti pukeutunut mies imitoi tunnettuja naispuolisia artisteja ja liikkeitä lopettaen esityksen peruukin riisumiseen on esitetty jo 1800-luvun puolivälissä varieteelavoilla (Aarnipuu 2008: 60).

¹⁷ Benjamin käytti vuonna 1953 oletettavasti ensimmäisenä käsitettä *transsukupuolinen* (eng. *transsexual*) sillä tavoin, kun se nykyään ymmärretään. (Suhonen 2007:54).

Malla Suhosen (2007) mukaan transsukupuolisuuden historia on ollut Suomessa pitkälti näkymätöntä ja vaiettua. Sukupuolen moninaisuutta on tulkittu homoseksuaalisuuteen liittyvänä ilmiönä, eikä se ole tullut omana kategorianaan tunnistetuksi ja tunnustetuksi. ”Miesnaisista” ja sukupuoleltaan moninaisista ihmisistä oli suullista perinnettä, mutta ensimmäisiä kirjallisia lähteitä olivat vasta *Seuran* lehtijutut 1950-luvulla. Etunimen vahvistaminen ja henkilötunnuksen vaihtaminen tulivat Suomessa mahdolliseksi 1980-luvun lopulla, mutta käytännöt vaihtelivat maistraateittain ja olivat usein mielivaltaisia. 1980-luvulla oli edelleen hankala saada kirurgisia ja hormonaalisia hoitoja, jotka olivat yksittäisten lääkäreiden varassa. 1990-luvun lopulla sukupuolen korjausleikkaukset keskitettiin Tampereelle. Transsukupuoliset joutuivat näkemään erittäin paljon vaivaa päästäkseen korjaushoitoihin. Apuna toimivat vuonna 1984 perustettu Trasek ry ja vuonna 1994 perustettu Setan Transtukipiste. Järjestöt vaikuttivat merkittävästi siihen, että yhtenäiset hoitokäytännöt saatiin vakiinnutettua vuonna 2002, kun eduskunnassa hyväksyttiin laki ”transeksuaalin sukupuolen vahvistamisesta”. Laki takasi transsukupuoliselle ihmiselle hoitoasetuksen, ja järjestöt saattoivat keskittyä hoitoprosessien sijaan muihin tärkeisiin kysymyksiin: syrjintään, identiteettikeskusteluun, transgenderien asemaan ja translain sterilisaatiovaatimuksen poistamiseen. (Mts. 56–64.)

Lääketieteen portinvartija-asemaan liittyy edelleen ongelmakohtia. Aarnipuu (2008) huomauttaa, että ensinnäkään lääketiede ei ole neutraalia sairauksien tutkimista ja parantamista, vaan se on ainakin viimeisen kahdensadan vuoden aikana pyrkinyt vahvistamaan kahden vastakkaisen sukupuolen järjestelmää. Lääketiede ei myöskään ole pelkkää lääketiedettä, vaan myös lainsäädännössä ja pitkälti politiikassa nojataan sen käsitteisiin. Tällä on radikaaleja seurauksia yksilön oikeuksien suhteen: esimerkiksi avioliitto ja asevelvollisuus ovat sukupuolitettuja instituutioita, ja sukupuolen korjaushoidot psykiatrin antaman diagnoosin varassa. (Mts. 107–108.)

3.3 2000-luvun sateenkaari-Suomi

2000-luvulla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat olleet suomalaisessa mediassa esillä enemmän kuin koskaan. Homoseksuaalisuuden dekriminallisoinnista on vuonna 2013 kulunut 42 vuotta ja sairausluokituksesta poistamisesta 32 vuotta. Tänä aikana Suomen lainsäädännössä ja asenneilmapiirissä on tapahtunut valtavia muutoksia: kesäkuussa 2012 Yle Uutisten teettämän kyselyn mukaan 54 prosenttia suomalaisista kannattaa sukupuolineutraalia avioliittolakia, joka mahdollistaisi mies- ja naisparien siviili-

vihkimisen¹⁸. Etenkin homoseksuaalisuus on ollut laajasti mediassa esillä niin lakialoitteiden yhteydessä käytävissä keskusteluissa kuin television viihde- ja draamaohjelmissa. Sukupuolen moninaisuus on ollut toistaiseksi näkymättömämpää, mutta muutosta on näkyvissä. Tarkastelen tässä alaluvussa muutamia lhbt-näkökulmasta keskeisiä ilmiöitä, jotka ovat vaikuttaneet KMP-kertomuksiin.

KMP-kertomuksissa on viittauksia kirjallisuuteen (Rosa Liksom, Pentti Holappa) ja tv-sarjoihin (mm. *Melrose Place*, *Queer as Folk*, sketsisarjat), jotka ovat tarjonneet kirjoittajille niin hyvällä kuin pahalla tavalla vaikuttavia homoseksuaalien representatioita. Eräs transihminen kertoo transsukupuolisesta tehdystä dokumentista, joka on näytetty hänelle koulussa. Pitkään on ollut niin, että lhbt-ihmiset ovat olleet nimenomaan fiktiivisiä henkilöitä – avoimesti homoseksuaalit tai transsukupuoliset julkisuuden henkilöt ovat Suomen kokoisessa maassa olleet ennen 2000-lukua harvassa. Kulttuurialalla tunnettuja homoseksuaaleja on ollut, mutta Suomen eduskuntaan nousi ensimmäinen avoimesti homoseksuaali kansanedustaja Oras Tynkkynen vasta vuonna 2004. 2010-luvulla tilanne on toinen: avoimesti homoseksuaaleja kansanedustajia on neljä, ja Pekka Haavisto pääsi presidentinvaalien toiselle kierrokselle. Homoseksuaalit ovat näkyvästi esillä monilla elämänaloilla, mutta yritys- ja urheilumaailmassa aihe on edelleen tabu. Huomattavasti haastavampi tilanne on sukupuoleltaan moninaisilla ihmisillä, sillä tunnettuja transihmisiä on toistaiseksi vähän. Merkittävin heistä on entinen kirkkoherra Marja-Sisko Aalto, jonka sukupuolenkorjausprosessi nousi otsikoihin vuonna 2009. Aalto on puhunut avoimesti transsukupuolisuudestaan. 2000-luvun Suomelle ja maailmalle on leimallista se, että Internetin kautta voi löytää esikuvia miestä päin maailmaa hyvänsä. Internet on tarjonnut lhbt-ihmisille sosiaalisia yhteisöjä, vertaistukea ja deittipalveluita, joihin KMP-kertomuksissakin viitataan. Toisaalta Internetissä ja muualla mediassa esiintyy myös paljon lhbt-ihmisiä syrjiviä keskusteluita ja kommentteja.

KMP-kirjan julkaisuvuonna 2010 homoseksuaalisuus oli erityisen paljon esillä. Keskustelu politisoitui, kun Helsingin Pride-kulkueeseen tehtiin 3.7.2012 kyynelkaasuisku ja Setan toimitiloja sabotoitiin. Iskua kommentoidaan yhdessä KMP-kertomuksessa:

Olen elänyt tyytyväisenä omassa kuplassani, jossa kaikki on ollut hyvin. Tämä vuosi on kuitenkin puhkaissut kuplani. Niin iskut Pride-kulkueeseen, Setan toimistoon ja Oulun ylioppilaskuntaan kuin medi-

¹⁸ Lähde http://yle.fi/uutiset/yli_puolet_tukee_sukupuolineutraalia_avioliittolakia/5618161 (26.1.2013)

assa maireana hymyilevät vihankylväjät ovat saaneet minut huomamaan, kuinka onnellisessa asemassa oikeastaan itse olen. Kaikkien todellisuus ei ehkä ole yhtä auvoinen. Viimeaikaiset tapahtumat ovat väistämättä palauttaneet mieleen omat nuoruuden pelkoni. (KMP, s. 105)

Pride-isku on toiminut kirjoittajalle yhtenä kimmokkeena kirjoittaa oma *tarinansa*. *Vihankylväjillä* hän saattaa viitata *Homoiltaan*, Ylen keskusteluohjelmaan, joka esitettiin 12.10.2010, alle kuukausi ennen KMP-videon julkistamista. Keskustelu keräsi katsojia televisiossa ja Internetissä yhteensä yli puoli miljoonaa, ja siinä esitetyt mielipiteet herättivät valtavasti keskustelua. *Homoillan* jälkeisellä viikolla evankelis-luterilaisesta kirkosta erosi ennätysmäärä ihmisiä. KMP-videon näyttävä lanseeraus ja sen saama suosio osui siis keskelle tällaista mediamyllytystä – tuskin sattumalta. Jatkona syksyllä alkaneelle keskustelulle voi nähdä keväällä 2011 kuohuttaneen *Älä alistu* -kampanjan, joka antoi tukensa homo- tai biseksuaaleille nuorille, jotka haluavat elää heterona tai muuttua heteroksi uskonnollisista syistä. Kampanjan takana oli suomalainen kristillinen *Nuotta*-lehti, jota julkaisevat muutamat kristilliset herätys- ja lähetysliikkeet.

Lhbt-aiheisten keskustelujen näkyvyys on ollut selkeintä silloin, kun käsillä on ollut jokin lakialoite. Keskusteluja homoseksuaalisuuden dekriminisoinnista ja sairausluokituksen poistamisesta on käyty Suomessa 1960-luvulta lähtien. 1990-luvulla Suomessa alettiin laajasti keskustella parisuhteen virallistamisesta. Lakialoitteet vuosina 1993, 1996 ja 2001 herättivät kiihvasta keskustelua. Sari Charpentier (2001) on tutkinut diskurssianalyttisesti vuonna 1996 sanomalehdissä käytyä mielipidekeskustelua, jossa homoseksuaalisuus luodaan erilaisiksi ilmiöiksi sen mukaan, millaisia diskursseja siitä puhuttaessa käytetään. Charpentier erittelee diskurssit neljään kategoriaan, joita ovat kristillinen diskurssi, psykologinen diskurssi, luontodiskurssi ja rakkausdiskurssi. Kristilliseen diskurssiin kuuluvat mm. käsitteiden *lähimmäinen*, *synti*, *parannus*, *Jumala* ja *Raamattu* käyttö. Psykologisessa diskurssissa homoseksuaalisuus näyttäytyy psyykkisenä rikkinäisyytenä, ”keskenkasvuisuutena” tai ”kypsymättömyytenä”. Luontodiskurssiin kuuluvat homoseksuaalisuuden määrittely luonnolliseksi tai luonnottomaksi, ja se limityy yleensä kristillisen diskurssin kanssa. Kaikkia em. diskursseja voi käyttää sekä homoliittoja vastustavissa että puolustavissa kirjoituksissa. Rakkausdiskurssi puolestaan korostaa rakkauden merkitystä sukupuolieron sijaan, ja sitä käytetään puolustavissa kirjoituksissa. (Mts. 45–71.)

Charpentierin analyysi on kiinnostava ja edelleen ajankohtainen. Sen pohjalta voisi tutkia myös 2000-luvulla käytyä keskustelua. Kaikki neljä diskurssikategoriaa näkyvät myös KMP-kertomuksissa:

- Kristillinen diskurssi (+ rakkausdiskurssi): *Uskon, että kristillinen rakkaus lopulta voittaa ja homoja ja homoutta aletaan ymmärtää* (KMP, s. 14)
- Luontodiskurssi: *Kun joku sanoo minulle vastustavansa homoja, minusta se kuulostaa samalta kuin sanoisi vastustavansa puita tai vuodenaikoja* (KMP, s. 11)
- Psykologinen diskurssi: *Minulla oli rakas ja vahva äiti, joten päättelin kuuluvani herkästi kroonistuvien homofiilien riskiryhmään.* (KMP, s. 44)
- Rakkausdiskurssi: *Rakas tarttuu kädestä, ottaa syliin, sulautuu minuun. Mikään näin kaunis, näin täydellinen ei voi olla väärin.* (KMP, s. 100)

KMP-kertomuksissa diskurssit toimivat homoseksuaalisuutta puolustavina, kun taas homoutta vastustavat diskurssit ovat referointia muiden ihmisten sanomisista. Koska em. diskurssit ovat yhteiskunnassamme niin vahvoja, niitä väistämättä käytetään ja niihin otetaan kantaa myös KMP-kertomuksissa. Niissä näkyy myös muita diskursiivisia käytänteitä: vähemmistö- ja identiteettidiskursseja sekä selviytymistarinoiden malli.

Kirjallisissa lähteissä seksuaali- ja sukupuolivähemmistön omaelämäkerrallisia kertomuksia oli ennen KMP-kirjaa julkaistu suhteellisen vähän – painopiste oli kauno-kirjallisissa teksteissä. Pääosaan homoseksuaalien ja heidän läheistensä elämäntarinat pääsivät Marja-Leena Parkkisen toimittamassa kirjassa *Ulos kaapista: tositarinoita homoseksuaalisuuden kohtaamisesta* (2003). Parkkinen kirjoittaa kirjan esipuheessa saaneensa kimmokkeen kirjoittamiseen keväällä 2001, kun mediassa käytiin keskustelua parisuhdelaista. Hän kuvaa kirjan päätarkoitukseksi tunteiden ja kokemusten jakamisen sekä toimimisen vertaistukena ja peilauspaikkana – sekä lesboille, homoille että heidän vanhemmilleen. Kirjan polttopisteessä ovat kaapista ulostuleminen, perhesuhteet ja vanhemmuus. Parkkinen etsi kirjoittajia ja haastateltavia etsintäkuulutuksella, jossa hän mm. kertoo avoimesti kirjan tarkoituksesta, selventää ettei kyseessä ole tieteellinen tutkimus ja mainitsee, että ”kirjoittajien löytäminen on ollut lähes ylivoimaisen vaikeaa.” (Mts. 7.) *Ulos kaapista* -kirjassa vanhempien kertomuksia on noin neljäsosa, KMP-kertomuksissa läheisten kertomuksia vain 5 prosenttia. *Ulos kaapista* -kirjan kertomukset ovat pidempiä, ja ne on kirjoitettu vain etunimellä tai nimimerkillä. Niissä ilmoitetaan syntymä/asuinpaikka ja syntymävuosi. Kirjassa on myös joitakin runoja ja sarjakuva sekä tieteellisiä artikkeleja. Kirja on siis melko erilainen kuin KMP-kirja, joskin yhtäläisyyksiäkin on, mm. kontekstista päätellen ainakin yksi sama kirjoittaja.

Vuonna 2009 julkaistussa Juha Veli Jokisen toimittamassa kirjassa *Homo! Lesbo! Tositarinoita 2000-luvun Suomesta* (2009) ovat äänessä tunnetut suomalaiset homo- ja biseksuaalit, mm. Johanna Korhonen, Teuvo Loman, Jani Toivola, Manne Maalismaa ja Oras Tynkkynen¹⁹. Jokisen kirja ei kuitenkaan ole noussut kovin suureksi ilmiöksi – kirjoittajien iän vuoksi negatiiviset menneiden vuosikymmenten asenteet ovat keskiössä, mikä saa lhbt-ihmisten elämän vaikuttamaan todella vaikealta. Kirjassa on julkaistu myös asiantuntijoiden artikkeleja, joista muutamien voi tulkita olevan enemmän homo-vastaisia kuin -myönteisiä. Väheksymättä kirjoittajien kertomuksia voi todeta, että kirja jää hiukan julkkisten elämän tirkistelyn tasolle. Lehdon ja Koveron toimittamassa kirjaan *Homoseksuaalisuus tieteen näkökulmasta ja miesten kertomana* (2010) on koottu haastatteluaineiston avulla homomiesten kokemuksia sekä ryhmitelty ja analysoitu katkelmia niistä. Mukana on myös tieteellisiä artikkeleja. Transsukupuolisten kokemuksia on julkaistu Tiia Aarnipuun toimittamassa kirjassa *Trans. Sukupuolen muunnelmia* (2008) sekä Liisa Tuovisen, Olli Stålströmin, Jussi Nissisen ja Jorma Hentilän toimittamassa mm. papeille, terveydenhoitoalan ihmisille ja opettajille suunnatussa kirjassa *Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus* (2011).

Ylipäätään lhbt-kirjoille tuntuu olevan tyypillistä yhdistää omaelämäkerrallisia kertomuksia ja tieteellisiä artikkeleja tai erilaisten instituutioiden kannanottoja samojen kansien välissä. Tämä johtunee aiheen politisoitumisesta sekä siitä, että kirjoissa halutaan antaa tietoa ja valistusta mm. terveydenhoito-, sosiaali- ja kasvatustieteen asiantuntijoille. Oppaissa omaelämäkerralliset tai niihin perustuvat katkelmat antavat kokemuskokulmaa asiatekstiin. Taustalla on sama syy, jonka vuoksi Setan koulutuksissa on vuosikaudet käytetty kokemuskouluttamisen mallia: omaelämäkerrallisuus ja tositarinat antavat asioille ja ilmiöille kasvot ja koskettavat tunnetasolla. Koetaan, että jakaessaan oman elämänsä tarinan kouluttaja saa huomattavasti enemmän aikaa kuin ulkokohtaisten faktojen esittämisellä. Elämäntarinoiden kertomisessa on kuitenkin käänköpuolensa, sillä niistä voi tulla normatiivisia ja kaavamaisia. KMP-kirja asettuu osaksi elämäkerrallisten lhbt-kertomusten jatkumoa: toisaalta kirja on radikaalisti erilainen edeltäjiinsä verrattuna, sillä se keskittyy positiiviseen sanomaan ja tarjoaa pelkkiä omaelämäkerrallisia kertomuksia – toisaalta KMP-kertomukset ovat väistämättä intertekstuaalisessa suhteessa aikaisemmin julkaistuihin kertomuksiin ja niissä käytettyihin diskursiivisiin käytänteisiin.

¹⁹ Maalismaan ja Tynkkynsen kertomukset löytyvät myös KMP-kirjasta.

4 ANALYYSI

Tutkielmani analyysiluvussa on kolme osiota: lhbt-identiteettien representaatiot (4.1), puhuttelu (4.2) ja rohkaisun keinot (4.3). Tarkastelen näissä osioissa tekstiesimerkkien kautta KMP-kertomuksille tyypillisiä piirteitä, kiinnittäen huomiota sekä yksittäisiin kielen tason ilmiöihin että laajempiin kontekstuaalisiin seikkoihin. Analyysini punaisena lankana kulkevat genreanalyysi ja käsitys kielestä sosiaalisena toimintana.

4.1 Lhbt-identiteetin representaatiot

Identiteetti on yksi keskeisiä KMP-kertomusten teemoja – onhan kyseessä kirja, jonka kertomukset käsittelevät identiteettiin olennaisella tavalla liittyvää seksuaalista suuntautumista ja sukupuoli-identiteettiä. Diskurssintutkimuksen näkökulmasta on tärkeää, että identiteetit rakentuvat kielen ja muiden merkkien käytössä – sekä kielenkäytön mikrotasolla että ympäröivän kontekstin makrotasolla (Pietikäinen – Mäntynen 2009: 63). Tämän luvun analyysissa ovat läsnä sekä mikro- että makrotaso. Representaationäkökulma on mielenkiintoinen sikäli, että jokainen KMP-kertomus itsessään on representaatio lhbt-identiteetistä ja seksuaali- tai sukupuoli-vähemmistössä elämisestä. Kertomuksissa näkyy varsin moninainen kuva varsinkin homoseksuaalisuudesta: jotkut kirjoittajat maalaavat kehitystarinan, jolla on selkeä ja ehyt loppu – toiset jäävät muutoksen ja epävarmuuden tilaan. Erilaisuus kuvataan arvona, taakkana tai ominaisuutena muiden joukossa. Onnettomien kokemusten kertominen toisintaa mielikuvia homoudesta rasitteena tai taakkana. Toisaalta KMP-kertomukset loppuvat sellaisiin onnen ja hyvän elämän ylistyksiin, joiden perusteella voi hyvin uskoa, että kaikki muuttuu paremmaksi. Tällaiset tasapainoisen ja arkisen elämän kuvaukset ovat ainakin suomenkielisten lhbt-ihmisten omaelämäkerrallisessa kuvauksessa uutta. Toisaalta voi kysyä, antavatko kertomusten lopetukset liiankin kapean representaation hyvästä ja kunniallisesta homosta, joka ansaitsee ja kuluttaa palkkatyöläisenä, menee naimisiin ja hankkii lapsia. Näiden kuvausten vastatarinoita ovat kertomukset, joissa kuvataan queer-identiteettiä ja horjuteen totuttuja tapoja elää ja rakentaa ehyitä elämäntarinoita.

Tarkastelen ensin sitä, millainen ilmiö identiteetti – etenkin lhbt-identiteetti – näyttää KMP-kertomuksissa olevan. Tarkoitukseni ei ole lokeroida kertomuksia tiettyihin kategorioihin kuuluviksi vaan tarkastella lähinnä virkkeen ja kappaleen tasolla identiteeteistä rakentuvaa kuvaa. Tämä ei tee täysin oikeutta kertomuksille, jotka ansaitsivat

tulla analysoiduiksi kokonaisina teksteinä, mutta tutkimuskysymysten kannalta valinta on perusteltu. Analysoin lhbt-identiteetin olemukseen liittyviä representaatiota (4.1.1–4.1.3), vähemmistöidentiteetin representaatioita (4.1.4) ja vääriä representaatioita (4.1.5). Viimeisessä alaluvussa (4.1.6.) tarkastelen identiteettiä verbien kautta, tilannetyyppi-luokittelua hyödyntäen.

4.1.1 Matka tai projekti omaksi itseksi

Monissa KMP-kertomuksissa kuvataan identiteetin muodostumista *matkana* tai *projektina*, eräänlaisena elämäkokemusten ja itsereflektion kautta tapahtuvana lineaarisena tapahtumana, jonka päätepisteeksi mielletään omaksi itseksi tuleminen. Ajattelulla on yhteyksiä mm. Ahlmanin esittämään *varsinaiseen minään* (ks. alaluku 2.5). Matkametaforan yleisyyttä selittää metaforan ELÄMÄ ON MATKA²⁰ asema olennaisena osana länsimaista ajattelua, diskurssia ja taidetta. Lakoffin ja Johnsonin (1980: 4) mukaan metafora on jokapäiväiseen ajatteluun kuuluva väline, jonka avulla havainnollistamme, käsitteellistämme, muistamme ja toimimme. Metafora ELÄMÄ ON MATKA näkyy monissa sanavalinnoissa: syntymästä ja lapsuudesta puhutaan lähtökohtina, elämän suurista valinnoista suunnan valitsemisena ja tiellä pysymisenä tai poikkeamisena, haasteista ja ongelmista esteinä, kuolemasta päätepisteinä jne.

KMP-kertomuksissa matkametaforaa käytetään esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

- 1 Minulla itsetuntemus kasvoi kuitenkin hitaasti ja kiteytyi selkeäksi omaksi identiteetiksi vasta opiskeluaikana. **Matka** oli pikemminkin hämmäntävä kuin ahdistava (15)²¹
- 2 Pelko sai minut liikkeelle. Etsimään uutta ympäristöä, etsimään niitä ihmisiä, joille kelpaan etsimään itseäni ja hyväksymään sen, mitä ikinä löydän. - - - Olen rehellinen: **tie** ei ole ollut helppo, ja **matka** on ollut vaiherikas. (54)
- 3 Oman seksuaalisuuden löytyminen ei tapahdu hetkessä. Sen jälkeen kun olin valmis tulemaan kaapista, olen tehnyt pitkän **matkan**, jolla edelleen olen. Oman fyysisyyden hyväksyminen ja seksuaalisen olemuksen rakentaminen ovat koko elämän kestäviä **projekteja**. (114)
- 4 Olen äärimmäisen onnellinen siitä, että olen saanut tutustua itseeni ja etsiä **omaa tietäni** nyt aikuisena. Toisin kuin kiusaajani, joista suurin osa **on jämähtänyt** entisen kotikaupunkimme kapakkaan, minä olen mennyt **eteenpäin matkallani**. Mikä parasta – minun **matkani** on oikeastaan vasta alkanut. (75)

²⁰ Tämä muotoilu on suoraan Lakoffilta ja Johnsonilta (1980). Matkan voi määritellä myös spesifimmin, vaikkapa kulkuvälineen mukaan. Antiikin Kreikassa suuri merkityksensä oli merimatkoilla, nykyään automatka voi olla ihmisille tutumpi.

²¹ Sulkeissa oleva numero viittaa KMP-kirjan sivuun, jolta esimerkki löytyy.

- 5 **Matka** sinuksi ei välttämättä ole helppo, ja **pysäkille** saattaa jäädä läheisiäkin ihmisiä. - - - Maailma saa värit, eikä enää tunnu siltä kuin seuraisi jonkun toisen elämää **auton** takapenkiltä, huurteisesta sivuikkunasta, rankkasateen lävitse.
(31)

Sana *matka* toistuu kaikissa esimerkeissä. Esimerkissä 1 käytetään imperfektiä ja esimerkissä 2 perfektinä. Etenkin imperfektissä oleva kuvaus saa lopullisen vaikutelman: identiteetti tuli valmiiksi hämmentävällä matkalla. Perfekti aikamuotona puolestaan ilmaisee menneen ikään kuin läsnä nykyisyydessä (VISK § 1534). Esimerkin 2 voi tulkita jatkuvana perfektinä, jolle on tyypillistä mm. tilan kuvaaminen (VISK § 1537). Tässä tila on matkalla tai tien päällä olemista, joka ei välttämättä ole päättynyt. Kirjoittaja vain on eräänlaisella väliasemalla – matkametafora sekin. Myös esimerkeissä 3 ja 4 käytetään perfektinä. Esimerkissä 3 kirjoittaja tähdentää olevansa vieläkin pitkällä matkallaan ja käyttää oman fyysisyyden hyväksymisestä ja seksuaalisen olemuksen rakentamisesta ilmaisua *koko elämän kestävä projekti*.

Esimerkissä 4 korostuvat matkaan tyypillisesti liittyvät pysähtymisen ja liikkeen mielikuvat: kirjoittaja kuvaa oman tiensä etsimistä matkana, jolla on saanut mennä eteenpäin, kun kiusaajat ovat jämähtäneet liikkumattomiksi kapakkaan. Konkreettinen kapakassa istuminen vertautuu tällä tavoin jopa minän kehittymättömyyteen. Virkkeen lopussa oleva lause *minun matkani on oikeastaan vasta alkanut* suuntautuu tulossa olevaan itseensä tutustumiseen ja elämään, joka on vielä kesken. Esimerkissä 5 puhutellaan lukijaa käyttäen ilmausta *matka sinuksi*. Translatiivi tähdentää tarkoitusta tai asiantilasta seuraavaa olotilaa (VISK § 1260), eli matka on kesken tai tekemättä ja preesens saa futuurisen tulkinnan. Kyse on eräänlaisesta ennustamisesta tai lupaamisesta. Huomionarvoisia ovat myös matka-sanastoon kuuluvat konkreettiset sanat *pysäkki* ja *auto*.

Esimerkissä 3 identiteetin rakentumista kuvattiin *matkan* lisäksi *projektiksi*, siis jonkinlaiseksi työksi tai hankkeeksi. Seuraava esimerkki (6) on kertomuksesta, jonka alussa kirjoittaja kuvaa loppusuoralla olevia kauppatieteen opintoja jatkaen sitten pohtimaan identiteettiään opiskeluterminologialla:

- 6 Viimeinen kurssisuoritus: kuka minä olen? Jatkanko vuosia jatkunutta piinaavaa jyskytystä takaraivossa? Vai siirrynkö eteenpäin?
(KMP 134)

Oman identiteetin pohtiminen on kuin kurssisuoritus, joskin taatusti laajempi kuin kauppatieteen opinnot. Lineaarinen vaikutelma syntyy myös liikkeen kuvauksesta: jatkaako samassa kohdassa vai siirtyäkö eteenpäin, uuteen elämänvaiheeseen. Kurssisuori-

tukseen, projektiin ja matkaan liittyy mielikuva aktiivisesta toimijasta, joka tekee valintoja, saattaa asioita valmiiksi ja siirtyy jollakin asteikolla eteenpäin elämässään ja tässä tapauksessa. Mukana on myös arvolataus siitä, että eteenpäin siirtyminen on kehittymistä ja toivottavampaa kuin paikoilleen jääminen.

4.1.2 Elämän tai minän yksi osa tai puoli

Esimerkeissä 1–6 käytetään lhbt-identiteetin muodostumisesta matkametaforaa, joka antaa seksuaaliselle suuntautumiselle tai sukupuoli-identiteetille keskeisen aseman ihmisen elämässä. KMP-kirjan kontekstissa lhbt-identiteetin nostaminen elämän keskeiseksi reflektion kohteeksi on ymmärrettävää, mutta kaikissa kertomuksissa se ei saa yhtä keskeistä roolia. Joissakin KMP-kertomuksissa identiteetti näyttäytyy joukkona erilaisia piirteitä tai ominaisuuksia, joista seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuoli on vain yksi osa elämää tai yksi puoli minuutta. Tämä näkyy seuraavissa esimerkeissä:

- 7 Joskus tuolloin, vuosituhannen vaihteessa, kaikki kuitenkin muuttui paremmaksi. Homoudesta tuli vain **osa elämäni**. (22)
- 8 En ole vielä tavannut ketään, jolle homoseksuaalisuuteni olisi ongelma. Se on vain **yksi puoli minua**, ja hyvä sellainen. (43)
- 9 Lesbous on **osa minua** ja tulee aina olemaan. (61)
- 10 Olin itsekkin ahdistunut, eksyksissä, olinhan ainakin kahdeksan vuotta yrittänyt kieltää **itsessäni sen puolen**, joka oli nyt valtoimenaan tullut esiin J:n kanssa. (111)

Esimerkki 7 on kertomuksen loppupuolelta. Kirjoittaja on kuvannut elämäänsä, jonka tietystä vaiheesta oman seksuaalisuuden pohtiminen on vienyt paljon energiaa. Muutos tapahtuu siinä, kuinka kirjoittaja suhtautuu homoseksuaalisuuteensa: siitä tulee *vain osa elämäni*. Muutos saa positiivisen tulkinnan, kun se luetaan yhdessä edeltävän virkkeen kanssa (*kaikki kuitenkin muuttui paremmaksi*). Myös eksklusiivinen fokuspartikkeli *vain* vähentää homouden painoarvoa. Sitä käytetään myös esimerkissä 8, jossa homoseksuaalisuus määritellään *vain yhdeksi puoleksi*. Määritelmä ikään kuin motivoituu ajatuksesta, että kukaan ei voi pitää homoseksuaalisuutta ongelmana, koska se on vain yksi ominaisuus monen muun joukossa samassa ihmisessä. Esimerkeissä 9 ja 10 homoseksuaalisuus esitetään pysyvänä osana minuutta. Jatkuvuutta lisää tulevaan aikaan viittaava verbiliitto *tulee olemaan*. Esimerkin 10 kirjoittaja puolestaan on yrittänyt peitellä *sitä puolta itsessään*, joka kuitenkin ei suostu pysymään piilossa.

Lhbt-identiteettiä voi myös sijoittaa ja arvottaa suhteessa muihin identiteetin ominaisuuksiin:

- 11 Mie oon aina ensisijaisesti ollu Paavo ja sitten vasta fagotti tai hintti tai homo. (62)
- 12 Olen minä, mutta mihin kategoriaan se minä pitäisi luokitella? Harvalle meistä seksuaalinen suuntautuminen on asia, joka pitää analysoida puhki ja raportoida seikkaperäisesti. (98)
- 13 Kyllä, olen homo. Mutta olen myös mies, vihreä, tamperelainen, kasvissyöjä, vetäytyvä luonne. En ole seksuaalisuuteni, olen minä. - - - Seksuaalinen suuntautuminen on oikeastaan aika toissijainen asia. (99)
- 14 Se, että olen homo, on yksi raita minussa. Olen myös kuvataiteilija, pitkä, puoliso, kummitäti, naapuri, kolmikymppinen ja helsinkiläinen. Rantakävelijä, kova lukemaan. Avuton nikkari ja altis haaveilemaan. - - - Identiteetti rakentuu pienistä palasista. Ne saa etsiä ja ottaa omaksi. (11)

Esimerkin 11 kirjoittaja määrittelee itsensä ensisijaisesti Paavoksi. Etunimeen ikään kuin kiteytyy koko minuus, jonka jälkeen vasta toissijaisena tulee seksuaalinen suuntautuminen: *fagotti tai hintti tai homo*. Samankaltaista rajankäyntiä käy esimerkin 12 kirjoittaja, jolle ensisijainen identiteetti on *minä* – koko minuus ja kaikki sen ominaisuudet. Lokeroinnin ja kategorisoinnin välttämisen voi tulkita queeriksi näkemykseksi, mutta ennen kaikkea siinä on kyse intersektionaalisuudesta. Leena-Maija Rossi suomentaa intersektionaalisuuden erojen leikkaamiseksi, risteämiseksi ja yhteisvaikutukseksi – pelkkä sukupuoli tai seksuaalisuus ei enää riitä identiteetin analyysiperustaksi, vaan on otettava huomioon muita tekijöitä ja muuttujia (2010a: 35). Tyypillisesti näitä ovat sellaiset politisoituneet kategoriat kuin rotu, luokka ja kansalaisuus. Esimerkeissä 13 ja 14 vilahtavat sukupuoli (*mies*) sekä kirjoittajien asuinpaikkakunnat (*tamperelainen, helsinkiläinen*), mutta ne saavat rinnalleen myös sellaisia arkipäiväisiä ja melkein pä trivialeja ominaisuuksia kuin kasvissyönti, naapurius tai haaveilualttius. Seksuaalinen suuntautuminen jää täten toissijaiseksi (13) tai metaforisesti *yhdeksi raidaksi minussa* (14).

Esimerkin 14 viimeisessä virkkeessä kiteytyy näkemys identiteetistä palasina, joita löydetään elämän eri osa-alueilta ja joista moninainen kokonaisuus, minuus, rakentuu. Identiteetin yhteydessä käytetään intransitiiviverbiä *rakentua*, mikä vaikuttaa tulkintaan identiteetistä, jota ihminen ei itse aktiivisesti rakenna. Toisaalta heti seuraavassa virkkeessä kuvataan näiden identiteettipalasten etsimistä ja omaksi ottamista. Esimerkkiä voi tulkita postmodernin sirpaloituneen identiteetin näkökulmasta: se koostuu monesta identiteetistä ja saattaa olla sisäisesti ristiriitainen (ks. alaluku 2.5). Tässä identiteetin osat eivät kuitenkaan muodosta ristiriitoja, vaan kertomuksessa representoituu ihminen, joka on – kliseetä käyttäkseni – sinut itsensä kanssa.

4.1.3 Dynaaminen identiteetti ja queer

Eräänlaisina vastatarinoina tai ainakin vähemmistönä KMP-kertomusten joukossa ovat sellaiset tekstit, joissa problematisoidaan ns. essentiaalista lhbt-identiteettikäsitystä. Essentiaalisella käsityksellä tarkoitan olemuksellista, jollakin tavalla valmiiksi määriteltyä ja sisään rakennettua lhbt-identiteettiä. Siihen liittyy usein ajatus homoseksuaalisuudesta tai transsukupuolisuudesta synnynnäisenä, pysyvänä ominaisuutena. Monessa KMP-kertomuksessa lhbt-identiteetti representoituinkin näin, mutta jotkut kirjoittajat kuvaavat identiteettiään ja seksuaalisuuttaan dynaamisena:

- 15 Nykyään elän niin sanotussa heteroparisuhteessa. Olen kuitenkin onnellinen siitä, että tiedän, ettei mikään seksuaalisuudessa ole mustavalkoista, varmaa tai muuttumatonta. - - - Tärkeää on oppia rakastamaan itseään, sellaisena epäselvänä, epävakana ja moninaisena kuin on. Sen myötä löytää teitä toisten ihmisten lähelle. (19)

Esimerkin 15 kirjoittajan kertomuksessa kuvataan rakkaussuhteita sekä miehiin että naisiin. Tekstin perusteella hänet voisi siis määritellä biseksuaaliksi, mutta se ei tekisi oikeutta hänen kokemukselleen *epäselvänä, epävakana ja moninaisena* ihmisenä. Lauseessa *tärkeää [0:lle] on oppia rakastamaan itseään* nollapersoonaa laajentaa kokemuksen puhujaa laajemmalle, lukijaan tai kehen tahansa ihmiseen. Yleensä negatiiviseksi mielletyt epäselvyys ja epävakaus esitetäänkin positiivisina, sillä niiden hyväksyminen ja rakastaminen itsessään on keskeistä toisten ihmisten kanssa olemisen kannalta.

Positiivinen suhtautuminen on myös esimerkissä 16, jonka kirjoittaja kuvaa liikumista seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen jatkumolla:

- 16 Aloin vasta muutettuani oikeastaan tutustua itseeni, omaan sukupuoleeni (jos mulla sellaista on) ja seksuaalisuuteeni. Musta tuntuu päivä toisensa jälkeen niin upealta: kuinka vapaa mä olen. - - - Mä en ehkä edelleenkään täysin tiedä, mitä tai kuka mä olen, mutta mulla ei ole kiirettä, mulla ei ole paineita. Kukaan ei painosta mua päättämään tai tietämään, vaan mä saan olla tai olla olematta ihan miltä musta tuntuu, ja mulla on silti ihania, välittäviä ihmisiä ympärillä. (40)

Esimerkissä 16 asetetaan paljon varauksia identiteetin määrittelyn suhteen. Hän ei ole varma, onko hänellä sukupuolta ollenkaan, mikä voisi viitata trans-identiteettiin. Toisaalta upeaksi kuvattu vapauden tunne tulee nimenomaan siitä, ettei hänen tarvitse tietää tai päättää, mitä on. Dynaaminen identiteetti näyttäytyy vapauttavana olotilana, jossa tasapaino ja hyväksytyksi tuleminen eivät riipu määrittelyistä tai niiden lukkoon lyömi-

sestä. Tällaista identiteetin representaatiota voisi myös kuvata queeriksi – kategorisointia kyseenalaistavaksi ja perinteisten lhbt-identiteettien ulkopuolelle asettuvaksi.

Samankaltainen vapaus irrottautua totunnaisista näkemyksistä kuvastuu esimerkiksi 17:

- 17 Kokeilin lukuisia seksuaalisia raameja. Kehitin itselleni jopa lesbo-mies-identiteetin. En kiinnostunut homokulttuurista sellaisenaan, sillä olin onnistunut haalimaan ympärilleni ihmisiä, joille seksuaalisella suuntautumisella tai sukupuoliakaan ei ollut juuri merkitystä. - - - En edelleenkään koe tarvetta määritellä seksuaalista suuntautumistani. Seksuaalisuuteni muuttuu luultavasti vielä lukemattomia kertoja elämän aikana. (81)

Kirjoittaja kuvaa seksuaalista suuntautumista raameina, joita voi kokeilla. Ne ovat identiteettejä tai rooleja, joihin voi astua kokeilemaan ja joita voi jopa kehittää: *kehitin itselleni lesbo-mies-identiteetin*. KMP-kertomusten joukossa on poikkeuksellista sanoutua kokonaan irti määrittelyistä ja todeta seksuaalisuutensa muuttuvan vielä monesti; suurin osa kirjoittajista määrittelee lhbt-identiteettinsä hyvin selkeästi. Tämän voi nähdä liittyvän ns. identiteettipolitiikkaan: tullakseen näkyväksi ja todelliseksi lhbt-ihmisten on täytynyt määritellä itsensä selkeästi ja tunnistettavaksi. Järjestäytyminen on ollut edellytyksenä lhbt-politiikan tekemiseen, mutta se on vaatinut myös lukuisten kokemusten työstämisen tiettyihin luokitteluihin, jotka eivät tee oikeutta moninaisuudelle. Esimerkissä 17 seksuaalisella suuntautumisella tai sukupuoliella ei ole kirjoittajalle juurikaan merkitystä, eikä hän koe tarvetta määritellä seksuaalista suuntautumistaan. Kertomuksen voikin nähdä olevan vahvimmin queer teksti koko KMP-kirjassa.

4.1.4 Vähemmistöidentiteetti

Lesbot, homot, bit, trans-ihmiset, intersukupuoliset ja queerit kuuluvat seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin. Joissakin KMP-kertomuksissa kirjoittajat mainitsevat eksplisiittisesti kuuluvansa vähemmistöön – toisissa taas kuvataan erilaisuuden ja outouden kokemuksia, jotka erottavat kirjoittajan muista ihmisistä ja ryhmistä. Näissä kertomuksissa on mitä suurimmassa määrin kyse identiteetin rakentumisesta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja suhteessa toisiin ihmisiin (ks. Hall 1999).

Vähemmistöön kuulumista määritellään sekä suhteessa enemmistöön että vähemmistöön. Näitä käsitteitä käytetään seuraavissa teksteissä:

- 18 Usein ajattelen olevani **tuplavähemmistössä**: kuulun vanhoillislestadiolaiseen herätysliikkeeseen ja olen homoseksuaali. (13)

- 19 Ja niin minä olen, tässä ja nyt, tällaisena. Onnellisena, tyytyväisenä, rakastuneena ja osana **seksuaalivähemmistöä**. (70)
- 20 **Sukupuolivähemmistöön** kuuluminen ei ole helppoa. (57)
- 21 Jatkuva ristiriita tempoi kahtaalle. Koin paineita muovautua **enemmistön** mukaiseksi mutta samaan aikaan kielsin itseni. (78)

Esimerkissä 18 kirjoittaja kuvaa olevansa *tuplavähemmistöissä*: hän kuuluu seksuaalivähemmistöön ja uskonnolliseen vähemmistöön. Kertomus kuuluu niihin harvoihin KMP-kertomuksiin, joissa käsitellään uskontoa tai uskonnollisuutta ja joissa homoseksuaalisuus representoituu intersektionaalisenä: homo voi kuulua herätysliikkeeseen ja/tai olla tummaihoisen, liikuntavammainen tai transsukupuolinen. Erilaiset risteävät identiteetit murtavat kuvaa stereotyyppisestä lhbt-identiteetistä, mutta yksilön kannalta tuplavähemmistöön kuulumisen saattaa olla raskasta, mikäli identiteetin osat ovat ristiriidassa keskenään. Näin onkin usein silloin, kun homoseksuaali tai transihminen kuuluu johonkin konservatiiviseen uskonliikkeeseen.

Esimerkissä 19 osana seksuaalivähemmistöä oleminen rinnastuu virkkeessä muihin essiivissä oleviin positiivisiin adjektiiveihin *onnellisena* ja *tyytyväisenä* ja partisiippiin *rakastuneena*. Rinnastus rikkoo sellaista vallalla ollutta representaatiota homoseksuaalin onnettomasta ja yksinäisestä elämästä. Esimerkissä 20 viitataan helppouteen ja kirjoittajan omiin kokemuksiin. Toisaalta nollasubjekti antaa myös lukijalle mahdollisuuden asettua subjektin paikalle. Esimerkissä 21 kuvataan paineita mukautua enemmistön kaltaiseksi eli heteroseksuaaliksi, koska – kuten katkelmaa ennen selostetaan – siihen kuuluvat suuremmat oikeudet näkyä ja tulla nähdyksi. Muokkautuminen olisi kirjoittajalle kuitenkin oman itsen (*kenties varsinaisen minän*) kieltämistä.

Harvassa KMP-kertomuksessa mainitaan eksplisiittisesti käsite *vähemmistö* tai *enemmistö*, mutta monessa kerrotaan etenkin lapsuudessa tai nuoruudessa koetusta erilaisuudesta:

- 22 Olin yksin koko maailmassa, olin ratkaisevalla tavalla **poikkeava**. (78)
- 23 Voisin tiivistää nuoruusaikani yhteen sanaan: **erilainen**. (65)
- 24 Jo päiväkodissa tuntui, että olen vähän **erilainen** kuin muut lapset. (67)
- 25 Olin luokan **outolintu**, joka yritti epätoivoisesti miellyttää muita. (26)
- 26 Muistan hyvin, miltä tuntui huomata kasvavansa **eri suuntaan** kuin muut. (53)

Erilaisuuden kokemusta kuvataan adjektiiveilla *poikkeava* (22) ja *erilainen* (23–24), jotka määrittävät suhteessa muihin lapsiin tai nuoriin. Substantiivilauseke *luokan outo-*

lintu kuvastaa samaa kokemusta. Esimerkissä 26 erilaisuus ilmaistaan eri suuntaan kasvamisena, mikä sopii lapsuuden ja nuoruuden kuvaukseen.

Seuraavissa esimerkeissä avataan erilaisuuden kokemuksen lähtökohtia:

- 27 En kokenut olevani mitenkään **erilainen**, olin vain sinut itseni kanssa. Ulkomaailma tuntui olevan eri mieltä ja teki sen minulle erittäin selväksi. (84)
- 28 Lapsena en koskaan miettinyt kuka olin. Kaikki oli hyvin **luonnollista**. - - - En erotellut sukupuoliä enkä läpikäynyt sitä tyttöammovaihetta. Koin pikemminkin, että olen pikkuisen molempia. Muistan kertoneeni siitä parhaimmalle ystävälleni. Hän piti sitä luottamuksellisena salaisuutena. Minusta se oli maailman **normaalein** asia. (80)

Lapselle oma seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuoli-identiteetti saattaa olla hyvin selvää. Esimerkeissä 27 ja 28 ne näyttävät tavallisina, luonnollisina ja normaaleina asioina. Ristiriita syntyy vasta, kun kokemukset törmäävät yhteiskunnan ja kulttuurin normeihin siitä, minkälainen seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuolen ilmaisu ovat hyväksyttäviä. Mikäli yksilölle itselleen normaali ja luonnollinen puoli itsessä onkin epätoivottua ympärillä olevien ihmisten näkökulmasta, identiteetti joutuu epätasapainoon, minkä seurauksena identiteetti ei voi olla riittävän kokonainen tai eheä (ks. Nykänen 2005). Seurauksena ihmisen omanarvontunto saattaa laskea rajusti.

KMP-kertomuksissa kokemus outoudesta ja suhtautuminen siihen vaihtelee. Esimerkissä 29 outous näyttää arvokkaana ja vapauttavana:

- 29 Puhun outouden arvosta, Minulla on nähtävästi kaikki vapaus toimia oudosti ja elää oudosti, minulta jopa odotetaan sitä. Mielipuolisen siistiä. (54)

Kirjoittaja kokee, että ulkomaailma jopa odottaa häneltä outoutta, sillä hän kuuluu seksuaalivähemmistöön. Tämä ei kuitenkaan ahdistakaan vaan pikemminkin kiehtoo häntä. Näkemystä voisi kuvailla queeriksi, sillä kirjoittaja ei halua edes yrittää tavoitella heteroseksuaaleille asetettuja normaaliuden kriteerejä tai osoittaa olevansa ”normaali” tai ”tavallinen”. KMP-kertomuksissa on tällaisia outouden ylistyksiä varsin vähän. Useammassa kertomuksessa arvokkaaksi näyttää pikemminkin normaalius ja tavallisuus:

- 30 Olen 25-vuotias, homoseksuaali poika. Lapsuuteni poikien leikkeineen ja harrastuksineen oli **tavanomainen**. Olen **heteromainen**. Ulkoisesti minua ei arvaisi homoksi. Mietinkin, että olen **melkein hetero**. Ainoa poikkeus on se, että tahdon löytää rakkauteni toisesta miehestä. (132)
- 31 En vaihtaisi sekuntiakaan, se on varma. Tietysti on asioita, joita voisi tehdä toisin, mutta niistä oppii. Se on elämää se. **Normaalin** ihmisen elämää. (116)
- 32 Uskallan olla rohkeasti oma itseni. En julista homoseksuaalisuuttani, mutta kysyttäessä keskustelen siitäkin. Pystyn elämään aivan **normaalialla** elämää! (142)

Esimerkin 30 ilmaukset *heteromainen* ja *melkein hetero* ovat mielenkiintoisia, sillä ne eivät tunnu viittaavan seksuaaliseen suuntautumiseen vaan tavanomaiseen pukeutumiseen ja lapsuuden leikkeihin – siihen, ettei eroti joukosta. Tekstissä korostuu tavanomaisuus, kenties erotuksena siihen, että homoseksuaalit käyttäytyisivät jotenkin poikkeuksellisella tavalla. Kirjoittaja saattaa esimerkiksi viitata siihen, että joihinkin homokulttuureihin on kuulunut tietynlainen sukupuolen ilmaiseminen: homot ovat pukeutuneet ja käyttäytyneet feminiinisinä pidetyillä tavoilla, lesbot maskuliinisina pidetyillä.

Esimerkeissä 31–32 käytetään adjektiivia *normaali* määrittämään substantiiveja *ihminen* ja *elämä*. Esimerkeissä se näyttää tavoiteltavana ja hyvänä ominaisuutena, mutta mitä *normaalius* on? Onko normaali ihminen, joka uskaltaa olla oma itsensä? Onko homo normaali, jos hän on kaikilla muilla elämän osa-alueilla keskiverto tai tavallinen? Onko ylipäätään kukaan normaali? *Normaalin* käsite pakenee määrittelyjä. Se on kuitenkin lesbo- ja homoliikkeen historian kannalta merkillepantava: queer-teorian mukaan lhbt-liikkeen historiassa on korostunut tarve osoittaa seksuaalivähemmistöön kuulumisen yhtä normaaliksi ja tavalliseksi (ts. kunnialliseksi) kuin heteroseksuaalisuus, mikä puolestaan on herättänyt homonormatiivisuuden kritiikin: miksi tavoitella ”samoja oikeuksia” kysymättä niiden sisältöä ja seurauksia? (Hekanaho 2010: 153).

Normaalin tavoittelussa on sävyeroja, mikä näkyy seuraavassa esimerkissä:

- 33 Minun suhdeasiani puitiin kahvikupposten ääressä samalla tavalla kuin muidenkin. Tunsin ensimmäistä kertaa olevani **samanlainen**. Täysin **tasavertaiseksi** tunsin oloni, kun ystäväni sanoi minulle: ”Tässä maailmassa ei ole ikinä liikaa rakkautta. Jaa se ihan kenelle vain haluat, ja saat myös takaisin.” (70)

Kirjoittaja käyttää adjektiivia *samanlainen*, vaikka tuskin hänen tai kenenkään muunkaan kokemukset ovat samanlaisia keskenään. Pikemminkin voisi olla kyse toisessa virkkeessä mainitusta tasavertaisuudesta, siis siitä, että kokee olevansa yhdenvertaisessa asemassa kahvipöydässä. Kunkin yksilölliset asiat käsitellään samalla tavalla, riippumatta suhdeasioiden osapuolten sukupuolesta.

Vaikka seksuaali- ja sukupuolivähemmistöidentiteettiä kuvataan yleensä suhteessa enemmistöön eli heteroseksuaaleihin ja cis-sukupuolisiin, saattaa erilaisuuden tai ulkopuolisuuden kokemuksia syntyä myös homoyhteisössä:

- 34 Olen aina tuntenut itseni **ulkopuoliseksi** niin homoseksuaalien omasta näkökulmastani kadehdittavan yhteisöllisyyden kuin mutkattomasti varmojen heteroidenkin epäkompleksisuuden keskellä. Mutta ulkopuolisuuden lisäksi – ja ehkä osin sen voimalla – olen myös ymmärtänyt, että seksuaalisuuteni ei mahdu muiden asettamaan muottiin. (19)

- 35 Suhteen jälkeen moni piti minua heterona. Ihan kuin biseksuaalisuuteni olisi vain ollut jokin vaihe. Välillä on tehnyt mieli huutaa, että biseksuaali voi seurustella kumman tahansa sukupuolen kanssa. Heterosuhte ei tee minusta heteroa eikä lesbosuhde lesboa. (77)
- 36 Olen nyt kolmekymmentäyksi vuotta vanha, ja vasta parin viime vuoden aikana olen tuntenut mielestäni riittävästi homoja ja lesboja, enkä pelkää, että joku ottaisi identiteettini minulta pois. Minua on sanottu perinaiselliseksi, venukseksi, elovenatytöksi, klassiseksi naiseksi, ilmiselväksi heteroksi, kokeilunhaluiseksi heteroksi, heteroksi, biseksuaaliksi, lesboksi, maailman huonoimmaksi lesboksi, vielä oikeaa miestä etsiväksi, kauniiksi, rumaksi, onnettomaksi, onnelliseksi, pervoksi ja kiltiksi tytöksi. Seurustelen naisen kanssa, niin on hyvä. Lesboille olen biseksuaali ja biseksuaaleille lesbo. (127–128)

Esimerkin 34 kirjoittajalla on vahva kokemus siitä, ettei hänen identiteettinsä mahdu muotteihin; hän jää *ulkopuoliseksi*. Tällainen queeriksi tulkittava näkemys saattaa tulla väärin ymmärretyksi homoyhteisössä, sillä se ei noudata totuttua vähemmistöidentiteettiä. Samalla tavoin biseksuaali (esimerkissä 35) saattaa kokea olevansa ulkopuolinen sekä homojen että heteroiden seurassa, sillä muut määrittelevät hänet väärin suuntaan tai toiseen. Kokemus saatetaan myös kuitata määrittelemällä se *vaiheeksi*. Erinomaisen hyvin oman ja muiden määrittelyn välinen ristiriita näkyy esimerkissä 36, jonka kirjoittaja on saanut kuulla tavattoman pitkän litanian erilaisia määritteitä ja joutunut pelkäämään, että *joku ottaisi identiteettini minulta pois*. Vaikka hän kirjoittaa olevansa tätä nykyä sinut kokemuksensa kanssa, muiden määrittelyt tuntuvat edelleen ajavan sen yli. Homonormatiivisuus²² voi heteronormatiivisuuden tavoin loukata yksilön itsemääräämisoikeutta seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin suhteen.

4.1.5. Väärät representaatiot

Tässä aluvussa tarkastelen lhbt-identiteettien representaatioita, jotka KMP-kertomusten kirjoittajat ovat kokeneet hankaliksi tai vääriksi, koska heidän kokemuksensa ei vastaa niitä. Tyypillisimpiä niistä ovat representaatiot, joissa ei-hetero oletetaan heteroksi tai transihminen cis-sukupuoliseksi. Esimerkissä 37 on kyse hetero-oletuksesta:

- 37 Olen kotoisin pieneltä maalaispaikkakunnalta, jossa homona elämisen roolimalia ei yksinkertaisesti ollut olemassa. Maatalojen pojat menivät naimisiin, tekivät lapsia, ottivat tilan jatkaakseen. Sukulaiset pommittivat kysymyksillään: ”Missäs

²² *Normatiivinen* l. normina oleva, ohjeita antava, ohjeellinen (KS 2012). *Homonormatiivisuuden* käsitteellä tarkoitetaan sitä, ”millä tavoin kyseenalaistamattomat oletukset normaaliudesta, kunniallisuudesta ja tavoiteltavista elämänmuodoista ohjaavat yhtä lailla ei-heteroiden kuin heteroidenkin tavoitteita ja toimintaa.” (Hekanaho 2010: 153).

tyttöystävä?” minusta tuntui jo melko varhain, että en sovellu tuohon muottiin.
(33)

Kirjoittajan elinympäristöön on kuulunut ainoastaan representaatioita heteroseksuaalisista miehistä, jotka hankkivat vaimon ja menevät naimisiin. Kysymykset tyttöystävästä johtuvat hetero-oletuksesta, heteronormatiivisuudesta²³ tai molemmista. Kertomus jatkuu selostuksena paikkakunnan aktiivisesta seurakunnasta ja sen heteronormatiivisista perhemallikäsitteistä.

Kiinnostavampia ja yllättävämpiä ovat väärät representaatiot seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, sillä niiden kautta näkyvät kulttuurissa ja yhteiskunnassa vallalla olevat näkemykset. Representaatiot ovat usein stereotyyppisiä, ja niistä kuvastuvat ennakkoluulot ja väärät tulkinnat. Väärät representaatiot saattavat liittyä esimerkiksi homoseksuaalisuuden patologisointiin eli arvioihin siitä, mistä homoseksuaalisuus johtuu:

- 38 Siihen aikaan oli kahdenlaista homoutta. Oli herkästi kroonistuva sairaus, joka johtui liian rakkaasta ja dominoivasta äidistä. Ja sitten oli se luonnollisempi juttu, ohimenevä murrosikään liittyvä kehitysvaihe, jossa seksiä harjoiteltiin kaverin kanssa tai joka ilmeni rakastumisena lähimpään ystävään ennen kuin vastakkainen sukupuoli vei voiton. Minulla oli rakas ja vahva äiti, joten päättelin kuuluvani herkästi kroonistuvien homofiilien riskiryhmään. (44)
- 39 Yritin saada apua, mutta vääriltä tahoilta. Seurakunnan papin mielestä kärsimykseni olivat itse aiheutettuja. Kirjaston kirjoissa homoseksuaalisuus oli varhaislapsuudesta johtuva mielenterveysongelma. (74)
- 40 Mies: ”Sua ei vaan ole pantu tarpeeks.”
Minä: (naurua) ”Ai sun mielestä mä olen lesbo, koska mua ei ole joku mies pannut tarpeeksi?”
Mies: ”Kyllä.”
Minä: ”No, silloinhan sustakin voisi tulla homo, kun joku vaan panisi sua oikein kunnolla” (58)

Esimerkki 38 kuvaa hyvin 1980-luvun ilmapiiriä (kirjoittaja on kirjan julkaisun aikaan ollut 43-vuotias). Vaihtoehtoisia representaatioita on ollut kaksi, ja niiden vaikutusvalta on ollut suuri. Sen sijaan, että kirjoittaja voisi määritellä itsensä neutraalisti homoseksuaaliksi, hänellä on valittavanaan kokemuksen mitätöivä *kehitysvaihe* ja sairauteen liittyviä merkityksiä mukanaan kantava, nykyään jo vanhentunut käsite *homofiili* (ks. s. 44). Esimerkin 39 kirjoittaja törmää representaatioihin, joiden lähteet hän itsekkin arvioi ai-

²³ Hetero-oletuksella tarkoitetaan kulttuurissamme vallitsevaa ajatusmallia, jonka mukaan kaikki ihmiset ovat heteroita, kunnes toisin todistetaan. Hetero-oletukseen ei sisälly samanlaista arvottavaa näkemystä kuin heteronormatiivisuuteen, jolla tarkoitetaan heteroseksuaalisuuden pitämistä lähtökohtana – odotettuna ja toivottuna seksuaalisena suuntautumisena. (http://www.seta.fi/doc/materiaali/Microsoft_Word_-_Moninaisuus.pdf [2.2.2013])

nakin nykyhetkestä käsin vääriksi: kirkko määrittelee homoseksuaalisuuden itse aiheutetuksi, ja kirjoissa se kuvataan mielenterveysongelmaksi. Esimerkki 40 puolestaan valottaa yksityisten ihmisten mielikuvia homoseksuaalisuudesta. Dialogissa mies selittää kirjoittajan lesboutta heteroseksin vähäisyydellä. Ennakkoluulon mukaan homoseksuaalisuus olisi vain vaihe tai tila, johon ihminen voi ajautua ilman heteroseksuaalista kanssakäymistä, joka täten oletetaan homoseksuaalista arvokkaammaksi, aidommaksi tai normaalimmaksi. Kirjoittaja torjuu näkemyksen kääntämällä sen miestä itseään vastaan.

Medialla on erittäin suuri merkitys representaatioiden luojana. Aikana, jolloin homoseksuaalisuus on ollut huomattavasti vähemmän näkyvissä arkipäiväisessä maailmassa, television harvat homoseksuaalisuuden representaatiot ovat saattaneet olla yllättävänkin merkityksellisiä:

- 41 Minun käsitykseni homoista – niin kuin varmaan lähes kaikkien muidenkin 80-luvun lasten – perustui Kinnusen ja Peteliuksen sketseihin, Monsieur Mosseen ja juttuihin Aids-Timpasta ja Jokesta. - - - Homot olivat sairaita ja surkuhupaisia hulluja, joita oli vain kourallinen. En minä voinut olla yksi niistä. Vaikka tiesinkin olevani. (129)
- 42 Sarjan edetessä tuli selväksi, ettei Matt ikinä pääsisi sarjan kärkeen. Mattina joutuisin aina pelkäämään väkivaltaa ja ihmisten syrjintää. Olisin aina se mukava poika, joka auttaa hymyillen muita mutta jolla on Salaisuus. (35)
- 43 Stuart Jones oli röyhkeä, hedonistinen ja komea. Hän flirttaili kaikkien kanssa ja suhtautui seksiin rennosti. Halusin olla se mies. Kiltteys sai riittää. (36)
- 44 Kun nyt, 33-vuotiaana avaan television, maailma tuntuu paljon paremmalta. Homot ovat näkyvillä muualla kuin varjoissa. - - - Jotain on muuttunut. Lähes 20 vuotta Melrose Placen jälkeen minulla – meillä – on yhtäläinen oikeus pääosaan. Minun ei tarvitse olla tämä tai tuo ääripää. Homous ei tarkoita luopumista vaan vapautta elää minulle parasta elämää. (37–38)

Esimerkin 41 representaatio homoista on sketsisarjojen luoma. Se liittyy aikaan, jolloin homoseksuaalisuutta ei juuri ole näkynyt muissa televisio-ohjelmissa. Kirjoittajan kokemus ristiriita syntyy siitä, ettei hän voi tuntea kuuluvansa homojen surkuhupaisaan joukkoon, vaikka onkin homo. Homouden myöntäminen tarkoittaa siis jollakin tapaa kokonaiseen väärään representaatioon tyytymistä, sillä muita vaihtoehtoja ei ole tarjolla.

Esimerkit 42–44 on kirjoittanut sama henkilö, joka tarkastelee identiteettinsä muuttumista televisio-ohjelmien tarjoamien homohahmojen eli esikuvien kautta. Hän tuntee joutuvansa vääjäämättä *Melroce Placen* Mattin rooliin ja käyttää kokemuksesta konditionaalia: *olisin aina se mukava poika* (42). *Queer as Folkin* Stuart Jonesin roolimalli puolestaan on tiedostetumpi: *halusin olla se mies* (43). Tämä rooli vapauttaa kirjoittajaa enemmän kuin edellinen. Lopuksi, esimerkissä 44, kirjoittaja tekee yhteenvetoa

siitä, miten homoseksuaalien näkyvyys on parantunut nykypäivää kohti. Lause *minun ei tarvitse olla tämä tai tuo ääripää* on kuvaava: ääripäiden välille ja ulkopuolelle on syntynyt uudenlaisia representaatioita, jotka kaikki ovat mahdollisia. Homon voi olla pääosassa eikä vain ns. kiintiöhomona, jonkinlaisena karikatyyrinä tai stereotyyppien kimpuna. Positiivinen representaatio homoseksuaalisuudesta näkyy myös seuraavassa, kaunokirjallisuutta käsittelevässä esimerkissä:

- 45 Hän [äidinkielenopettaja] puhui minun kanssani, kuunteli ja antoi luettavaa, joka kuvasti kokemuksiani. Muistan ensimmäisen lukemani homoseksuaalisuuden kuvauksen vieläkin, se oli Rosa Liksomien eräässä novellissa ja se oli kaunis ja jotenkin luonteva. Se herätti huomiota, koska se oli Liksomien läpeensä roisissa kirjassa yksi ainoita seesteisiä kuvauksia. (122)

Lukukokemus on todella onnistunut kuvaamaan kirjoittajan kokemuksia tarjoamalla homoseksuaalisuudesta kauniin ja luontevan representaation. Erityistä on se, että äidinkielenopettaja on voinut tarjota nuorelle välineitä kohdata omat tunteensa kaunokirjallisuuden keinoin.

Yleisin representaatio, johon kirjoittajat ovat törmänneet ja jota he ovat joutuneet arvioimaan uudelleen, on representaatio onnettomasta ja epätoivoisesta homoseksuaalista tai transihmisestä:

- 46 En tuntenut muita homoja. - - - Yllätyin, etteivät kaikki homot käyttäydy samalla tavalla ja näytä samalta. Ehkä tiedonpuutteeni johtui siitä, että vasta yliopistossa käytin ensimmäistä kertaa internetiä. Luulin, että homot on automaattisesti tuomittu epätoivoon ja että homona joutuisin elämään yksinäisen ja katkeran elämän. (27)
- 47 Ensimmäisen kerran kuulin sukupuolenkorjausprosessista yläkoulun biologian tunnilla, Katsoimme dokumenttia transsukupuolisesta naisesta Muista, miten yksinäinen tuo nainen minusta oli. Hänellä ei ollut läheisiä ihmissuhteita, eikä muistaakseni töitäkään. Hän vaikutti hyvin surulliselta. Silloin ajattelin, että hyvän elämän rakentaminen sukupuolen korjaamisen jälkeen ei ole mahdollista. Myöhemmin kuulin ja luin aiheesta lisää. Sain tietää, että on toisenlasiakin tarinoita. Kaikki nämä ihmiset olivat kuitenkin aloittaneet prosessin hyvin nuorina. Tai olleet varmoja omasta sukupuolestaan jo pienestä pitäen. Ajattelin, että omalla kohdallani tapahtunutta vahinkoa ei olisi enää mahdollista korjata minäkäänlaisella prosessilla. (55)

Esimerkin 46 kirjoittajalle on ensinnäkin ollut yllätys, että homoseksuaaleissa on moninaisia ihmisiä, jotka voivat poiketa rajusti toivottoman, yksinäisen ja katkeran homon mielikuvasta. Internet on avain todellisuuteen. Esimerkin 47 kirjoittaja on nähnyt yhden representaation transsukupuolisesta ihmisestä dokumentissa ja tehnyt siitä omat johtopäätöksensä. Dokumentin vaikutus on valtava, sillä se on genrenä lähtökohtaisesti in-

formoiva. Kirjoittaja päätyykin ajattelemaan, ettei transsukupuolinen voi rakentaa hyvää elämää. Vasta toisenlaiset tarinat avaavat hänen silmiään, vaikkei hän ei koe voivansa samaistua niihinkään. Transihmisten representaatiot ovat usein kapeita, eikä niistä välttämättä löydy samaistuttavaa kohdetta. Esimerkin 47 kirjoittaja kertoo löytäneensä vasta myöhemmin sukupuoli-identiteetin, joka kuvaa hänen kokemuksiaan hyvin.

4.1.6. Identiteetti ja verbit

Tässä alaluvussa tarkastelen verbejä, joita KMP-kertomuksissa käytetään identiteettiin liittyvien prosessien kuvaamisessa. Analyysi poikkeaa edellisistä alaluvuista sikäli, että se kohdistuu tiukasti vain verbeihin. En laske verbien lukumäärää tai vertaile niiden määrää toisiinsa, vaan lähestymistapani on kvalitatiivinen ja semanttinen. Verbien tarkastelun tavoitteena on auttaa hahmottamaan sitä, miten lhbt-identiteetti näkyy KMP-kertomusten kielen tasolla ja minkälaisin verbein se ikään kuin tulee todeksi.

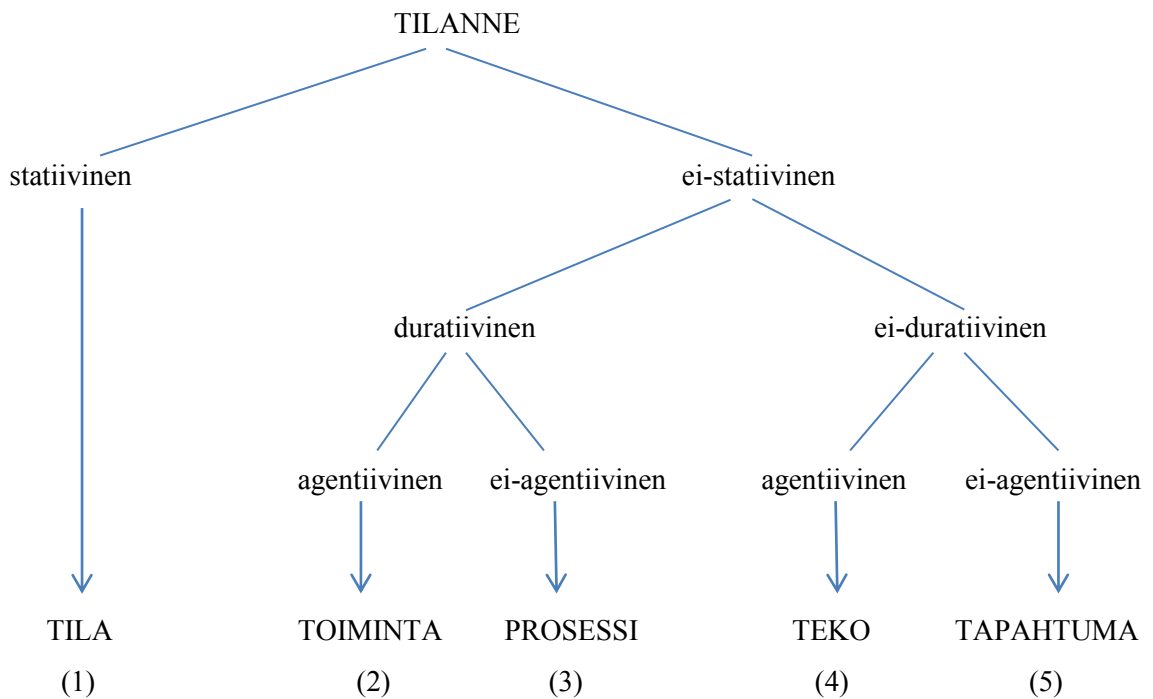
Olen jaotellut prosessit viiteen osa-alueeseen. Ensimmäisessä käsittelen verbejä *tietää* ja *tajuta*, jotka liittyvät lhbt-identiteetistä tietämiseen ja tietoiseksi tulemiseen. Toiseksi tarkastelen ajattelemiseen ja nimeämiseen liittyviä kognitiivisia tekoja, joissa agentti on vahvemmin läsnä. Alaluvussa 4.6.3 käsittelen verbejä *myöntää*, *tunnustaa* ja *hyväksyä* sellaisissa yhteyksissä, joissa ne liittyvät lhbt-identiteetin omaksi ottamiseen. Viimeisessä kahdessa alaluvussa astutaan oman pään sisällä tapahtuvasta prosessoinnista sosiaaliseen maailmaan: siihen, kuinka lhbt-identiteetistä kerrotaan muille (4.6.4) ja kuinka identiteettiä eletään todeksi (4.6.5). On tärkeää huomata, että jaotteluni on vain yhdenlainen tapa tulkita verbien merkityksiä. Itse asiassa siinä on nähtävissä tarinallinen kaari identiteetin tajuamisesta, nimeämisestä, hyväksymisestä, kertomisesta ja todeksi elämisestä. Tällainen jossain määrin stereotyyppinen jaottelu kumpuaa paitsi aineistosta, myös omasta tarpeistani luoda tutkielmastani ehyt kokonaisuus. Yksinkertaistusta toivottavasti rikkovat esimerkkien tarjoamat vastakertomukset.

4.1.6.1 Verbien tilannetyypit

Käytän alaluvuissa 4.6.1 ja 4.6.2 tilannetyypiluokittelua, jonka avulla voi hahmottaa verbien ja koko lauseiden kuvaamien tilanteiden merkityseroja. Tilanteita on ensimmäisenä luokitellut John Lyons, joka käsittelee niitä valenssiin liittyvänä ilmiönä. *Valenssil-la* tarkoitetaan sitä, että sana esiintyy tiettyjen täydennysten kanssa. Ilmiö liittyy tyyppillisesti verbeihin, joiden yhteydessä puhutaan *täydennysmuotista* – lauseen kokonaismerkitys syntyy verbin ja muotin yhteisvaikutuksesta. (VISK, määritelmät.)

Lyonsin (1977) mukaan tilanteet jakaantuvat statiivisiin ja dynaamisiin. Statiiviset tilanteet eli *tilat* ilmaisevat olemassaoloa homogeenisenä, jatkuvana ja muuttumattomana – dynaamiset tilanteet ilmaisevat tapahtumista, ilmentymistä tai esiintymistä. Dynaamiset tilanteet jaetaan ajallisen jatkuvuuden mukaan kahteen: duratiivisiin ja ei-duratiivisiin. Duratiiviset eli ajallisesti jatkuvat tilanteet (*toiminta* ja *prosessi*) voivat olla kestoiltaan rajattuja tai rajaamattomia, kun taas ei-duratiiviset tilanteet (teko ja tapahtuma) ovat punktuaalisia, hetkessä tapahtuvia ja päätepisteen saavia. Kolmas erotteliva ominaisuus, agenttiivisuus, on dynaamisten tilanteiden piirre, jolla tarkoitetaan tekijän läsnäolon vaikutusta tilanteeseen. Duratiivisista tilanteista agenttiivinen eli agentin kontrolloima tilanne on *toiminta*, ei-agenttiivinen *prosessi*. Ei-duratiivisista tilanteista agenttiivinen on *teko* ja ei-agenttiivinen *tapahtuma*. (Mts. 483.)

Fennistiikassa Lyonsin tilannetyyppejä on hyödyntänyt Pentti Leino (1991: 150–151), joka havainnollistaa jaottelua seuraavankaltaisella kuviolla ja esimerkkilauseilla:



Kuvio 1. Leinon visuaalinen malli Lyonsin tilanteiden peruskategorioista.

Esimerkkilauseet:

- (1) a. Pekka on sairaana.
b. Paavo omistaa talon.
- (2) a. Pekka lukee kirjaa.
b. Matti ui.

- (3) a. Lippu liehuu tuulella.
b. Vesi valuu katolta.
- (4) a. Isäntä istahti keinutuoliin.
b. Poika avasi ikkunan.
- (5) a. Ikkuna särkyi.
b. Pallo katosi näkyvistä.

Kuviossa tilanteiden distinktiiviset piirteet ovat statiivisuus, duratiivisuus ja agenttiivisuus. Leino huomauttaa, ettei lauseiden tai edes verbien sijoittaminen lokeroihin suju ilman rajankäyntiongelmia, etenkin agenttiivisuuden suhteen. Ryhmittely kuitenkin toimii objektin sijanmerkinnän tarkastelussa, joka on Leinon fokus. (Mts. 151–152.) Tässä tutkielmassa fokus on identiteetissä ja siinä, kuinka verbin valinta vaikuttaa sen representaatioon.

4.1.6.2 Tietää ja tajuta

Käsittelen tässä alaluvussa sellaisia tietämiseen ja tiedon saamiseen liittyviä verbejä kuin *tietää*, *tajuta*, *huomata*, *ymmärtää* ja *valaistua*. Verbit *tietää* ja *ymmärtää* hahmotuvat lausekontekstissaan useimmiten staattisiksi tiloiksi, kun taas verbit *tajuta* ja *huomata* ovat tapahtumia: dynaamisia (vaativat energiansyöttöä), ei-duratiivisia (hetkessä tapahtuvia ja päätepisteen saavia), mutta ei-agenttiivisia, sillä subjekti ei kontrolloi tajuaamista tai huomaamista. Nämä verbit ovat myös faktiivisia: sellaisia, joiden lausetäydennys esitetään paikkansa pitävänä (VISK, määritelmät).

Seuraavissa esimerkeissä käytetään verbiä *tietää*:

- 48 Olen aina itse **tiennyt**, mikä olen. (142)
- 49 Kiusaaminen alkoi ala-asteella. **Tiesin** jo, että tykkään enemmän tytöistä kuin pojista. (93)
- 50 En ollut seksiä vastaan ja **tiesin** olevani sataprosenttisesti homo, mutta halusin itselleni aikaa miettiä ja hyväksyä. (113)

Verbin *tietää* merkitykset ovat 'olla selvillä, perillä, tietoinen jstkn; tuntee jtkn; olla vakuuttunut, varma jstkn' (KS 2012). Sanakirjamäärittelyn verbi *olla* kuvaa hyvin tietämisen semanttista tulkintaa tilana. Esimerkin 48 kirjoittaja on *aina tiennyt* identiteettistään, se ei ole siis jollakin tapaa paljastunut tai tullut hänen tajuntaansa tiettyssä elämänvaiheessa. Samanlainen pitkäaikainen kokemus on esimerkin 49 kirjoittajalla, joka *tiesi* jo ala-asteella, mistä sukupuolesta on kiinnostunut. Tietäminen voi liittyä myös seksuaalisen suuntautumisen janalle asettumiseen: esimerkin 50 kirjoittaja *tietää* olevansa

sataprosenttisesti homo. Verbi *tietää* vahvistaa mielikuvaa seksuaalisesta suuntautumisesta sellaisena pysyvänä, staattisena ja homogeenisenä tilana, joka on itsestään selvä ja varma kokemus. Kiistattomuutta lisäävät ilmaukset *aina* (48) ja *sataprosenttisesti* (50).

Staattisen tilan vastakohtana voidaan tarkastella esimerkkejä, joissa identiteetti-kokemuksen kuvaamisessa käytetään verbejä *tajuta*, *huomata* ja *ymmärtää*:

- 51 **Tajusin** olevani biseksuaali 14-vuotiaana. (76)
- 52 En enää muista, koska **tajusin** mitä transsukupuolisuus tarkoittaa, tai koska **tajusin** olevani transpoika. (117)
- 53 Ala- ja yläasteen vaihteessa tunsin suurta hämmennystä **huomatessani**, etten oikeastaan tykännytään sillain tytöistä, vaikka olin aiemmin kovasti ihastunutkin. (71)
- 54 **Olisinpa ymmärtänyt** olevani homo. Olisin osannut puolustautua paremmin. Sen sijaan olin ymmälläni, kun en **tiennyt**, mikä oli pielessä. (119)
- 55 Tyttöystäväkokeilun jälkeen **ymmärsin**, kuka - tai tarkemmin mikä - olen. (36)

Esimerkkien 51–55 tilanteet ovat tapahtumia. Identiteetti ikään kuin tulee kokijan tajuntaan tai huomioon jossakin tiettyssä hetkessä, ja niiden päätepisteenä subjekti on tietoinen identiteetistään biseksuaalina (51), transpoikana (52) tai siitä, ettei tykkääkään tytöistä *sillain* (53). Subjekti ei voi kontrolloida tapahtumaa, vaan tapahtuma on ikään kuin aistihavainto, joka vain ilmenee hänelle ja jonka seurauksena identiteetin kokemus saattaa muuttua esimerkkien 48–50 kaltaiseksi tietämisen tilaksi. Verbi *ymmärtää* saa useimmiten tulkinnan tietämisen kaltaisena tilana, esim. *ymmärrän sinua hyvin*. Esimerkeissä 54 ja 55 *ymmärtää* saa kuitenkin verbien *tajuta* ja *huomata* tavalla tulkinnan tapahtumana. *Ymmärtää* onkin rajapakoinen verbi, jonka tulkintaan vaikuttaa lausekonteksti eli objekti, joka esimerkissä 54 on referatiivirakenne *olevani homo* ja esimerkissä 55 alisteinen sivulause *kuka - tai tarkemmin mikä - olen*.

Ihmisen elämän kannalta näillä tajuaamisilla ja huomaamisilla voi olla dramaattisen vaikutus:

- 56 Muistan kuitenkin, kuinka seisoin jälleen peilin edessä, katsoin itseäni silmiin ja sanoin: ”Mitä jos sinä oletkin lesbo?” En koskaan unohda sitä tunnetta. Kaikelle tuntui yhtäkkiä olevan järjellinen selitys, ja saavutin sen, mitä olin vuosien ajan kaivannut: löysin itseni ja rauhan. (66)

Esimerkissä 56 homoseksuaalisuuden ymmärtäminen on avain itsensä ja rauhan löytämiseen. Verbi *löytää* on tässä punktuaalinen, ei agentin kontrolloima tapahtuma. Esimerkissä lhbt-identiteetti näyttäytyy elämän käännekohtana, joka tarjoaa järkevä selityksen kaikelle. Tällaisia piirteitä sisältävät KMP-kertomukset lähestyvät genrenäkö-

kulmasta esimerkiksi uskoontulokertomuksia: minäkuva muuttuu radikaalisti sellaiseen selkeään suuntaan, jota ihminen on kenties vuosikaudet kaivannut.

Edellä esitetyissä esimerkeissä lhbt-identiteetti näyttäytyy tietämisen tilana tai tajuamisen kautta tapahtuvana kokemuksena. KMP-kirjassa on myös kertomuksia, joissa seksuaalinen suuntautuminen ei ole yhtä ilmiselvää:

57 Oman seksuaalisuuden **tajuaminen** esitetään usein heurekamaisena kokemuksena, salamaniskuna tajuntaan. Minulla itsetuntemus kasvoi kuitenkin hitaasti ja kiteytyi selkeäksi omaksi identiteetiksi vasta opiskeluaikana. (15)

58 En voi osoittaa nuoruudestani yhtä ainoaa hetkeä, jolloin **valaistu**n siitä, että olen homo. (49)

Esimerkin 57 kirjoittaja peilaa kokemustaan yleiseen representaatioon seksuaalisuuden tajuamisesta *salamaniskuna tajuntaan*. Hänen kokemuksena oli hitaampi, joskin sekin *kiteytyi selkeäksi omaksi identiteetiksi*. Esimerkin 58 kirjoittaja käyttää verbiä *valaistua*, joka tuntuu vieläkin vahvemmin ei-agentiiviselta kuin verbit *tajuta* ja *huomata*, mikä tekee virkkeestä jossain määrin ironisen. Kertomus jatkuu kuvauksena siitä, kuinka seksuaalinen suuntautuminen pikkuhiljaa muodostui.

4.1.6.3 *Ajatella, päätellä, nimetä ja määritellä*

Tässä luvussa käsittelen verbejä *ajatella*, *päätellä*, *nimetä* ja *määritellä* sekä niitä merkitykseltään muistuttavia muita verbejä. Nämä verbit edustavat kognitiivisia tekoja ja toimintaa, ihmisen perustavanlaatuista tarvetta järjestellä ympäröivää todellisuutta. Ajattelu, miettiminen ja joksikin kutsuminen edustavat toimintaa: agenttiivista eli energiansyöttöä vaativaa ja duratiivista eli jatkuvaa. KMP-kertomuksissa ne liittyvät tietoihin prosessointeihin, joita kirjoittaja on joutunut käymään, koska hänen seksuaalisen tai sukupuoli-identiteettinsä on poikennut valtavirrasta.

59 Lukiossa oli suvaitsevainen ilmapiiri ja paljon erilaisia ihmisiä, aloin selkeästi ihastua tyttöihin ja pääsin sinuiksi asian kanssa **ajattelemalla** olevani biseksuaali. (47)

60 Oman osastoni vuosikurssi, kaikki heteromiehiä, oli uuden teini-ikäni yleisö ja kuunteli puoli vuotta putkeen, kun **mietin**, olenko sitten kuitenkin lesbo, ja mitäs jos olen lesbo, taidan olla lesbo, ja kuinka nyt käy kun olen lesbo. (127)

61 Vähitellen löysin oman identiteettini – uskalsin **kutsua** itseäni ensin biseksuaaliksi, sitten lesboksi. (123)

Esimerkissä 59 *ajatella* saa samanlaisia merkityksiä kuin *päätää*: se on tietoinen väylä itsensä kanssa sinuiksi pääsemiseen. Toisaalta se ei ole punktuaalinen teko vaan jatkuvaa toimintaa, jota kirjoittaja joutuu jollakin tavoin ylläpitämään. Esimerkin

60 *mieltä* saa kestokseen *puoli vuotta*. Koko tämän ajan toiminta on ollut käynnissä: se on duratiivista. Esimerkissä 61 identiteetin löytäminen ja biseksuaaliksi ja lesboksi kutsuminen ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa. Erillisinä virkkeinä niillä ei olisi vastaavaa yhteyttä, mutta ajatusviiva saa asioiden välille tiiviin syy-seurausyhteyden: identiteetin löytämisestä seuraa sen ilmaiseminen itsensä kutsumisena eli nimeämisenä biseksuaaliksi ja lesboksi. Verbi *kutsua* saa tässä duratiivisen tulkinnan – se on jatkuvaa toimintaa. Lisäksi siihen liittyy uskaltaminen, jonkinlaisen tabun rikkominen.

Teolla tarkoitetaan tilannetyyppiluokittelussa sellaista tilannetta, joka on dynaaminen, agenttiivinen ja punktuaalinen. Punktuaalisuus eli hetkellisyys erottaa teon toiminnasta, joka on duratiivista. Teoista on kyse esimerkkien 62 ja 63 verbeissä *päätellä* ja *päätää*:

62 Minulla oli rakas ja vahva äiti, joten **päättelin** kuuluvani herkästi kroonistuvien homofiilien riskiryhmään. (44)

63 Olimme J:n kanssa **päätäneet**, että kyseessä on vain vaihe, kokeilu. (43)

Päätää ja *päätellä* liittyvät ratkaisemiseen ja selvän ottamiseen, ja ne ovat punktuaalisuuden ohella teelisiä, ilmaisevat johonkin päättyvää muutosta. *Teelisyys* on aspektuaalinen käsite, ja teeliseen tilanteeseen sisältyy päätepiste tai tulos (VISK, määritelmät). Muutoksen päätepisteenä on tässä oman identiteetin määrittäminen (62) tai asian nimeäminen vaiheeksi tai kokeiluksi (63). Lauseet ilmaisevat siis päätepisteellisiä tekoja. Mielenkiintoista on se, että käyttäessään kognitiivisia verbejä *ajatella*, *mieltä*, *päätellä* ja *päätää* kirjoittajat usein kuvaavat sellaisia identiteettejä ja tilanteita, jotka kertomuksen edetessä osoittautuvat tilapäisiksi: biseksuaali myöntää olevansa lesbo tai homo, jatkuva miettiminen ja pohtiminen päättyvät mielenrauhaan, herkästi kroonistuvaksi homofiiliksi itsensä määritellyt pääsee irti sairausleimasta, ja vaiheeksi suhteensa määritelleet päätyvät naimisiin. Voisi ajatella, että järjellä tapahtuva looginen ajattelu ei toimi silloin, kun on kyse omaan identiteettiin liittyvistä syvällisistä tunteista ja kokemuksista.

Tietoisia, päätepisteen saavia tekoja ovat myös itsensä nimeäminen ja määrittelemisen jollakin käsitteellä. Nimeämisellä, määrittelemisellä ja määrittävillä käsitteillä on identiteetin muodostamisen kannalta suuri rooli. Kokemusten nimeämisen tai nimeämättä jättämisen merkitystä kuvaavat seuraavat esimerkit:

64 Seitsemännellä luokalla osasin **nimetä** itselleni olevani homo. (21)

65 Teini-iässä huomasin sen, homoseksuaalisuuteni. - - - Olin jotenkin ollut sitä jo aiemminkin, vaikken ollut osannut **antaa** asialle **nimeä**. (13)

66 Suurin piirtein kahdeksannen luokan alussa **määrittelin** itseni biseksuaaliksi. Se oli tietynlainen myönnytys, mutta ei totuus. (71)

67 En edelleenkään koe tarvetta **määrittellä** seksuaalista suuntautumistani. (81)

Esimerkeissä 64–67 on kyseessä punktuaalinen, teellinen teko: nimeäminen, nimen antaminen tai määritteleminen. Teon seurauksena identiteettipohdinta saa vastauksen tai päätepisteen. Teko voi vaatia tietoa ja välineitä, jotta sen osaa tehdä (64 ja 65). Nimeäminen tai määritteleminen ikään kuin vahvistaa yksilön kokemuksen joksikin maailmassa olevaksi ilmiöksi. Toisaalta kirjoittaja voi kokea tällaisen määrittelemisen tarpeettomana identiteettinsä kannalta (67).

Toisinaan kirjoittajat ovat myös kokeneet, ettei lhbt-käsitteistä ole löytynyt sellaista nimitystä, joka sopisi heidän identiteettikokemuksensa. Tällöin he ovat saattaneet keksiä ja käyttää aivan uusia termejä:

68 Kaikki olivat niin vapautuneita, että minä ahdistuin. ”Siis ootko sä Antti homo vai bi?” **Kehitin termin** anttiseksuaali. (113)

69 Olen käynyt läpi sukupuolenkorjaukseksi **kutsutun** lääketieteellisen ja juridisen prosessin. Viralliselta diagnoosiltani olen siis transsukupuolinen. En kuitenkaan koe käsitteen kuvaavan kokemustani kovin hyvin. - - - Nykyään pidän termistä transfeminiininen henkilö. Minusta se kuvaa parhaiten sisäistä kokemustani ja omaa sukupuolivähemmistöön kuuluvuuden tunnettani. (55–56)

Esimerkin 68 kirjoittaja on kehittänyt uuden termin, joka perustuu hänen etunimeensä Anttiin. Kirjoittaja on sama kuin esimerkissä 50: hän tietää kyllä olevansa homo, mutta haluaa aikaa. Termi *anttiseksuaali* muistuttaa sanaa *antiseksuaalia*, joka saattaisi liittyä aseksuaalisuuteen eli ei-seksuaalisuuteen. Esimerkissä 69 puolestaan ei puhuta niinkään itsensä nimeämisestä vaan siitä, kuinka hyvin tietyt käsitteet kuvaavat eli havainnollistavat tiettyjä kokemuksia. Kirjoittaja problematisoi myös käsitettä sukupuolenkorjausprosessi ilmaisemalla sen referatiivirakenteella *sukupuolenkorjausprosessiksi kutsutun*. Tällöin hän ei itse asetu käsitteen taakse vaan ilmaisee sen olevan muiden määrittelemä ja käyttämä, kenties irtisanoutuakseen termin teknisyydestä.

4.1.6.4 Myöntää, tunnustaa ja hyväksyä

Verbin *myöntää* tässä käsiteltävä merkitys on ’tunnustaa, sanoa oikeaksi, pitää oikeana, totena’ (KS 2012). Se liittyy identiteettiin siten, että joillekuille seksuaalivähemmistöön kuulumisen myöntäminen vaatii uskaltamista:

70 Hiljalleen uskalsin **myöntää** itselleni ja muille olevani homo. (27)

- 71 Vasta parikymppisenä uskalsin katkaista suhteen poikaystäväni ja **myöntää**, että olen lesbo. (47)
- 72 Ensimmäinen askel oli **myöntää** totuus itselleni. (79)

Kirjoittajille homous tai lesbous on ollut kenties ympäristön paineesta sellainen asia, jonka he ovat joutuneet kieltämään itsessään. Esimerkeissä 70 ja 71 käytetään verbiä *uskaltaa*, esimerkissä 72 puolestaan myöntäminen on *ensimmäinen askel* matkalla kohti oman identiteetin todeksi elämistä. Hiukan erilaisia kaikuja on verbillä *tunnustaa*, jota käytetään seuraavissa esimerkeissä:

- 73 Rippipappini sai minut – lapsellisen vilpittömän, rehellisyyteen uskovan pojan – **tunnustamaan**, että eroottiset rakkauden tunteeni kohdistuvat ”väärään sukupuoleen”, kuten asian silloin ilmaisin hänelle. (109)
- 74 Emme eronneet heti, mutta kun vihdoinkin päätimme päättää suhteemme, **tunnustimme** toisillemme, että me molemmat olimme homoseksuaaleja. Tyttöystävälläni oli jo naisystävä, ja minäkin kohtasin pian ensimmäisen poikaystäväni. (45)

Tunnustaa merkitsee samanlaista oikeaksi ja todeksi pitämistä kuin myöntää, mutta sen merkitykset liittyvät vahvemmin jonkin epämieluisan tai huonoksi koetun asian myöntämiseen tai ilmaisemiseen. Verbiin *tunnustaa* liittyvät vahvasti ilmaukset *tunnustaa syntinsä* ja *tunnustaa rikos*. Esimerkeissä 73 kertoja kertoo homoseksuaalisuudestaan rippipapille ja määrittäen sen itsekään vääräksi teoksi. Merkityksessä aktivoituu synnin tunnustaminen, etenkin, kun homoseksuaalisuutta on kristinuskossa pitkään pidetty yksiselitteisesti syntinä. Esimerkissä 74 *tunnustaminen* motivoituu kahden homoseksuaalin yhteisenä kokemuksena, jonka he määrittävät jonkinlaiseksi rikokseksi – ei välttämättä lainsäädäntöä tai uskontoa vaan yhteistä heterosuhdeyritystään kohtaan.

Hiukan erilainen verbi on *hyväksyä*: ’pitää jtkn sopivana, kelvollisena, oikeana; katsoa hyväksi, kelpuuttaa; suostua t. myöntyä jhkn’ (KS 2012). Hyväksyminen liittyy identiteettiin siten, että lhbt-ihmiset joutuvat usein kamppailemaan identiteettinsä kanssa, koska sitä pidetään huonona, syntisenä tai sairaana. Hyväksyminen on ihmisen itsetunnon kannalta erittäin merkittävä teko:

- 75 Vuoden päästä **hyväksyin** itseni homona. Tunsin valtavaa hyvää oloa kuukausia ja olin uudella tavalla varma itsestäni. (71)
- 76 Tuon episodin jälkeen olen kasvanut ihmisenä ja voinut **hyväksyä** itseni sellaisena kuin olen. (34)
- 77 Kesti aikansa ennen kuin asiasta puhuttiin perheessä. Sen hyväksynnän jälkeen **hyväksyin** täysin itseni. (142)

Hyväksyminen liittyy kokonaisvaltaiseen oman minuuden tunnustamiseen kaikkine puolineen. Esimerkissä 75 hyväksyminen kohdistuu homouteen: essiivimuotoinen *homon* ilmaisee, että kirjoittaja tarkastelee itseään homouden viitekehyksestä, siltä kannalta, että hän on homo. Essiiviä käytetään myös esimerkissä 76: *sellaisena kuin olen*. Hyväksymisen totaalisuus näkyy esimerkissä 77, jossa käytetään määritettä *täysin*.

4.1.6.5 *Kertoa ja tulla ulos kaapista*

KMP-kertomuksissa on runsaasti viestintään liittyviä verbejä: *kertoa*, *puhua*, *sanoa*, *jakaa* [ajatuksia, tunteita], *todeta* ja *möläyttää*. Tarkastelen näitä verbejä sellaisissa yhteyksissä, joissa kirjoittaja kuvaa oman lhbt-identiteettinsä ilmaisemista muille ihmisille. Kyse on siis tiedon välittämisestä vastakohtana sen salaamiselle tai siitä kertomatta jättämiselle. Tiedon saamisessa on kyse uutuusarvosta. Tässä tapauksessa uutuusarvo piilee kulttuurisessa hetero-oletuksessa ja sukupuolinormatiivisuudessa: homoseksuaalisuus pitää ilmaista, jotta se tulisi todeksi, ja kaikki ihmiset ovat joko naisia tai miehiä, ellei toisin todisteta. Käytännössä sukupuolinormatiivisuus toteutuu esim. lomakkeissa, joissa sukupuolekseen voi rastittaa vain joko vaihtoehdon *mies* tai *nainen*.

Kertomisen suhde identiteettiin näkyy esimerkissä, jossa kirjoittaja pohtii veljensä homoseksuaalisuutta:

- 78 Olen oppinut toki jo lapsena, että **kertomatta** jättäminenkin on valehtelua, mutta ilmeisesti joskus se tuntuu vain olevan ihan sallittua. Veljeni on monissa keskusteluissa ikään kuin vain puolikas. (29)

Veljen homoseksuaalisuudesta kertomatta jättäminen on valinta, jonka seurauksena kirjoittajan veli on *monissa keskusteluissa ikään kuin vain puolikas* – identiteettiä ei representoida kokonaisena keskustelun tasolla, vaan siitä jätetään kertomatta jotakin hyvin olennaista. Vaikka veli itse ei olisi läsnä keskustelussa, kertomatta jättämisestä kärsii läheinen, jolle olisi tärkeää saada puhua asioista niiden oikealla nimellä.

Homoseksuaalisuudesta kertominen saattaa vaatia paljon rohkeutta ja uskallusta:

- 79 Kävin muutamissa nuorisoryhmissä mutta en löytänyt ryhmistä ihmisiä, Tapasin kuitenkin tarpeeksi ihmisiä, jotta uskalsin olla oma itseni ja **kertoa** julkisesti pitäväni naisista. (60)
- 80 En uskaltanut **kertoa** seksuaali-identiteettiajatuksistani vanhemmilleni. (140)
- 81 Hän pyysi minua **kertomaan** illan aikana, mikä mieltäni vaivasi, ja lopulta uskaltauduin **kertomaan** hänelle tarinani. (34)

Esimerkeissä 79–81 kuvataan homoseksuaalisuudesta kertomista uskallusta vaativana salaisuuden paljastamisena. Esimerkin 79 kirjoittajan on tarvinnut tavata riittävästi mui-

ta lhbt-ihmisiä uskaltaakseen *olla oma itsensä* ja kertoa julkisesti pitävänsä naisista. Nämä kaksi asiaa rinnastuvat virkkeessä: omana itsenä olemiseen kuuluu naisista pitäminen, joka on tuotava julkisesti esiin, jotta representaatio olisi täydellinen. Esimerkeissä 80 ja 81 käytetään verbejä rohkaistumiseen liittyviä verbejä *uskaltaa* ja *uskaltautua*, jotka kertovat homoseksuaalisuuden luonteesta salaisuutena. Esimerkissä 81 ei suoraan ilmaista kertomisen liittyvän homoseksuaalisuuteen, mutta se käy ilmi kontekstista. Narratiivisuuden näkökulmasta se, että kirjoittaja uskaltautuu kertomaan tarinansa liittyy uskallukseen representoida omaa identiteettiä ensimmäistä kertaa lhbt-näkökulmasta.

Verbi *kertoa* assosioituu KMP-kontekstissaan niin vahvasti lhbt-identiteetin paljastamiseen, ettei yhteyttä tarvitse välttämättä ilmaista eksplisiittisesti:

- 82 Vedin henkeä. Sanoin haluavani **kertoa** jotain. Sen jälkeen kaikki muuttui. Paremmaksi. (37)
- 83 Itsevarmuuteni kasvoi ja **sain kerrottua** myös vanhemmilleni. (43)
- 84 Jännitin ystäville **kertomista**, mutta minulla oli myös pakahduttava tarve **kertoa** oivalluksestani, joka tuntui antavan koko elämälle suunnan ja mielekkyyden. (47)

Esimerkissä 82 kirjoittaja haluaa kertoa *jotain*, esimerkissä 84 *oivalluksestaan*. Näissä yhteyksissä on selvää, että kyseessä on homoseksuaalisuudesta kertominen, vaikkei sitä suoraan sanotakaan. Tällainen verbin käyttö edellyttää sitä, että lukijalle on muodostunut käsitys salaisuudesta tai vaietusta asiasta. Kertominen rakentuu esimerkeissä myös positiiviseksi kokemukseksi, joka liittyy kaiken muuttumiseen paremmaksi (82), itsevarmuuden kasvuun (83) ja oivallukseen, joka *antaa elämälle suunnan ja mielekkyyden* (84). Kertomisen akti tekee ihmisestä kokonaisen oman itsen lisäksi muiden silmissä.

Semanttisin perustein tässä alaluvussa voi esitellä myös ilmauksen *tulla ulos kaapista*, jolla tarkoitetaan lhbt-ihmisen siirtymistä salatusta identiteetistä avoimeen.²⁴ Kaapista ulos tuleminen toteutuu usein omasta identiteetistä kertomalla tai samaa sukupuolta olevan kumppanin esittelemisellä, mutta se voi myös olla esimerkiksi johonkin lhbt-tapahtumaan osallistumista:

- 85 **Tulen** edelleen viikoittain **kaapista ulos**. (112)
- 86 Tämän myötävaikutuksena päätin **tulla** vanhemmilleni **ulos** biseksuaalina. (81)
- 87 **Tulin ulos** ystävilleni. (138)
- 88 Huomaan nyt, että juuri mainitsemistani ihmisistä monet ovat sittemmin **tulleet kaapeistaan** ja kertoneet olevansa homo- tai biseksuaaleja. (19)

²⁴ Termiä *kaappi* on käyttänyt Wittman *Gay Manifestossa* (1969): ”Kaappihomouden on loputtava. Kaappi symboloi sortoa, josta päästään eroon vain tulemalla ulos ja ottamalla kantaa. (Rizzo 2006: 214.)

- 89 Kerran olin poissa kotoa muutaman päivän osoittamatta elonmerkkejä, ja kun vihdoin palasin retkiltäni, olivat vanhempani poissa tolaltaan. He olivat lukeneet työpöydälleni unohtamani kirjeen, jossa olin kuvannut ystävälleni tylsää seksikokemuksestani erään vanhemman miehen kanssa. Se ei ollut lainkaan kaunis tapa **tulla ulos kaapista**. (46)

Esimerkissä 85 käytetään koko fraasia *tulla ulos kaapista*. Ilmaus tarkoittaa suoraan lhbt-identiteetistä kertomista, ja se on niin vakiintunut, että sitä voidaan käyttää myös osittaisena: *tulla ulos* (86 ja 87) tai *tulla kaapistaan* (88). Esimerkissä 89 kirjoittajan homoseksuaalisuus käy ilmi ilman, että hän toimijana suoraan vaikuttaisi asiaan. Silti kirjoittaja käyttää tapahtumasta ilmausta *tulla ulos kaapista*. Kirje on toki hänen kirjoittamansa, mutta sitä ei ole tarkoituksella esitelty vanhemmille. Esimerkissä 88 kaapista ulos tuleminen ja homo- tai biseksuaalisuudesta kertominen rinnastuvat konjunktiolla *ja*. Tämän vuoksi on epäselvää, tarkoittaako kaapista ulos tuleminen jotakin muuta asiaa kuin kertomista – kenties julkisesti ei-heterona elämistä?

Kaapista ulos tuleminen on KMP-kertomusten lajin kannalta mielenkiintoinen toistuva piirre. Hyvärisen (2012: 404) mukaan *kaapista ulos* on yleisemmin jaettu kulttuurinen malli, josta kertovat kertomukset ovat alun perin tukeutuneet tunnettuihin esimerkkitapauksiin. Voi ajatella, että 1960-luvulta lähtien on alkanut muodostua eräänlainen prototyyppinen kaapista ulos -kertomus, jossa keskeistä on henkilökohtaisen tekeminen näkyväksi, yhteiskunnalliseksi ja julkiseksi. Vuonna 2003 julkaistu *Ulos kaapista* -kirja liittyy nimensä ja teemansa puolesta kaapista ulos tulemiseen, mutta KMP-kertomukset noudattavat mallia kenties vielä vahvemmin, sillä ne kerrotaan omalla nimellä. Toisaalta KMP-kertomuksiin liittyy vahvasti viestinnällinen päämäärä rohkaista lukijaa – kaapista ulos tuleminen henkilökohtaisena omaelämäkerrallisena kertomuksena ei ole niiden ainoa tai keskeisin anti.

4.1.6.6 *Toteuttaa, luoda ja elää*

Joissakin kertomuksissa seksuaalinen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin liittyy olennaisesti se, kuinka sitä eletään todeksi tai toteutetaan. Seuraavat esimerkit kuvaavat

- 90 Olen aina tiennyt, että pidän naisista. Olin kuitenkin pitkään epävarma, miten se **toteutuu** käytännössä. (59)
- 91 Lesbous on osa minua ja tulee aina olemaan. Sen **toteuttamista** piti hieman odottaa, mutta nyt voin hyvin. (60)
- 92 Muille identiteettini valkeni samaan aikaan, kun se **realisoitui** itsellenikin: kun seurustelin ensimmäistä kertaa. (98)

Esimerkit 90 ja 91 ovat saman kirjoittajan kertomuksesta. Esimerkissä 89 hän käyttää verbiä *toteutua*, joka intransitiivisena viittaa siihen, että naisista pitäminen jollakin tavoin itsestään toteutuisi eli tulisi todeksi. Sen sijaan esimerkissä 90 hän käyttää verbikantaista substantiivista *toteuttaminen*, joka palautuu transitiiviseen verbiin *toteuttaa*. Toteuttaminen vaatii eri tavalla subjektin, toteuttajan, ja on siis agenttiivista. Esimerkissä 92 kirjoittaja käyttää intransitiivista verbiä *realisoitua*, jonka merkityksiä ovat 'ilmetä' tai 'käydä ilmi'. Abstraktin asian ilmeneminen tapahtuu seurustelun eli konkreettisen, agenttiivisen toiminnan myötä. Vielä vahvemmin agenttiivista on luominen:

- 93 Mutta eihän se kaupungista johtunut vaan niistä ihmisistä. Ne tunsivat minut juuri sellaisena, joka olin vuonna 1994. Ei lastentarhasta, ei koulusta, ei sen ja sen kaverina, ei sinä miksi muut olivat minut luoneet. **Loin** itse itseäni. Kilpailin itseni kanssa. Siksi, että halusin. Ei siksi, että piti. (91)

Kirjoittaja ilmaisee luovansa itse itseään. Identiteetti on jotakin, mikä voi rakentua kavereiden myötä tietynlaiseksi, mutta todellista vapautta on oman itsensä luominen, joka kirjoittajalla liittyy uuteen kaupunkiin muuttamiseen ja oman seksuaalisen identiteetin hahmottamiseen. Tässä identiteetti ei tarkoita vain lhbt-identiteettiä, vaan laajemmin minuutta, jota voi luoda itse, riippumattomana muista.

Kenties kokonaisvaltaisin merkitys seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisen merkityksestä identiteetille ja minuudelle käy ilmi esimerkeistä, joissa käytetään verbiä *elää*:

- 94 Aloin **elää** täysin avoimesti. (22)
- 95 Tiesin, että minun piti olla sujut itseni kanssa, joten aloin tietoisesti **elämään** lesbon elämää. Sanoin kysyjille, että olen biseksuaali, joka **elää** tällä hetkellä kautta, jolloin tytöt kiinnostavat enemmän. Juttelin hyvillä ystävilleni. Tutkin kirjaston kirjoja. Liityin lesbojen sähköpostilistalle. - - - (60)
- 96 Homous ei tarkoita luopumista vaan vapautta **elää** minulle parasta elämää. (38)

Esimerkissä 94 kirjoittaja elää *täysin avoimesti*, mikä viittaa siihen, ettei hän enää piilotele tabuksi laskettavaa seksuaali-identiteettiäänkään. Esimerkki 95 on mielenkiintoinen sikäli, että kirjoittajalla on jonkinlainen mielikuva siitä, minkälaista on *lesbon elämä* – siihen kuuluu jutteleminen, kirjojen tutkiminen, lesbojen sähköposti-listalle liittyminen jne. Toisaalta hän vastaa kysyjille elävänsä kautta, jolloin tytöt kiinnostavat enemmän, mikä viittaisi dynaamiseen käsitykseen identiteetistä. Esimerkissä 96 homous määritellään vapaudeksi elää itselle parasta elämää – siis kokonaista elämää kaikissa moninaisissa merkityksissään, erottamatta sitä miksikään erilliseksi osioksi.

Toteuttaa, luoda ja elää ovat kiinnostavia verbejä, sillä ne yhdistyvät tiettyyn tasaisesti toistuvaan uskonnolliseen homodiskurssiin, jonka ajatuksena on, että homoseksuaalisuus ei ole syntiä, mutta sen toteuttaminen on. Voi kysyä, mitä jää jäljelle, jos ei toteuta yhtä minuutensa keskeistä puolta. Erään KMP-kertomuksen sanoin:

97 Muilla oli oikeus näkyä ja tulla nähdyksi omina itsenään. Minä en voisi koskaan kävellä koulun käytävällä käsi kädessä. En voisi koskaan esitellä kotona tyttöystävää. En voisi tuoda julki inhimillisyyttäni, tunteita ja tarpeitani. (78)

4.2 Puhuttelu

Yksi KMP-kertomusten tyypillinen piirre on puhuttelu eli laajasti ymmärrettynä tekstin kohdentaminen tietyille yleisölle. Selvitän tässä luvussa ensin, mitä puhuttelulla tarkoitetaan yleisesti ja miten määrittelen sen. Sen jälkeen tarkastelen KMP-kertomuksissa ilmeneviä puhuttelun keinoja, joiksi ymmärrän toisen persoonan, inkluusiivisen *me*-pronominin ja yleistävien nollarakenteiden käytön. Tärkeässä roolissa on puhuttelun tarkastelu suhteessa KMP-kertomusten genreen.

Puhuttelulla tarkoitetaan sellaista kielellistä toimintaa, jonka tarkoituksena on merkitä kuulijoiden joukosta joku tai jotkut puhuteltaviksi. Puhuttelulla voidaan tarkoittaa puhuteltavaan viittaavaa toisen tai kolmannen persoonan pronominia, joka toimii lauseenjäsenenä, tai puhuttelulisäystä – esimerkiksi erisnimeä tai hellittelynimeä – jolla osoitetaan vastaanottaja yksiselitteisesti. (VISK § 1077–1078.) Puhuttelun voima perustuu pronominien ja persoonapäätteiden deiktisyyteen eli siihen, että ne liittyvät ilmauksen kontekstiinsa, mm. aikaan, paikkaan ja keskustelun osapuoliin. Persoonaa kieliopillisena kategoriana siis luokitaa referentiaaliset substantiivilausekkeet puhujaan viiteryhmineen (1. persoona), kuulijaan viiteryhmineen (2. persoona) ja muihin (3. persoona). Monikollisissa viittauksissa 1. ja 2. persoona saattavat sisältää sekä läsnä- että poissaolevia osallistujia. (VISK § 106.) Puhuttelun analysoiminen on persoonamuotojen ja nollapersoonan tutkimista indeksisinä symboleina, joita tarkastellaan sekä suhteessa puhekontekstiin että osana kielen rakennetta.

Tarkastelen KMP-kertomusten toista persoonaa ja sen tunnusmerkkillisyyttä. Toisen persoonan (’sinä’ ja ’te’) käyttö on eksplisiittisempää puhuttelua kuin monikon ensimmäisen persoonan käyttö, joka voi olla eksklusiivista tai inkluusiivista riippuen siitä, kuuluuko lukija viiteryhmään. Inkluusiivinen eli lukijan sisällyttävä ’me’ on puhuttelua. Toisen persoonan ja inkluusiivisen *me*-pronominin lisäksi laajennan puhuttelun koskemaan yksikön 3. persoonan erikoistapausta, nollapersoonaa. Nollapersoonalauseissa

sanottu koskee vähintään puhujaa tai kuulijaa mutta on samalla yleistävä (VISK § 1347). KMP-kertomuksissa käytetään nollapersoonaa sellaisella tavalla, jonka voi tulkita ohjeiden, neuvojen tai lupauksen antamiseksi. Tällaisilla lauseilla on enemmän tai vähemmän tietoisesti oletettu vastaanottaja, kirjan kohdeyleisö eli lhbt-nuori. Koska nollapersoonalla on samanlaisia tehtäviä kuin puhuttelulla, sen voi ymmärtää implisiittiseksi yleisölle kohdentamisen keinoksi.

4.2.1 Toinen persoona

KMP-kertomuksista yhdeksässä eli 16 %:ssa käytetään toisen persoonan muotoa *sinä* tai *te*. Toista persoonaa käytetään kertomusten rakenteen kannalta kohosteisilla paikoilla: alussa ja lopussa. Puhuttelun avulla ilmennetään sosiaalisia suhteita ja vuorovaikutusta sekä konstruoidaan suhtautumista toisiin ihmisiin – toisin sanoen se liittyy kielen interpersoonaiseen metafunktion. KMP-kertomusten kirjoittajat ikään kuin rakentavat sosiaalista suhdetta lukijaan: he mm. rohkaisevat ja lohduttavat lukijaa, joka mahdollisesti kaipaa tukea ja roolimallia. Puhuttelu on tarkoituksenmukaista KMP-kertomusten viestinnällisen päämäärän kannalta. Useimmissa kertomuksissa toista persoonaa käytetään vain muutaman kerran, mutta esimerkiksi Jussi K:n kertomus (liite 1) on kirjoitettu lähes kokonaan yksikön toisessa persoonassa.

Seuraavissa esimerkeissä käytetään toista persoonaa:

- 98 Jos joku sanoo, että **olet** vääränlainen, koska **olet** homo, **älä** usko. **Älä** suostu siihen. **Sinä tiedät**, että se ei ole totta. **Sinä olet** hyvä juuri sellaisena kuin **olet**. (11)
- 99 **Et sinä ole** uhri! Uhri on ihminen, jolle on tapahtunut jotakin pahaa. Tuo ei ole pahaa. Tuo taitaa olla parasta. Tuo kyllä vaatii. - - - Kyllä! **Sinä olet** homo! Hinttari! Fägäri! B-rapun poika! (31)
- 100 En mitään muuta toivo, kuin että **sinä jaksaisit** tämän päivän ja vielä yhden sen jälkeen. **Olet** tärkeä, ja me tarvitsemme sinua. (102)
- 101 Olin koulukiusattu koko peruskoulun ajan. Syyn **voit** valita itse. (21)
- 102 Tämä voi tuntua stereotyyppiseltä, mutta **koitapa** asua siellä. **Koitapa**. (90)
- 103 Kirjoitan tätä nyt **sinulle** ylpeänä siitä, mitä olen ja mitä olen elämässäni saanut aikaan. (85)

Esimerkeissä 98–103 kuulijaksi määritellään yksikön toinen persoona, *sinä*. Esimerkit 98 ja 99 on osoitettu homoseksuaaliselle lukijalle – se määritellään tekstissä eksplisiittisesti. Esimerkissä 98 huomionarvoista on ilmipannun persoonapronominin *sinä* läsnäolo. Se on perusteltu, kun siirrytään imperatiivista indikatiiviin (*sinä tiedät, että se ei ole*

totta), mutta tuntuu tunnusmerkkiseltä viimeisessä virkkeessä: *Sinä olet hyvä juuri sellaisena kuin olet*. Toistuessaan *sinä* on epätyypillinen normitetulle kirjakielelle, ja se saa erityisen painoarvon. Esimerkissä 99 käytetään demonstratiivipronominia *tu*, jolla on deiktisenä ilmauksena etäisyyttä ottava vaikutelma – tässä se kohdistuu lukijaan ja hänen homoseksuaalisuuteensa. Esimerkin 100 puhuteltavan seksuaalista suuntautumista ei määritellä, mutta oletetaan, että hän kaipaa lohdutusta ja rohkaisua, mikä onkin KMP-kertomusten ilmipantu tavoite. Esimerkeissä 101 ja 102 lukija määrittää vastaanottajaksi ja samalla annetaan tälle tehtäväksi valita syy kiusaamiseen tai kehoitus koettaa asua tietyssä paikassa. Vastaanottajalle rakentuu selkeästi toimijuus, mikä saattaa auttaa eläytymään kertomukseen. Itse kirjoittamiseen toimintana puolestaan viittaa esimerkki 103, jossa kirjoittaja ilmaisee eksplisiittisesti vastaanottajaksi sinut. Tällainen kooperatiivinen puheakti herättää mielikuvia henkilökohtaisesta tekstistä, esimerkiksi kirjeestä.

Monikon toista persoonaa käytetään yhdessä kertomuksessa:

104 Osa minusta toivoo, että voisin kertoa urhoollisen selviytymistarinan. - - - Ihailisitte sitä, miten tarvoim vaikeuksien kautta voittoon, ehkä silmäkulmakin vähän kostuisi. (98)

Puhuteltavaksi määrittyvä joukko, *te*, viittaa lukijoihin vastaanottajajoukkona. Kirjoittaja olettaa, että lukijoita on monta, mikä tekee koko tekstistä julkisemman – ei yksityistä kirjettä vaan ennemminkin puhetta muistuttavan esityksen. Mielikuva korostuu saman tekstin lopussa, jossa käytetään inklusiivista *me*-pronominia: ”Mutta meillä onnekkailta on velvollisuus muita kohtaan. Emme saa vaieta vääryyksien edessä. Meidän on kannettava läheisiämme vaikeiden aikojen yli. Meidän on elettävä todeksi lupaus: kaikki muuttuu paremmaksi.” (ks. liite 2). Toisen persoonan lisäksi KMP-kertomuksista löytyy yksi puhuttelulisäys, *muru*, joka toimii rohkaisevan tekstin loppupuolella hellittelevässä merkityksessä:

105 Mutta **muru** hei, takki auki! (32)

Puhuttelu liittyy sellaisiin genreihin kuin kirje, puhe, käyttöohje, resepti tai mainos. Kirjoitetuissa narratiiveissa puhuttelua on vähemmän, ja se on usein puheen referointia. Suoraa lukijan puhuttelua esiintyy myös lastenkirjoissa sekä tyypillisesti 1800-luvulla kirjoitetuissa proosassa, jossa on kaikkitietävä kertoja. Suullisissa narratiiveissa puhuttelu on yleistä, ja kuulija saattaa olla mukana rakentamassa tarinaa kysymysten, vastausten ja yhdessä kertomisen kautta. Genrenäkökulmasta puhuttelu siis on jossakin määrin tyypillistä narratiiveille, mutta leimallisempaa joillekin muille genreille. Tarkas-

telen seuraavaksi KMP-kertomusten suhdetta muihin puhuttelua runsaasti hyödyntäviin genreihin.

Puhuttelu on tyypillistä kirjeille, jotka on osoitettu lukijalle. Kirje on yleensä yksityinen genre, mutta jotkin julkisetkin tekstit voi laskea kirjeeksi. Julkisen kirjeen piirteitä on esimerkiksi Mika Myllylän testamentissa. Mäntynen ja Shore ovat tutkineet testamentin genreä ja todenneet, että ”sen kommunikatiivinen päämäärä on kertoa julkisesti (lehdistöiedote) henkilökohtaisista tuntemuksista ja kokemuksista (tilinpäätös, anteeksipyyntö) kaikille kannattajille (kirje)” (2006: 301). Henkilökohtaisuus perustuu testamentin kielellisiin piirteisiin, etenkin evaluointiin ja modaalisuuteen. Niiden perusteella Myllylän testamentti on hybridilaji, joka asettuu yksityisten ja julkisten genrejen välimaastoon. (Mts. 300–302.) KMP-kertomuksissa on joitakin kirjeen piirteitä: ne on kohdistettu lukijalle (oletettu lhbt-nuori), ja niissä kerrotaan henkilökohtaisia asioita elämästä, identiteetistä ja onnellisuudesta. Toisaalta tekstit on julkaistu kirjassa eikä kirjoittaja voi tietää, kuka niitä todella lukee. Yksityinen ja julkinen sekoittuvat, mikä tukee tulkintaa KMP-kertomuksista hybridinä genrenä.

KMP-kertomuksissa ohjeistetaan lukijaa käyttämällä mm. imperatiivia. Instruktiivinen eli ohjaileva tekstityyppi on tyypillinen mm. käyttöohjeille, resepteille ja mainoksille, joissa lukija halutaan saada toimimaan tietyllä tavalla. KMP-kertomuksissa ohjailevuus liittyy kirjoittajan haluun rohkaista lukijaa olemaan itsensä ja uskaltamaan elää täyttä elämää. Viestinnällinen päämäärä on rohkaiseminen, jonka monia keinoja tarkastelen aluvuossa 4.3. Kertomukset voi jollakin tasolla tulkita hyvän elämän käyttöohjeeksi, reseptiksi, tai jopa mainokseksi. Tällaiset viestinnälliset päämäärät ovat tyypillisiä elämäntaito-oppaille, joita on tutkinut genrenäkökulmasta Anna Mauranen (2006). Mauranen tarkastelee supisuomeksi kirjoitettujen ja englannista käännettyjen elämäntaito-oppaiden kieltä ja toteaa, että supisuomalaisissa elämäntaito-oppaissa käytetään pronominia *sinä* enemmän kuin supisuomalaisissa populaariteksteissä ylipäätään, mikä johtuu alkuperäiskielen eli englannin runsaasta pronominin *you* käytöstä. Englanninkielisille elämäntaito-oppaille tyypillinen eksplisiittisten henkilöviittausten käyttö on siis siirtynyt suomalaisille elämäntaito-oppaille tunnusomaiseksi rekisteripiirteeksi ja siitä on tullut koko genren ominaisuus. Lisäksi korostuneesta pronominin käytöstä on tullut nimenomaan genren supisuomalainen piirre, sillä lähdekielellä eli englannissa pronominin esillepano on tunnusmerkitöntä. (2006: 223–228.)

KMP-kertomuksissa voi nähdä yhteyksiä elämäntaito-oppaiden neuvovaan ja ohjaavaan genreen, mikä korostuu nollapersoonisten neuvoiksi luettavien ilmauksien runsaudessa (ks. alaluku 4.2.3). Jos runsas puhuttelu, etenkin *sinä*-pronominin käyttö on elämäntaito-oppaille tyypillistä, voi olla, että jotkut kirjoittajat ovat genretajunsa mukaisesti päätyneet käyttämään runsaasti puhuttelua ja täten yleistämään oman tarinansa ja omat valintansa sellaisiksi ohjenuoriksi, joita noudattamalla voi saada onnellisen elämän. Kuitenkin KMP-kertomusten viestinnällinen päämäärä on ensisijaisesti rohkaista ja antaa toivoa, ei niinkään ohjeistaa onnelliseen elämään. Tämän takia pronominin *sinä* esiintymistä kannattaa tarkastella suhteessa *It gets better* -projektiin.

KMP-kertomuksilla on tiivis interdiskursiivinen suhde *It gets better* -projektin videoihin, joita on näkyvillä projektin kotisivuilla ja YouTubessa. Videoissa joissa ihmiset puhuvat suoraan kameralle ja osoittavat puheensa kuulijalle käyttämällä paljon *you*- ja *sinä*-pronominia. Videot ovat suullista viestintää, ja julkaisukanavaan on sisäänrakennettu keskustelun mahdollisuus: YouTubessa niitä voi kommentoida kirjallisesti tai vastata niihin omalla videolla. KMP-kertomuksilla on yhteys sekä englanninkielisiin videoihin että suomenkieliseen videoon, jossa kuulijaa puhutellaan esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

106 Susta tuntuu ehkä nyt just, että sä olet ainoa siellä missä sä olet mut muista että tilastollisesti on aivan mahdotonta, että sä olisit ainoa. (3:34)²⁵

107 Usko siihen mitä sä oot. Oo oma ittes ja nauti siitä. (4:05)

108 Nyt on vain jaksettava ja ymmärrettävä, että sinulla on kaikki samat oikeudet. Olet hieno ihminen ja päivä päivältä löydät uusia ihania ihmisiä, rakkauden kohteita, ystäviä, yhteisöjä joissa on hyvä elää. (4:10)

109 Löydä yks ihminen jonka kanssa sä voit jutella. Se voi olla sun mutsi, se voi olla sun faija, se voi olla sun kaveri, se voi olla sun veli, se voi olla sun sisko. Juttele siitä. Älä pidä sitä sun sisällä. Se auttaa. Se helpottaa. (5:52)

110 Mä toivon ja mä tiedän että kaikki muuttuu oikeesti paljon paremmaks, ku sä löydät sen oikeen porukan ja ihmiset, kos niitä on kuitenkin paljon, jotka välittää ja jotka uskaltaa sanoa et sä kelpaat. (6:08)

111 Mä lupaan että kaikki muuttuu sullaki paremmaks. muista rakastaa itseäs. (7:56)

Videon esimerkit ovat samankaltaisia kuin KMP-kertomusten lukijaa puhuttelevat lausumat: pronominia *sinä* tai *sä* käytetään runsaasti (esimerkit 106, 107 ja 110) ja kuulijaa ohjailtaan imperatiivein (107, 109, 111) ja tälle annetaan lupauksia (108–111). Toisen

²⁵ Sulkeiden numerot ilmaisevat KMP-videon minuuotteja ja sekunteja, joiden kohdalta esimerkki alkaa.

persoonan läsnäolo on puhutussa kielessä tunnusmerkitöntä verrattuna kirjoitettuun kieleen, joten videossa sitä on luonnollisesti enemmän kuin KMP-kertomuksissa.

KMP-kertomusten interdiskursiivista suhdetta videoon vahvistaa se, että tarinoiden etsintäkuulutuksessa on linkki videoon. On siis hyvin todennäköistä, että kaikki kirjoittajat ovat katsoneet videon ennen kertomuksensa kirjoittamista ja saaneet siitä ainakin jollakin tasolla kielellisiä vaikutteita. Pronominin *sinä* runsas käyttö palvelee tavoitetta antaa toivoa ja rohkaista, sillä se on tehokas keino kohdistaa tekstin suoraan lukijalle – oletetulle lhbt-nuorelle. Kielellisenä tekona kohdentamiseen liittyy propositionaalinen merkitys, joka ilmaisee, että tällainen vastaanottaja on olemassa. Ohjeistaminen on myös tehokas keino vaikuttaa lukijaan. Puhuttelu yhdistää KMP-kertomukset sellaisiin genreihin kuin kirje tai elämäntaito-opas, mikä tukee ajatusta kertomusten hybridiluonteesta.

4.2.2 Inklusiivinen *me*

Pronominia *me* voi pitää yleisölle kohdentamisen keinona silloin, kun se sisältää sekä puhujan että puhuteltavan. Monikollinen puheaktipronomini *me* viittaa yleensä joukkoon, johon puhuja esittää kuuluvansa, mutta tuo joukko vaihtelee tilanteen mukaan: *me* voi kattaa mm. puhujan ja puhuteltavan, puhujan kansallisen tai poliittisen ryhmän tai ihmiset yleensä (VISK § 716). Käytän termiä inklusiivinen (sisällyttävä, osallistava) *me* sellaisesta joukosta, johon kuuluvat sekä puhuja että puhuteltava. Eksklusiivisesta eli poissulkevasta *me*-pronominista puolestaan on kysymys silloin, kun *me* kattaa puhujan ja jonkun muun ihmisen tai joukon. KMP-kertomuksista löytyy runsaasti eksklusiivista monikon ensimmäisen persoonan käyttöä – onhan kyse ihmisten elämäkerrallisista kertomuksista, joihin liittyy sosiaalisia kontakteja. Seuraavassa esimerkissä käytetään eksklusiivista *me* -pronominia:

112 Kohtasin elämänkumppanini Simo Heiskasen 23-vuotiaana, ja tänä syksynä **vietimme** suhteemme 20-vuotisjuhlia. **Olemme** olleet aina hyvin avoimia **suhteestamme**; **olemme** puhuneet homojen oikeuksien puolesta lehdissä ja televisiossa. **Rakastamme toisiamme** ja **olemme** onnellisia. (46)

Monikon ensimmäisen persoonan käyttöä tässä kontekstissa on mahdotonta tulkita muuten kuin kirjoittajaan ja hänen elämänkumppaniinsa viittaavaksi. Sitä tukevat puolison esittely sekä resiprookkipronominin *toinen* sisältävä lause *rakastamme toisiamme*.

Seuraavissa esimerkeissä pronominin *me* viittausala on laajempi:

- 113 Meitä on ollut aina, mahdollisesta vastustuksesta riippumatta. Et siis ole ainoa tai yksin, mihin tahansa menetkin. Äläkä pelkää, homous on normaalia. Voit olla juuri niin tavallinen, erilainen tai mitä vain haluat. **Me homot** ollaan kaikenlaisia. (11)
- 114 Älä jää yksin. Etsi muita. **Meitä** on paljon. (11)
- 115 Muistan teininä ajatelleeni, että jos kaikki pohtisivat oman elämänsä oikeutusta yhtä perinpohjaisesti kuin **me homot**, ei kenellekään tulisi koskaan mieleen sortaa tai syrjiä toisia. (131)
- 116 Jotain isoa on muuttunut. Lähes 20 vuotta Melrose Placen jälkeen minulla – **meillä** – on yhtäläinen oikeus pääosaan. (37)

Esimerkeissä 113 ja 115 esiintyy kiinteä appositiorakenne *me homot*. Tällaisissa rakenteissa substantiivilauseke ilmaisee, kuka katsotaan pronominin tarkoitteeksi tai pronominin tarkoittaman joukon jäseneksi. Sillä myös ilmaistaan, kenen halutaan tulkitsevan itsensä puhutelluksi. (VISK § 719.) Esimerkeissä määrittelevä substantiivilauseke on *homot* eli homoseksuaalit – joukko, joka on kirjan ensisijainen kohdeyleisö, mutta johon kaikki lukijat eivät kuulu. Osa lukijoista on bi- ja heteroseksuaaleja, lhbt-ihmisten läheisiä tai muuten vaan asiasta kiinnostuneita. *Me* viittaa homoyhteisöön lisäksi lauseissa *meitä on paljon* (114) ja *minulla – meillä – on yhtäläinen oikeus pääosaan* (116). Näissä tapauksissa inklusiivisuus tai eksklusiivisuus riippuu lukijasta ja hänen identiteetistään.

Appositiorakenne on myös esimerkissä 1117:

- 117 Kaikilla ei ole selviytymistarinoita. Homous ei ole välttämättä kamppailua. Aina ei tarvitse kulkea vaikeuksien kautta voittoon. Omaksi itseksi kasvaminen voi sujua ihan hyvin. Mutta **meillä onnekkailta** on velvollisuus muita kohtaan. **Emme saa** vaieta vääryyksien edessä. **Meidän** on kannettava läheisiämme vaikeiden aikojen yli. **Meidän** on elettävä todeksi lupaus: kaikki muuttuu paremmaksi. (100)

Puhuteltava joukko on *me onnekkaita*. Sitä pohjustavat lauseet siitä, minkälaista on olla onnekas, siis sellainen, jolle homous ei ole aiheuttanut vaikeuksia ja kamppailua. Tämän jälkeen kirjoittaja kuitenkin velvoittaa nesessiivirakentein (*meidän on kannettava, meidän on elettävä*) niitä kaikkia, jotka kuuluvat onnekkaisiin, kantamaan lähimmäisiä vaikeiden aikojen yli ja elämään todeksi lupaus. *Me* on inklusiivinen niiden lukijoiden kohdalla, joille homous ei ole ollut kamppailua, mutta kirjoituksen voi tulkita laajenevan loppua kohti tarkoittamaan ihmisiä yleensä – homoja tai heteroita, joilla on voimia auttaa vaikeuksissa olevia lähimmäisiä. Samanlainen laaja näkemys on seuraavalla kirjoittajalla:

118 Kaikki on muuttunut, ja uskon vahvasti, että **meidän sukupolvemme** muuttaa maailmaa vielä paremmaksi. (125)

Esimerkissä 118 on substantiivilauseke, jossa pronomini *meidän* määrittää substantiivina sukupolvi. Sukupolveen voi laskea kuuluvaksi suuren joukon suunnilleen kirjoittajan ikäisiä (kirjan julkaisuhetkellä 28 vuotta) ihmisiä, joita yhdistävät tietyt yhteiset kokemukset. Inklusiivisuus tai eksklusiivisuus on tulkinta- ja itsemäärittelykysymys, mutta KMP-kertomukset on suunnattu ensisijaisesti nuorille lhbt-ihmisille, jotka todennäköisesti voivat samaistua kirjoittajan sukupolveen tai ainakin saada lohtua uskosta parempaan maailmaan.

KMP-kertomuksissa on sellaisiakin *me*-pronomineja, joiden viittausala jää tulkinvaraiseksi:

119 Olet tärkeä, ja **me tarvitsemme** sinua. (102)

120 Mä uskon vahvasti siihen, että **meistä kaikista** voi tulla jotain upeaa, jos keskittyy itseensä ja omiin taitoihinsa. (83)

121 Uskon, että **meillä kaikilla** on hallussa oman elämämme avaimet. (85)

122 Näitä mahdollisuuksia annetaan **meille** vain yksi. **Elämme** vain kerran, joten elä se vapaana ja juuri niin kuin itse haluat. (133)

Esimerkissä 119 *me*-pronominin voi ajatella viittaavan sekä lhbt-yhteisöön että laajemmin ihmisiin yleensä. Kontekstissaan esimerkin verbi *tarvita* tuntuu liittyvän siihen, että jokainen ihminen on arvokas ja tarpeellinen sellaisenaan. Esimerkeissä 120 ja 121 käytetään appositiorakennetta *me kaikki*, jossa kvanttoripronomini *kaikki* ulottaa joukon kattamaan paitsi kirjoittajan ja lukijan, myös kaikki muut ihmiset. Niin ikään esimerkin 122 pronominin *me* on laaja, kaikkia ihmisiä koskeva joukko, ei pelkästään seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin rajautuva. Näissä esimerkeissä onkin yleisinhimillinen, rohkaiseva sanoma.

Monikon ensimmäisellä persoonalla on samanlaisia viestinnällisiä päämääriä kuin toisen persoonan käytöllä. Se rohkaisee lukijaa samaistumaan homoyhteisöön, johon kirjoittaja jo kokee kuuluvansa ja auttaa hahmottamaan, ettei lhbt-nuori ole identiteettinsä ja tunteidensa kanssa yksin (esimerkit 113–116). Kaikki esimerkit eivät kuitenkaan rajaudu pelkkiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin vaan laajenevat koskemaan muitakin ihmisiä. Yhteisöllisyys on vahvasti läsnä, ja kertomuksilla on yhtymäkohtia henkilökohtaisten kirjeiden sijaan pikemminkin poliittisiin puheisiin tai yleisiin elämänviisauksiin. Poliittisessa diskurssissa pronominit ovat kiinnostavia, sillä niiden käyttöön liittyy vallankäyttöä. Mats Nylundin (2000: 213) mukaan *me*-pronominia

käyttämällä puhuja sekä ilmaisee kuuluvansa tiettyyn ryhmään että viittaa toisen ryhmän eli *heidän* olemassaoloon. Vallankäyttö on moniulotteista. Alastair Pennycookin (1994) mukaan puhuja, joka käyttää *me*-pronominia ottaa oikeudekseen ulottaa jonkun toisen tai jotkut toiset kuuluvaksi samaan ryhmään – näin tekee esimerkiksi lääkäri kysyessään potilaalta alentuvasti ”kuinkas me jaksamme tänään?” tai akateeminen kirjoittaja kirjoittaessaan ”olemme tässä perustelleet, että...” (Mts. 176).

Esimerkit 117 ja 118 koskevat sellaisia joukkoja kuin *meidän sukupolvemme* ja *me onnekkaat*, joille voi asettaa kollektiivisia vaatimuksia toimia toisten hyväksi ja muuttaa maailmaa. Etenkin esimerkin 118 lopetus lähestyy poliittista puhetta – mielikuvaa vahvistaa entisestään se, että kirjoittaja on kansanedustaja Oras Tynkkynen. Elämänviisauksien tai elämäntaito-oppaiden genreen puolestaan viittaavat esimerkit 120–122, joissa puhutaan *meistä kaikista*, siis kaikista inhimillisistä olennoista, heidän mahdollisuuksistaan ja onnellisuudestaan.

Monikon ensimmäisen persoonan käyttö on tyypillistä sekä suomen- että englanninkielisille KMP-videoille. Suomenkielinen alkaa näin:

123 **Me** olemme täällä sitä varten että **me** muutamme maailman niin, että myöskään homoja, lesboja tai muuten omaa seksuaalista identiteettiään pohtivia ei saa sortaa, ei saa kiusata. (0:00)

124 **Meillä kaikilla** ihmisillä, sullakin, on yks kysymys jota **me** kysytään koko elämän. (0:14)

Esimerkissä 123 korostuu poliittinen, yhdessä tekemisen näkökulma. Videon ensimmäisenä puheenvuorona se antaa päämäärän koko videolle: muuttaa maailmaa. Sen sijaan esimerkin 124 apposition rakenne *me kaikki ihmiset* laajentaa merkityksen kaikkia koskevaksi yleisinhimilliseksi kysymykseksi. Aivan kuten toisen persoonan käyttö, ensimmäinen persoona ja *me*-pronomini tukevat KMP-kertomusten viestinnällistä päämäärää ja jatkavat videon asettamaa kielellistä ilmaisua: tehokkaaksi ja toimiviksi koetut kielelliset keinot tulevat usein siirretyksi eteenpäin interdiskursiivisessa ketjussa.

4.2.3 Nollapersoona

Kolmantena yleisölle kohdentamisen keinona tarkastelen KMP-kertomuksissa esiintyviä nollapersoonia. Nollapersoonalla tarkoitetaan ilmiötä, jossa substantiivilausekkeen puuttuminen vaikuttaa siten, että lause tarkoittaa ketä tahansa ihmistä tai usein nimenomaan puhujaa itseään tai puhuteltavaa. Selvimmillään nollapersoona on nollasubjekttilauseissa, joista puuttuu subjekti ja joissa verbi on yksikön kolmannessa persoonassa,

mutta se voi esiintyä myös muissa lauseasemissa. (VISK § 1347.) Nollapersoonaa on eri ilmiö kuin nolla-anafora, joka on pitkälti sama kuin subjektin ja objektin ellipsi (VISK § 1431). Eroa kuvaa virkepari ”Mikko huomasi, ettei ovesta pääse” (nollapersoonaa) ja ”Mikko huomasi, ettei pääse ovesta” (nolla-anafora). Näiden kahden erottaminen on toisinaan tulkinnanvaraista.

Lea Laitinen on selvittänyt nollapersoonan funktioita ja todennut, että vaikka nollapersoonaa käyttämällä puhuja tuntuu nimenomaan välttävän 1. tai 2. persoonan käyttämisen, ”nollarakenteiden tehtävä on pikemminkin persoonan välittäminen kuin välttäminen” (2005: 337–338). Täten nollapersoonalla nimenomaan ilmaistaan interpersoonaisia suhteita: sillä voidaan viitata ’sinään’, ’minään’ tai yleisempään joukkoon, johon kuulija voi samaistua. Laitisen mukaan nollapersoonaa on aina inhimillinen ja sisältää refleksiivisen tietoisuuden itsestä. Sen merkitys on aina potentiaalisesti monta persoonaa, mutta se on referentiaalisesti epäspesifi. ”Nolla avaa puhetapahtuman osallistujille yhteisen kokemuksen, jaettavan tietoisuuden paikan: persoonan paikan tunnistettavaksi ja samaistuttavaksi.” (Mts. 354–355.) Yritän seuraavaksi tavoittaa, minkälaiseen joukkoon KMP-kertomusten nollapersoonat ulottuvat.

Seuraavissa esimerkeissä nollapersoonaa viittaa pikemminkin kirjoittajaan itseensä kuin yleistää:

125 Minulla oli muutamia ystäviä, joille kerroin lesboudestani. Ajan myötä juttu levisi laajemmalle. Pienellä pohjoispohjalaisella paikkakunnalla **[0:n] oli mahdottomasta rajasta** elämänpiiri sellaiseksi, ettei siihen kuulunut ainoatakaan kiusaajaa. **[0:n] Kävi mahdottomaksi mennä** tapahtumiin ja bileisiin. (73)

126 Mun suhde omaan sukupuoleen ja seksuaalisuuteen oli pitkään tosi helppo, en mä ajatellut niitä asioita, olin vaan keskenäni sellainen miltä tuntui. Koulussa **[0?] siihen ei pystynyt**. Ala-asteella **[0] oli tyttöjen hampaissa** kun **[0] oli niin outo**: **[0:aa] ei kiinnostanut** meikit tai pojat tai koulun edessä esiintyminen. (39)

Esimerkin 125 kirjoittaja käyttää ensin ensimmäistä persoonaa, mutta vaihtaa sitten adverbialilla alkavaan nollapersoonaan kohdassa, johon sopii avoin tulkinta ja sitä kautta yleistävä sävy: pienen paikkakunnan vaatimuksiin sopeutuminen voi olla yhteinen kokemus muillekin syystä tai toisesta yhteisön ulkopuolelle joutuneista. Toisaalta kokemukset ovat hyvin henkilökohtaisia, ja niiden imperfektimuotoisuus tukee sijoittumista osaksi elämäntarinaa, narratiivia. Samankaltainen on verbialkuinen lause *kävi mahdottomaksi mennä tapahtumiin ja bileisiin*, jonka nollan paikalle voisi helposti kuvitella ensimmäisen persoonan genetiivisubjektin (*minun kävi mahdottomaksi mennä*), sillä kokemukset liittyvät selvästi samaan narratiiviin ja kirjoittajan näkökulmaan asioihin.

Myös esimerkin 126 nollat kyllä alkavat nollapersoonalauseille tyypillisesti adverbialilla, mutta niiden tarkoite on selvästi kirjoittaja itse. Esimerkin 125 viimeisen virkkeen ja esimerkin 127 viimeisen nollat voi tulkita anaforisiksi. Ne toimivat yli virkerajojen ja muistuttavat tyyliltään kaunokirjallisuutta, eikä niitä oikein voi ulottaa lukijaan.

Esimerkissä 127 sisar pohtii veljensä homoseksuaalisuutta ja sitä kautta yleisemminkin kaapista ulos tulemisen luonnetta:

127 Kaapista ulos tuleminen ei ole vain keittiöpsykologien jankuttamaa aja naistenlehtien kaiuttamaa ”asioista puhumista”. Se on sitä, että [0] **uskaltaa näyttää** toiselle itsensä kokonaisuena, sellaisena kuin [0] **on**. Että [0] **uskaltaa katsoa** toisen silmiin häpeämättä itsessään sitä puolta, joka on [0:lle] itselle[en] tärkeä, herkkä, uusi ja tuntematonkin. (29)

Tässä nollapersoonana on selvästi yleistävä ja lukijalle samaistuttava, ei niinkään kirjoittajan omaan elämätarinaan nivoutuva kokemus. Koska kyseessä on sisaren kertomus, kirjoittaja ei käsittele omaa identiteettiään vaan veljensä homoseksuaalisuutta. Tekstistä syntyy kuitenkin vahva vaikutelma siitä, että kirjoittaja tietää, mitä kaapista ulos tuleminen todella on. Homoseksuaalin veljen kautta hän on saanut asioista sellaista tietoa, joka yleistettävissä muidenkin kohdalle. Viimeisessä virkkeessä on läsnä kontrastoiva pronomini *itse*, samoin kuin esimerkissä 128:

128 Sanoin pätkällä [Kaikki muuttuu paremmaksi -videolla], että homous on tehnyt minusta paremman esimiehen ja johtajan. - - - Epätavalliset valinnat ja lujuuksia vaatineet elämäkokemukset sen sijaan tekevät monesta johtajasta paremman. Näin oli myös omalla kohdallani. **Kun [0] itse ei istu muotteihin, [0] olettaa vähemmän mutta kyselee ja kuuntelee enemmän.** (17)

Kirjoittaja pohtii hyvää johtajuutta oman kokemuksensa kautta ja päätyy yleiselle tasolle. Nollapersoonavirkettä edeltävässä virkkeessä kirjoittaja toteaa, että *näin oli myös omalla kohdallani*, mikä saa nollapersoonan viittaamaan häneen itseensä. Toisaalta nollapersoonan käyttö tekee asiasta huomattavasti laajemmän ja yleisemmän ilmiön, johon voi samaistua kuka tahansa, joka ei istu muotteihin – olipa kyse sitten seksuaalisesta suuntautumisesta tai jostakin aivan muusta. Esimerkissä 128 on siis kyse samanlaisesta yleistämisestä kuin esimerkissä 127.

Lukijaa puhutteleviksi nollapersooniksi voi tulkita lupaavan tai ohjeistavan kuuloiset nollapersoonalauseet:

129 Moni asia muuttuu paremmaksi jo silloin, kun [0] **löytää itselle oikeita ihmisiä** ympärilleen. Sellaisia, joiden mielestä olet paras juuri sellaisena kuin olet, ja kun kasvat ja muutut, niin silloin myös. (11)

130 Jokaisen pitäisi saada ihastua ja rakastua, saada hellyyttä ja saada seksiä. **Jos niihin ei ole mahdollisuutta** alle kaksikymppisenä, **niistä osaa nauttia** vanhempanakin. (120)

Esimerkeissä 129 ja 130 nollapersoonaan voi samastua niin kirjoittaja, lukija kuin laajempikin joukko ihmisiä. Esimerkin 129 nollapersoonan jälkeinen virke toisessa persoonassa vie lauseen tulkintaa puhuteltavaa kohti: on kuse siitä, että lhbt-nuoreksi oletettu lukija tarvitsee rohkaisua ja keinoja asioiden parantumiseksi. Myös esimerkissä 130 on kyse lupaamisesta tai yleistettävästä tosiasiaista. Nollaa ei voi merkitä lauseisiin muuttamatta sanajärjestystä, sillä teemapaikalla oleva adverbiaali niistä tekee rakenteesta hyvin kiteytyneen. Kappaletta ympäröivässä tekstissä kirjoittaja pohtii omaa rakkautensa kaipausta, joten nollapersoonan merkitys on osittain hänessä itsessäänkin. Silti rakenteesta tulee yleistävä mielikuva, ja voi jopa miettiä, haluaako kirjoittaja tahallisesti ilmaista kokemuksensa etäännyttävänä nollapersoonana.

Seuraavissa esimerkeissä nollapersoonalauseet ovat kenties vieläkin vahvemmin yleistettävissä:

131 Olen rehellinen: tie ei ole ollut helppo, ja matka on ollut vaiherikas. **Mutta kun [0] aikuistuu ja vanhenee, huomaa**, että jokainen joutuu käymään samat vaiheet läpi, vaikkakin eri muodossa. Samassa kovakätisessä koulussa täällä ihmisiksi kasvetaan. Yhtä lailla iän karttuessa **[0] ymmärtää oman arvonsa**. (54)

132 Sukupuolivähemmistöön kuuluminen ei ole helppoa. **Siinä [0] joutuu kohtaamaan** monia kipeitäkin asioita. Niistä **voi silti selvitä, eikä niitä tarvitse kohdata yksin**. (57)

Esimerkin 131 nollapersoonaan voi samastua kirjoittajan itsensä lisäksi kuka tahansa. Kirjoittaja esittää metaforin arvion omasta elämästään perfektissä (*tie ei ole ollut helppo, matka on ollut vaiherikas*), mutta vaihtaa sitten nollapersoonaan ja preesensiin, mikä tekee viimeisistä lauseista yleisen tason ilmiöitä, jotka koskevat kaikkia aikuistuvia ja vanhenevia, kovakätisen koulun kasvattajia. Tätä tulkintaa vahvistaa pronomini *jokainen* ja monikollisen tulkinnan saava passiivilause *täällä ihmisiksi kasvetaan*. Sama teksti loppuu lukijaan kohdistuvaan rohkeuden toivotukseen, mikä vaikuttaa tekstin tulkintaan. Lukija on läsnä. Esimerkin 132 nollapersoonaa taas laajentuu kattamaan sukupuolivähemmistöön kuuluvat ihmiset eli sekä kirjoittajan että lukijan tai kenet tahansa, jolla on trans-identiteetti. Tulkintaan vaikuttaa myös se, että esimerkki jatkuu suoralla puhutellulla toiselle persoonalle, mikä vahvistaa lukijan mahdollisuutta samaistua nollaan.

Nollapersoonan tulkitseminen lukijaa puhuttelevana kielellisenä piirteenä ei ole yksinkertaista, sillä analyysissä tulevat vastaan kontekstin rajaamiseen liittyvät kysymykset. Joka tapauksessa nollapersoonaa käytetään KMP-kertomuksissa huomattavan paljon ja usein kohosteisissa kohdissa tekstin lopussa. Sillä voi nähdä olevan samanlaisia rohkaisevia, ohjeistavia ja lupaavia tehtäviä kuin toisella persoonalla ja inklusiivisella *me*-pronominilla.

4.3 Rohkaisun keinot

Tämän kirjan tarinat on kirjoitettu antamaan toivoa. Antamaan lupauksen siitä, että kaikki muuttuu paremmaksi. (KMP, takakansi)

Kirjan tarkoituksena on auttaa seksuaalisen tai sukupuolisen identiteettinsä kanssa painiskeleviä nuoria ymmärtämään, että he eivät ole tunteidensa kanssa yksin. - - - Kirjan tavoitteena on antaa toivoa. (Tarinoiden etsintäkuulutus, ks. s. 36)

KMP-kirjan takakannessa ja tarinoiden etsintäkuulutuksessa on sanallistettu tavoite ja päämäärä: antaa toivoa ja lupaus paremmasta sekä auttaa lhbt-nuorta ymmärtämään, ettei hän ole yksin. Kun kieli ymmärretään funktionaalisenä ja sosiaalisena toimintana, kieli on tekoja, eli sillä voi todella antaa toivoa, rohkaista ja lohduttaa. Tässä luvussa analysoin noin lausuman kokoisten yksiköiden tasolla sitä, millaisia rohkaisevia merkityksiä KMP-kertomuksissa ilmaistaan. Teoreettisena lähtökohtana on puheaktiteoria.

Verbin *rohkaista* merkitykset ovat 'antaa rohkeutta, tehdä rohkeammaksi; kannustaa, kiihottaa, innostaa ja yllyttää' (KS 2012). Rohkaisemiselle, kuten myös myöhemmin käsiteltäville lupaamiselle ja lohduttamiselle on luonteenomaista se, että rohkaisija tai lohduttaja asettuu rohkaistavan tai lohdutettavan puolelle ja pyrkii muuttamaan hänen toimintaansa tai ajatuksiaan parempaan suuntaan. Kyseessä on vahvasti vaikuttamaan pyrkivä kielellinen teko, jonka toteuttamisessa on läsnä monenlaisia keskenään päällekkäisiä puheakteja. Larjavaaran (2007:497) mukaan rohkaiseminen ja lohduttaminen sijoittuvat direktiivisyyden, ekspressiivisyyden ja kooperatiivisuuden rajoille, sillä ne painottuvat kuulijan emotionaaliin tiloihin mutta vaativat samalla puhujan ilmaisua sekä puhujan ja kuulijan välistä kontaktia. KMP-kertomuksissa rohkaisun keinoina käytetään myös sellaisia kielellisiä tekoja, joissa on läsnä assertiivisuutta ja poeettisuutta. Todellisten lausumien lokeroiminen vain yhteen puheaktityyppiin on paitsi mahdotonta, myös kielen merkitysten monimuotoisuutta kahlitsevaa.

Tarkastelen tässä luvussa KMP-kertomusten rohkaisemisen keinoja, jotka olen luokitellut kahdeksaan kategoriaan. Ne ovat lupaaminen (4.3.1), käskeminen ja kehoittaminen (4.3.2), kieltäminen (4.3.3), retoriset kysymykset (4.3.4), väitteet ja neuvot (4.3.5), toivotukset ja toivomukset (4.3.6), yhteisön velvoittaminen (4.3.7) ja tekstilajimerkitysten tasolla onnelliset lopetukset (4.3.8).

4.3.1 Lupaaminen

Verbin *luvata* merkitys on 'ilmaista tai vakuuttaa antavansa jollekulle jotakin, suostua tai sitoutua tekemään jotakin, antaa lupaus tai sanansa jostakin' (KS 2012). Puheaktina lupaaminen on kooperatiivista eli se painottuu puhujan ja kuulijan sosiaaliseen yhteyteen, kutsuu yhteistoimintaan. Siinä on myös ekspressiivisyyttä eli kirjoittajan subjektiivista informaatiota sekä assertiivisuutta eli väitteitä tai vastauksia. Lupaaja sitoutuu tekemään jotakin lupauksen saaneen eteen. KMP-kertomuksissa lupauksia on paljon. Eksplisiittisesti *luvata*-verbi esiintyy seuraavassa esimerkissä:

133 **Lupa**an, että kokonaisena elämästä ei puutu rakkautta, onnea, pettymyksiä, kokemuksia, kyyneliä, onnistumisia ja vastoinkäymisiä. (31)

Luvata-verbin käyttäminen tekee lausumasta performatiivisen teon ja eksplikoi, että kirjoittajalla todella on valta ja mahdollisuus toteuttaa lupauksensa. Herääkin kysymys siitä, miten ja kenen tällainen lupaus on mahdollista antaa. Onko kyseessä niin yleinen asia, että sen voi luvata kenelle tahansa lukijalle? Virkkeessä on nollarakenne: *kokonaisena [0:n] elämästä ei puutu - - -*, mikä tarjoaa asettumisen paikan lhbt-nuorelle tai kenelle tahansa lukijalle. Kyse on kokonaisesta elämästä, kokonaisena elämisestä ja abstrakteista asioista, joita silloin saa: rakkautta, onnea, pettymyksiäkin.

Eniten käytetty lupaus KMP-kertomuksissa on kirjan nimeä noudatteleva kaiken muuttuminen paremmaksi:

134 Kaikki muuttuu paremmaksi. Myös sinulla. (12)

135 **Kaikki muuttuu paremmaksi.** Ihmiset, jotka haukkuvat, eivät ole edes ajatuksiesi arvoisia. (95)

136 Homous ei tarkoita luopumista vaan vapautta elää minulle parasta elämää.
Kaikki muuttuu paremmaksi. (38)

137 Mulla on joskus vieläkin vaikeaa, mutta elämä tuntuu koko ajan paremmalta. **So it does get better**, seriously. (40)

138 Meidän perheessä **kaikki on jo todella muuttunut paremmaksi.** Maailma muuttuu yksi sydän kerrallaan. (97)

Preesensmuotoinen *kaikki muuttuu paremmaksi* tulkitaan futuuriksi, tulevaan ajankoh-
taan sijoittuvaksi asiaksi. Lukijaa puhutellaan käyttämällä toista persoonaa: *myös sinul-
la* (134), *ajatuksiesi* (135). Myös esimerkkien 136 ja 137 voi ajatella suuntautuvan luki-
jalle, sillä ne ikään kuin laajentavat kirjoittajan oman elämäkokemuksen koskemaan
muitakin – kirjoittajien elämä on muuttunut paremmaksi, miksei siis muidenkin? Esi-
merkin 138 kirjoittaja ilmaisee, että hänen perheessään muutos on jo tapahtunut, ja seu-
raavaksi se tapahtuu vaiheittain muualla.

Lukijalle luvataan konkreettisia ja vertauskuvallisia asioita:

139 Tärkeintä on löytää vaikka vain yksi luotettava henkilö ja tulla ulos kaapista.

Sen jälkeen **elämänhalu palaa takaisin ja kaikki järjestyy, muuttuu parem-
maksi.** (68)

140 Kun palaset loksahdavat kohdalleen, **sinusta tulee kokonainen.** (31)

141 Vaikka seksuaalisen suuntautumisen paljastuminen on monesti iso asia, avoi-
muus on lopulta helpotus. **Pääset nauttimaan omasta elämästäsi.** (133)

142 Vastavirtaan uiminen on raskasta, mutta voimasi kasvavat. **Huomaat vielä, että
jotkut muutkin uivat samaan suuntaan.** Jossain vaiheessa virta loppuu koko-
naan ja kaikki voivat polskia samassa vedessä ilman että mihinkään suuntaan on
raskasta uida. (102)

Esimerkissä 139 kaapista ulos tuleminen palkkiona on elämänhalun palaaminen ja kai-
ken järjestyminen. Toista persoonaa ei käytetä, mutta lukija voi helposti samaistua nol-
lapersoonaan. Esimerkeissä 140–142 käytetään toista persoonaa ja luvataan kokonaisek-
si tulemistä, omasta elämästä nauttimista ja sitä, että huomaa, ettei ole yksin vähemmis-
tössä. Esimerkissä 142 käytetään metaforaa *uida samaan suuntaan* tarkoittamassa sek-
suaalista suuntautumista: muitakin vähemmistöön kuuluvia on, kunhan heidät vain
huomaa. Lisäksi luvataan, että virta (metaforana normatiiviselle seksuaalisuudelle tai
marginaalin sortamiselle) loppuu kokonaan jossakin vaiheessa, ja kaikkien on kevyempi
uida (olla oma itsensä).

Lupausten antaminen on rohkaisemisen ja toivon antamisen keino. Koko kirjan
ja projektinkin nimi on lupaus *kaikki muuttuu paremmaksi, it gets better*. Luvatessaan
jotakin ihminen asettuu sellaiseen asemaan, josta käsin hän voi vakuuttaa toimivansa
jollakin tavalla, suostua ja sitoutua tiettyihin asioihin. Sikäli voikin kysyä, mikä valta
yksittäisillä ihmisillä tai edes koko projektilla on luvata näin suuria? Entä jos ensim-
mäinen kaapista ulos tuleminen saa negatiivisen vastaanoton? Kaikki voi muuttua het-
kellisesti pahemmaksikin. Kuitenkin kun tällainen lupaus otetaan omiin nimiin ja jul-
kaistaan kirjan välissä, siitä tulee myös assertiivinen puheakti. Larjavaara (2008:176)

kuvaa assertiivista puheaktia väitteeksi tai vastaukseksi, joka siirtyy kirjoittajan luomana representaationa osaksi kuulijan kognitiota. Kirjoittaja siis sitoutuu väitteeseensä ja olettaa samalla, että kuulija hyväksyy sen totena. Tällaisella väitteellä on suuri vaikutusvalta – kaikki muuttuu paremmaksi laajassa mittakaavassa.

4.3.2 Käskeminen ja kehottaminen

Käskeminen ja kehottaminen ovat direktiivisiä puheakteja. Ison suomen kieliopin mukaan ”direktiivi on ohjaileva lausuma, jolla käsketään, kehoitetaan, pyydetään tai neuvotaan puhuteltavaa toimimaan tai olemaan toimimatta tietyllä tavalla” (VISK § 1645). KMP-kertomuksissa käytetään paljon direktiivisiä käskyjä ja kehotuksia. Niistä selkeimmät ovat imperatiivissa:

- 143 **Vaadi** muilta se, mikä sinulle kuuluu. Siis kunnioitusta itseäsi kohtaan. Tämä on sinun oma elämäsi. **Rakasta** sinua. (12)
- 144 **Ole** hyvä itsellesi, ja **ole** ylpeydellä. **Ole** se ärsyttävä ja korni naistenlahtimainos - **ole** proud to be me. (32)
- 145 **Uskalla** olla oma itsesi jo nuorena. (133)
- 146 Elämme vain kerran, joten **elä** se vapaana ja juuri niin kuin itse haluat. (133)
- 147 **Ota** yhteyttä Transtukupisteeseen tai Trasek ry:hyn. (57)
- 148 Jos ja kun tulet kaapista, **tule** rytinällä. **Ole** karvainen! **Meikkaa!** **Tyttöille!** **Machoile!** (31)

Esimerkeissä 143–146 käsketään tai kehoitetaan lukijaa eli yksikön 2. persoonaa abstrakteihin tekoihin: rakastamaan sinua eli itseään (143), olemaan hyvä itselleen ja ylpeä siitä (144), uskaltamaan olla oma itsensä (145) ja elämään *vapaana ja juuri niin kuin itse haluat* (146). Indefiniittipronominin *itse* toistuminen on leimallista, sillä teot kohdistuvat lukijaan, ja niillä tuntuu olevan perustavanlaatuinen merkitys hänen elämänsä ja identiteettinsä kannalta. Käskyt ottaa yhteyttä (147), meikata, ”tyttöillä” ja ”machoilla” (148) ovat konkreettisempia toimia, samoin jossakin määrin esimerkin 143 vaatiminen. Esimerkit ovat käskyjä, mutta niihin ei liity negatiivista määräilevyyttä, vaan niissä on rohkaiseva, kannustava ja positiivinen sävy. Voimakasta imperatiivia käytetään vaikuttamaan siihen, miten lukija suhtautuu itseensä ja identiteettiinsä. Ekspressiivisyyttä on paljon etenkin esimerkissä 148, jossa käytetään huutomerkkejä.

Käskeä tai kehottaa voi myös ilman imperatiivia:

- 105 Mutta muru hei, **takki auki!** (32)

Takki auki -lausumassa subjekti *takki* ja adverbi *auki* saavat käskevän merkityksen, sillä se tulkitaan liikkeeksi, takin avaamiseksi. Adverbilla *auki* on sekä olo- että tulosijainen merkitys (VISK § 395), ja esimerkin *auki* edustaa tulosijaista merkitystä. Sama voitaisiin ilmaista imperatiivilla (*avaa takki*) mutta silloin se ei enää kantaisi samaa sanonta-merkitystä kuin *takki auki*, joka tarkoittaa käyttäytymistä 'rehvastellen' ja 'valmistautumatta' – tässä 'liikoja aristelematta'. Sillä on samanlainen rohkaiseva merkitys kuin imperatiivin käytöllä.

4.3.3 Kieltäminen

KMP-kertomuksissa käytetään myös kielteistä imperatiivia eli kieltoja:

- 149 Jos joku sanoo, että olet vääränlainen, koska olet homo, **älä usko. Älä suostu** siihen. Sinä tiedät että se ei ole totta. Sinä olet hyvä juuri sellaisena kuin olet. (11)
- 150 **Äläkä pelkää**, homous on normaalia. (11)
- 151 Ei, **älä vedä** hartioita korviin vaan kannan itsesi ylväästi. (31)
- 152 **Älä vaadi** itseltäsi liikaa. Vaadi muilta se, mikä sinulle kuuluu. (12)
- 153 Jos elämä on synkkä ja sinusta tuntuu, ettei läheltäsi löydy yhtään sellaista ihmistä, jolle voisit puhua kokemuksistasi ja jolta voisit saada tukea, **älä jää yksin**. (57)

Esimerkeissä 149–151 lukijaa kielletään olemasta nöyrä ja alistumasta vääränlaisiin oletuksiin ja vaatimuksiin. Sävy on lohduttava: *älä pelkää, älä vedä hartioita korviin*. Kieltoja seuraa neuvo tai käsky tehdä jotakin, mikä on toivottavampaa tai parempaa. Esimerkissä 149 kieltoa seuraa kaksi väitettä, joilla on assertiivinen funktiomerkitys. Niissä vedotaan lukijan kognitioon ja oletetaan että lukija omaksuu asian totena: *Sinä tiedät, että se ei ole totta. Sinä olet hyvä juuri sellaisena kuin olet*. Samalla tavalla toimii esimerkin 150 lause *homous on normaalia*, mikä on rohkaiseva etenkin lohduttavan *äläkä pelkää* -kehotuksen kanssa. Esimerkissä 151 parempi vaihtoehto käy ilmi rinnastuskonjunktion *vaan* aloittamasta lauseesta, jossa kehoitetaan lukijaa kantamaan itsensä ylväästi. Konjunktion *vaan* tehtävä onkin ensisijaisesti korrektiivinen, eli se aloittaa lauseen, joka esittää kielletylle jäännökseltään korvaavan elementin (VISK § 1106). Myös esimerkin 152 lauseet voisi rinnastaa *vaan* -konjunktiolla, mutta ne on erotettu omiksi virkkeikseen. Merkitys on kontrastiivinen: *älä tee näin vaan noin*. Esimerkin 153 kieltoa seuraavassa virkkeessä kirjoittaja luettelee järjestöjä ja tahoja, joihin voi ottaa yhteyttä ja joista saa apua.

Verrattuna käskyihin ja kehotuksiin KMP-kertomusten kielloissa on neuvova tai lohduttava sävy. Lohduttamisella on merkitykset ”tuottaa lohtua, lievittää jonkun surua, pahaa mieltä tms.” (KS 2012). Sävy syntyy siitä, että lukijaa kielletään pelkäämästä, vetämästä hartioita korviin tai jäämästä yksin – häntä kannustetaan pelosta ja yksinäisyydestä ylöspäin eikä vaadita sen suurempia suorituksia. Lohduttamisen tarkoituksena on lievittää jonkun surua tai pahaa mieltä, eli se on kieltomuotoisena sekä direktiivistä että kooperatiivista kutsua yhteiseen sosiaaliseen tekoon.

4.3.4 Retoriset kysymykset

Halliday (1994, 68–69) on määritellyt direktiiveiksi kaikki sellaiset lauseet, joiden voi ajatella odottavan vastaanottajalta toimintaa tai antavan siihen luvan. Kysyminen on puheakti, sillä kysymykseen odotetaan reagointia eli vastausta. KMP-kertomuksissa käytetään jonkin verran kysymyksiä, joista rohkaisun kannalta merkittäviä ovat retoriset kysymykset. Ne ovat interrogatiivimuotoisia lausumia, joihin ei odoteta vastausta vaan samanmielisyyden osoitusta ja jotka toimivat väitteinä, johon puhuja sitoutuu. Retorisissa kysymyksissä on läsnä sekä kysymys että siihen tarkoitettu vastaus. (VISK § 1705). Tällaisia ovat esimerkkien 154–156 kysymykset:

154 **Mutta onko sinulla varaa elää muiden elämää, muiden ehdoilla?** Ei! (31)

155 **Koska jos ei olisi rakkautta, mitä sitten on?** (30)

156 Ennen A:n tapaamista äidistäni otetut valokuvat näyttävät harmailta. Myöhemmissä kuvissa on hehkuva, säteilevä ja onnellinen ihminen. **Kuinka minulla voisi olla mitään tätä muutosta vastaan?** (25)

Esimerkissä 154 kirjoittaja antaa vastauksen heti perään, vieläpä huutomerkillä, jonka ekspressiivinen vaikutus yltää kysymykseen saakka. Esimerkeissä 155 ja 156 retorisuus näkyy konditionaalimuodossa sekä kieltoa vahvistavassa ilmauksessa *mitään*. Kysymysmuotoisuus tekee lausumasta itsestäänselvyyden, joka heitetään ilmaan ja johon toivotaan tietynlaista vastausta. Siinä mielessä sillä on assertiivisten puheaktien tapaan propositionaalinen osatekijänsä (Larjavaara 2008: 177). Se saa samanmielisen lukijan vastaamaan kysymykseen niin kuin kirjoittaja toivoo: ei mitään (esimerkki 155), ei mitenkään (esimerkki 156). Näin retoriset kysymykset kohdistavat lukijan huomion asioihin, jotka ovat yleisesti tunnustettuja (kuten vapaus, rakkaus, onnellisuus), mutta joita kaikki eivät soisi lhbt-ihmisille. Retorisissa kysymyksissä yhdistyy direktiivisyys, assertiivisyys ja ekspressiivisyys.

4.3.5 Väitteet ja neuvot

Assertiiviset lauseet voivat olla rohkaisevia ja lohduttavia silloin, kun niissä ilmaistaan jotakin sellaista, mikä auttaa vastaanottajaa olemaan sujut itsensä ja maailman kanssa. Tällaisia ovat seuraavat esimerkit, joissa otetaan kantaa homoseksuaalisuuden moraaliseen ulottuvuuteen ja sen olemukseen:

157 Rakas tarttuu kädestä, ottaa syliin, sulautuu minuun. **Mikään näin kaunis, näin täydellinen ei voi olla väärin.** (100)

158 Mutta edelleen minua ajaa kaikessa työssäni yksi ehdoton ajatus: **tässä ei ole mitään väärää.** (123)

159 **Meitä on ollut aina**, mahdollisesta vastustuksesta riippumatta. Et siis ole ainoa tai yksin, mihin tahansa menetkin. Äläkä pelkää, **homous on normaalia. - - - Homous ei ole häpeä.** (11)

160 **Homous ei ole valinta.** Mutta se on valinta, että voin sanoa sen ääneen ja voin liittää nimeni siihen, homouteen. (92)

Esimerkeissä 157 ja 158 on kyse homoseksuaalisuuden moraalista ulottuvuudesta. Lauseet vetoavat lukijan tiedonintressiin ja antavat maailmasta sellaisen kuvan, jossa homoseksuaalisuus ei ole väärin. Lauseilla on assertiivinen funktio. Esimerkkien 159 ja 160 väitteet ovat, että homous on normaalia, homoja on ollut aina, homous ei ole häpeä eikä valinta. Lauseissa otetaan kantaa sellaisiin käsityksiin, jotka ovat olleet vallalla kristillisessä Euroopassa lähes 2000 vuotta. Esimerkkien kirjoittajat esittävät väitteet yksinkertaisina tosiasioina, sitoutuvat niihin ja samalla odottavat, että lukija omaksuu ne totena. Rohkaiseva merkitys voi olla erittäin merkittävä sellaiselle ihmiselle, joka on joutunut kuulemaan tai lukemaan paljon homovastaisia kommentteja.

Kun yleistävät väitteet liittyvät ihmisen henkilökohtaiseen elämään, ne lähenevät merkitykseltään elämänohjeita tai neuvoja:

161 Olen pohtinut, miksi en uskaltanut aikaisemmin. Miksi odottelin niin pitkään ja yritin epätoivoisesti olla jotain muuta kuin oma itseni. Menetinkö jotain, jäikö elämää elämättä? Lopulta kai ajalla ei kuitenkaan ole niin paljon merkitystä kuin teoilla. **Aina on hyvä päivä alkaa elää omaa elämää, eikä koskaan ole liian myöhäistä sitä tehdä.** (131)

162 Jos olisin antanut periksi vuosikymmeniä sitten, uskonut kaikki ikävät sanat ja luovuttanut kannustuksen puutteessa, en olisi koskaan saanut kokea sitä, mitä nykyään koen: rakkautta, ystävyyttä, arvostusta, kunnioitusta, läheisyyttä, sukulaisuutta ja perheenjäsenyyttä. **Kukaan ei hyljeksi outoakaan lintua, jos outo-lintu ei hyljeksi itseään.** Rohkeutta. (54)

Esimerkeissä 161 ja 162 on vahvoja kaikuja yleisistä elämänohjeista tai -viisauksista. Virkkeet ovat kohosteisia, ja niissä on poettisuutta, kielellä leikittelyä. Voi esimerkiksi olettaa, että esimerkeissä lainataan yleisesti tutuista sananlaskumuoteista tai fraaseista. Outi Lauhakangas (2009) on tutkinut sananlaskumuotteja nettiteksteissä ja todennut, että sananlaskumuunnoksia käytetään valistavina elämänohjeina, oman mielipiteen vahvistamiseksi ja oman toiminnan arvioinnissa. Esimerkin 161 taustalla ovat fraasit *aina on hyvä päivä tehdä jtkn* ja *koskaan ei ole liian myöhäistä tehdä jtkn*. Virkkeen sanajärjestys on kohosteinen, ja se erottuu muusta tekstiyhteydestä. Kirjoittaja pohtii elämässään tekemiään ratkaisuja ja siirtyy sitten vastaamaan niihin yleisten totuuksien kautta. Edeltävässä virkkeessä modaalinen partikkeli *kai* merkitsee asian puhujan subjektiiviseksi arveluksi tai oletukseksi jonkin asian todennäköisyydestä (VISK § 1603), mutta esimerkivirkkeessä ei tällaisia lievennyksiä ole. Fraasia käyttämällä kirjoittaja arvioi omaa toimintaansa ja ilmaisee mielipiteensä. Fraasin voi jopa tulkita elämänohjeeksikin. Esimerkin 162 taustalla kaikuu sanalasku *ei nimi miestä pahenna, ellei mies nimeä*, joka on sovellettu vähemmistössä olemisen ja syrjinnän käsittelyyn. Sen käyttö oman elämän arvioinnin jälkeen antaa vahvistusta oman toiminnan arvioinnille ja laajenee koskemaan laajempaa joukkoa, samaistuvia tekstin lukijoita.

Sananlaskumuottien lisäksi nollarakenteet saavat tyypillisesti yleistävän tulkinnan (ks. alaluku 4.2.3). Rohkaisevia nollapersoonaisia virkkeitä ovat mm. seuraavat:

163 Tärkeää on oppia rakastamaan itseään, sellaisena epäselvänä, epävakaana ja moninaisena kuin on. Sen myötä löytää teitä toisten ihmisten lähelle.(20)

164 Tärkeintä on löytää vaikka vain yksi luotettava henkilö ja tulla ulos kaapista. Sen jälkeen elämänhalu palaa takaisin ja kaikki järjestyy, muuttuu paremmaksi. (68)

165 Elämä on todellakin elämisen arvoista, ja kaikki muuttuu paremmaksi. Siihen kannattaa aina uskoa. (34)

Esimerkeissä 163 ja 164 yhdistyvät ohje ja lupaus. Molemmissa on abstraktia asiaa luonnehtiva partitiivimuotoinen adjektiivipredikatiivi *tärkeä*, esimerkissä 33 superlatiivimuodossa. Tämä arvottava adjektiivi tekee esimerkeistä neuvovia. Verbi on *olla* ja infinitiivisubjekti *oppia* (163) ja *löytää* (164). Nollapersoonana on adverbiaalinen ”tärkeää/tärkeintä [0:lle] on”. Lauseissa on assertiivinen ja direktiivinen funktiomerkitys, etenkin kun ohjeen jälkeen esitetään lupaus: kun teet näin, saat tätä. Lupaus on esimerkin 163 toisessa virkkeessä nollasubjektillinen: *sen myötä [0] löytää teitä toisten ihmisten luo*. Esimerkin 164 lupauksessa nollapersoonana on puolestaan läsnä genetiiviattribuu-

tin tai substantiivilausekkeen määrittteen paikalla: *sen jälkeen [0:n] elämänhalu palaa takaisin*. Esimerkissä 165 esitetään ensin lupaus, jota seuraa neuvo. Nollapersoonana on genetiivisubjektina: *siihen [0:n] kannattaa aina uskoa*. Nollapersoonaiden rakenteiden rohkaisuus syntyy niiden yleistävyydestä ja positiivisista lupauksista, joiden paikalle etenkin lhbt-lukijan on lohdullista asettua.

4.3.6 Toivotukset ja toivomukset

KMP-kertomusten kenties selkein rohkaiseva virke on yksinkertainen toivotus:

166 **Rohkeutta.** (54)

Toivotus on erään kertomuksen viimeinen virke, omaksi kappaleeksi omalle rivilleen erotettu lopetus. Se vertautuu sellaisiin partitiivimuotoisiin fraaseihin kuin *onnea* tai *kiitoksia*. Toivotuksessa ovat läsnä direktiivinen, ekspressiivinen ja kooperatiivinen funktiomerkitys. Se kutsuu lukijaa ottamaan vastaan toivotuksen.

Toivomisessa on samankaltaisia piirteitä kuin toivottamisessa. Seuraavissa esimerkeissä kirjoittaja käyttää verbiä *toivoa*:

167 Nuoruus on vaikeaa aikaa jokaiselle. **Toivoisin, että sen ei täytyisi olla yhtään sen vaikeampaa niille, jotka eivät täytä tavallisuuden kriteerejä.** Mitkä ne nyt kulloinkin ovatkaan. (105)

168 Omalla kohdallani kaikki muuttui todellakin paremmaksi. Paljon paremmaksi kuin uskalsin toivoakaan. **Toivon sitä samaa ihan kaikille.** (105)

169 **Toivon, että annat elämälle mahdollisuuden.** (57)

Esimerkeissä 167–169 käytetään verbiä *toivoa*, jonka merkitys on haluta hartaasti, odottaa, että haave, suunnitelma, aie, odotus, toive, toivomus toteutuu; suhtautua jhk toiveikkaasti (KS 2012). Esimerkin 167 toivominen kohdistuu niihin, *joita eivät täytä tavallisuuden kriteerejä*, esimerkin 168 toivominen *ihan kaikkiin*, ja esimerkin 169 toivominen yksikön toiseen persoonaan eli sinuun. Toisen persoonan käyttö tekee esimerkiksi 169 myös direktiivisen. Kaikki esimerkit ovat puheakteina ekspressiivisiä.

Toivomisen lisäksi KMP-kertomuksissa käytetään verbejä *suoda* ja *uskoa*:

170 Julmin kohtalo on kai olla olematta oma itsensä, **enkä soisi sitä kenellekään.** (136)

171 Kaikki on muuttunut, ja **uskon vahvasti, että meidän sukupolvemme muuttaa maailmaa vielä paremmaksi.** (125)

172 **Uskon, että kristillinen rakkaus lopulta voittaa** ja homoja ja homoutta alestaan ymmärtää sekä kirkon että sen konservatiivisten herätysliikkeidenkin paris-

sa. Suhtaudun positiivisesti tulevaisuuteen, vaikken vielä valmis paketti olekaan. (14)

Esimerkin 170 verbi *suoda* lähentyy merkitykseltään toivomista, sillä sen merkitys on ennemmin 'nähdä mielellään jnk tulevan jnk osaksi t. tapahtuvan, toivoa (tapahtuvaksi), haluta (tapahtuvan)' kuin 'antaa, sallia, myöntää (armosta, suosionosoituksena, ylemmän vallalla)' (KS 2012). Kuten toivominen ja suominen, myös esimerkkien 171 ja 172 uskomisen ovat selvästi ekspressiivisiä ilmauksia, joilla kirjoittaja ilmaisee tuntojaan ja ajatuksiaan asioista. Esimerkeissä 171 ja 172 on deklaratiivirakenne, jossa lausetäydennys on alisteinen verbille ja saa täten epävarmemman tulkinnan kuin lause, joka ei olisi alisteinen verbille ja tulkittaisiin suoraksi lupaukseksi tai väitteeksi (ks. alaluvut 4.3.1 ja 4.3.5). Esimerkeissä ilmaistaan kirjoittajan luottamus asioiden järjestymiseen, mutta kirjoittajat eivät eksplisiittisesti anna lupausta tai sitoudu toimimaan asian puolesta.

4.3.7 Yhteisön velvoittaminen

Pienenä erikoisuutena yhdessä KMP-kertomuksessa käytetään sellaista velvoittamista, joka ei kohdistu pelkästään toiseen persoonaan vaan laajenee koskemaan monikon ensimmäistä persoona, 'meitä':

173 Mutta **meillä onnekailla on velvollisuus** muita kohtaan. (100)

174 **Emme saa vaieta vääryyksien edessä.** (100)

175 **Meidän on kannettava läheisiämme** vaikeiden aikojen yli. (100)

176 **Meidän on elettävä todeksi lupaus:** kaikki muuttuu paremmaksi. (100)

177 Se auttaa ymmärtämään, että yhdenvertaisuus ei tapahdu itsestään – että **edistykseen puolesta pitää taistella.** (99)

Esimerkit 173–176 esiintyvät samassa tekstissä peräkkäin. Niissä on kyse velvoittamisesta, jota ilmaistaan erilaisin kielellisin keinoin. Esimerkissä 173 habitiiviadverbiaali *meillä onnekailla* ja olla-verbi yhdistetään substantiivilausekkeeseen *velvollisuus muita kohtaan*. Esimerkissä 174 käytetään modaaliverbiä *saada* kielteisessä muodossa: *emme saa vaieta*. Esimerkeissä 175 ja 176 on genetiivisubjekti ja nesessiivinen verbiliitto *on + VA-partisiippi*. Esimerkissä 177 puolestaan on nollasubjekti ja modaaliverbi *pitää*. Nollasubjektin paikalle voi samaistua kirjoittaja, lukija tai laajempikin joukko ihmisiä. Rakenne saa ikään kuin nesessiivisen tulkinnan, vaikkei siinä olekaan ilmipantua subjektia (vrt. *meidän tulee taistella edistykseen puolesta*).

Nesessiivisyyden eli velvoittavuuden voi tulkita puheaktiteorian mukaisesti direktiiviseksi, sillä sen tarkoituksena on vaikuttaa lukijaan ja ohjailta häntä. Monikon ensimmäisen persoonan, 'meidän', velvoittaminen eroaa kuitenkin sävyiltään toisen persoonan velvoittamisesta, sillä siinä on puhujaan ja jonkinlaiseen yhteisöön kohdistuvaa deonttisuutta. Deonttisuudessa on kyse puhujan tahtoa tai yhteisön normeja ilmaisevasta luvasta ja velvollisuudesta, joka kohdistuu moraalisesti vastuullisen, intentionaalisen toimijan tekoihin (VISK § 1554). Esimerkeillä 173–177 on näin ollen kooperatiivinen funktiomerkitys: ne kutsuvat yhteiseen toimintaan ja vastuuseen. Samankaltaista kooperatiivisuutta on KMP-videon aloituksessa:

178 Me olemme täällä sitä varten että me muutamme maailman niin, että myöskään homoja, lesboja tai muuten omaa seksuaalista identiteettiään pohtivia ei saa sortaa, ei saa kiusata. (0:00)

Esimerkissä yhdistyvät kooperatiivinen ja direktiivinen funktiomerkitys, ja aloitusroolissaan se määrittää koko videota. Puhujana on entinen oikeusministeri Tuija Brax, mikä aktivoi genren institutionaaliset merkitykset. Myös esimerkkien 173–177 tulkinnan kannalta on mielekästä kiinnittää huomiota kirjoittajaan ja hänen rooliinsa, sillä tekstin on kirjoittanut omalla nimellään Oras Tynkkynen, avoimesti homoseksuaali kansanedustaja. Tieto kirjoittajan taustasta aktivoi institutionaalisia merkityksiä, eli Tynkkynen KMP-kertomuksesta saattaa lukijan silmissä tulla poliittisempi.

4.3.8 Onnelliset lopetukset

Olen alaluvuissa 4.3.1–4.3.7 tarkastellut KMP-kertomusten rohkaisun keinoja lausetasolla, erityisten puheaktityyppien näkökulmasta. Rohkaisun keinona voi pitää myös lajityyppimerkitysten tason ilmiötä. KMP-kertomuksissa on selviytymistarinoille tyypillinen onnellinen lopetus. En tarkoita kertomusten eksaktia lopetuskappaletta (jossa voi olla mm. lukijan puhuttelua tai elämänviisauksia) vaan semanttista elämäntarinan lopetusta – sitä nykyhetkeä, jossa kertomusta kerrotaan. Labov kutsuu tätä kertomuksen osiota *koodaksi* (ks. alaluku 2.7). KMP-kertomusten koodat ovat leimallisesti onnellisia. Seuraavissa esimerkeissä korostuvat tyytyväisyys, itsetuntemus ja onnellisuus:

179 Ennen mietin joka päivä, milloin ja miten voin löytää rauhan. Nyt mietin joka päivä, kuinka tyytyväinen olen itseeni. (136)

180 Kukaan ei voi horjuttaa maailmaani, koska tiedän kuka olen ja seison omilla jaloillani. (43)

- 181 Nyt elän juuri sellaista elämää, josta olen aina haaveillut. Rohkeus kohdata oma itseni oli avain vapauteen. (107)
- 182 Matka jatkuu, ja monessa mielessä olen onnellisempi kuin koskaan. Siitä arasta ja yläasteella kiusatusta pojasta on kasvanut itseensä tyytyväinen ihminen. (27)
- 183 Kirjoitan tätä nyt sinulle ylpeänä siitä, mitä olen ja mitä olen elämässäni saanut aikaan. (85)

Esimerkkejä 179–183 voi pitää kertomuksina, joissa kirjoittaja on kasvanut olemaan tyytyväinen itseensä (179 ja 182), tuntemaan itsensä (180) ja kohtaamaan oman itsensä (181). Kaikissa esimerkeissä korostuu hyvä itsetunto, kenties selkeimmin kuitenkin esimerkissä 183, jossa kirjoittaja määrittelee kirjoittavansa *ylpeänä siitä, mitä olen ja mitä olen elämässäni saanut aikaan*. Tässä kirjoittaja tulee määritelleeksi varsin suoraan kirjoittavansa sekä itsestään että saavutuksistaan. Yksilön itsensä rooli oman elämänsä sankarina korostuu.

KMP-kertomuksissa reflektoidaan usein menneitä vaikeuksia:

- 184 Kaikki nämä omat, tällä hetkellä jo naurettavilta tuntuvat elämäntilanteeni ja pöllöilyni ovat kasvattaneet minut siksi, mitä nyt olen. Uskallan olla rohkeasti oma itseni. (142)
- 185 Psykiatrinen ja hengellinen väkivalta on kasvattanut minua. Ne ovat antaneet mahdollisuuden auttaa muita kiusaamisen ja syrjinnän kohteita. (110)
- 186 Olen tyytyväinen, että elän ja että elämäni ei päättynyt unilääkkeisiin. Vaikeudet ovat olleet silta tähän päivään. (125)

Selviytymistarinoille on tyypillistä nostaa koetut hankaluudet ja vaikeudet rakentavaan rooliin: ne *kasvattavat* (184 ja 185) tai ovat metaforisesti *silta tähän päivään* (186). Tällainen tarinankerronta eheyttää kertojan kokemuksia ja tekee niistä tarpeellisia. Sosiaalipsykologit (esim. Hänninen 2001, Mishler 2006) näkevät, että kertoessaan tarinaansa ihminen tulkitsee menneen aina nykyhetkestä käsin. KMP-kertomuksissa nykyhetki sijoittuu sellaiseen vaiheeseen, jossa kirjoittajalla menee hyvin ja kaikki on muuttunut paremmaksi. Selviytymistarinalle tyypillisten vaikeuksien tarpeellisuutta kyseenalaistaa selkeästi vain yksi kirjoittaja:

- 187 Olen pohtinut, miksi en uskaltanut jo aikaisemmin. Miksi odottelin niin pitkään ja yritin niin epätoivoisesti olla jotain muuta kuin oma itseni. Menetinkö jotain, jäikö elämää elämättä? Lopulta kai ajalla ei ole niin paljon merkitystä kuin teoilla. Aina on hyvä päivä alkaa elää omaa elämäänsä eikä koskaan ole sitä liian myöhäistä tehdä. Muistan teininä ajatelleeni, että jos kaikki pohtisivat oman elämänsä oikeutusta yhtä perinpohjaisesti kuin me homot, ei kenellekään tulisi koskaan mieleen sortaa tai syrjiä toisia. Ehkä se kaikki oli tarpeellista. (130–131)

Ylitsevuotavan onnellisten kertomusten joukossa esimerkissä 187 esitetyt kysymykset pysäyttävät: *menetinkö jotain, jäikö elämää elämättä?* Kirjoittaja vastaa omaan kysymykseensä elämänviisaudella mutta palaa teini-ikäisenä pohtimaansa kysymykseen oman elämänsä oikeutuksesta. Kirjoittaja on kiinni identiteetin kannalta olennaisimmassa kysymyksessä: saanko olla totta omana itsenäni? Viimeisen virkkeen *ehkä se kaikki ole tarpeellista* modaalinen partikkeli *ehkä* tuntuu vastaavan tähän kysymykseen: ei kai omana itsenä olemiseen tarvitse lähtökohtaisesti kuulua kärsimys?

Onnelliseen lopetukseen kuuluu monessa KMP-kertomuksessa oman itsensä hyväksymisen lisäksi – tai jopa sen edellytyksenä – sosiaalisen yhteisön hyväksyntä. Tämä korostuu seuraavissa esimerkeissä:

188 On helpottavaa ja huojentavaa olla muiden edessä kokonaisena ihmisenä. (48)

189 Kukaan ei tuomitse minua. En elä salaista elämää. (68)

190 Minulla on paljon ystäviä, jotka rakastavat minua sellaisena kuin olen. (95)

191 Elämässäni on paljon rakkautta ja upeita ystäviä, joihin voi luottaa. (50)

192 Perheemme, sisaruksemme ja naapurit hyväksyvät meidät sellaisina kuin olemme, ja se on merkinnyt paljon. (34)

193 Äitini, jonka luulin tuomitsevan minut, sekä kyläyhteisö, jonka luulin katsovan meitä ivallisesti, osoittautuivatkin suureksi tueksi. (107)

194 Tykkään työstäni sekä ryhmäliikunnanohjaajana että ohjelmistosuunnittelijana. Elämä hymyilee. Minut hyväksytään töissä. Asiasta jopa vitsaillaan. (116)

Esimerkit 188 ja 189 kuvaavat laajempaa, yleisempää tasoa: sitä että voi olla kokonainen muiden edessä ja sitä, ettei joudu tuomituksi tai elä salaista elämää. Monessa kertomuksessa tärkeintä on saada hyväksyntää ja rakkautta ystävilta (190 ja 191), sukulaisilta ja naapureilta (192 ja 193) ja työyhteisöltä (194). Myös romanttisen rakkauden löytäminen on keskeisessä roolissa:

195 Nyt elän onnellisessa parisuhteessa tyttöystäväni kanssa.(79)

196 Olen äärimmäisen onnellinen. Olen ensirakkauteni kanssa kihloissa, ja olemme asuneet yhdessä viisi vuotta. Syksyllä muutimme ihanaan taloon mäntymetsän laitaan, ja aamuisin havahdun edelleen epäuskoisena ja pakahtumaisillani onnesta sen ihmeen äärellä, että saan herätä ihmisen vierestä, jota rakastan kuin hullu. (52)

197 Nykyään elän rekisteröidyssä parisuhteessa mieheni kanssa. Olemme olleet yhdessä 17 vuotta. Minusta on ihanaa olla homo. (144)

Esimerkeissä 195–197 kerrotaan KMP-kertomuksille tyypillisesti onnellisesta ja pitkäaikaisesta parisuhteesta, parisuhteen rekisteröimisestä, häistä ja yhteisestä kodista ja/tai

perheestä. Parisuhde on monessa kertomuksessa keskeisessä asemassa, mitä selittää se, että seksuaalinen suuntautuminen liittyy läheisesti rakkauden kokemuksiin. Toisaalta voi pohtia, ovatko KMP-kertomukset peräti parisuhdenormatiivisia – yksinelämistä ja eroamista tuodaan kertomuksissa esille hyvin vähän. Esimerkit 198 ja 199 tekevät tästä poikkeuksen:

198 Nyt minulla ei ole miestä, mutta en ole yksinäinen. (23)

199 Olen seurustellut ja eronnut useampaan kertaan. (43)

Jonkinasteisen parisuhdenormatiivisuuden lisäksi KMP-kertomuksissa näkyy muitakin yhteiskunnassamme ja kulttuurissamme perinteisesti arvokkaina pidettyjä asioita, esimerkiksi työssä menestyminen:

200 Nyt olen kolmekymmentäkaksi, teen väitöskirjaa yliopistolla, olen aktiivinen politiikassa ja useissa järjestöissä ja minulla on työ, josta nautin. (123)

201 Minulla on elämäni varrella ollut useita mielenkiintoisia työmahdollisuuksia sekä Suomessa että ulkomailla ja lisää on tulossa. (50)

202 Olen osaava ja arvostettu omalla alallani. Minulla on vaikutusvaltaakin. (23)

Esimerkeissä 200–202 työelämässä menestymiseen näyttäisi kuuluvan se, että saa tehdä työtä, josta nauttii ja joka on mielenkiintoista, kansainvälistä ja jatkuvaa. Lisäksi hyvä työntekijä on osaava ja arvostettu, ja hänellä on vaikutusvaltaa. Työssä menestymiseen liittyy myös taloudellinen tilanne, joka mahdollistaa esimerkiksi oman kodin, auton tai lapsen tekemisen hedelmöityshoitoklinikalla, kuten seuraavissa esimerkeissä:

203 Nyt olemme hankkineet kissan, ostaneet paritalon ja rekisteröineet parisuh-
teemme. Vanhempani pitävät vaimostani todella paljon. Elokuussa 2010, 43-
vuotiaana, synnytin esikoispokani, joka sai alkunsa hedelmöitysklinikalla. (140)

204 Olen onnellinen ja tyytyväinen elämääni. Minulla on oma yritys, olen taitava
työssäni, ja minulla on viihtyisä oma koti, jossa vipeltää pari kania ja koira. (48)

205 Meillä on oma koti, auto ja kolme sekopäistä kissaa. Eli kaikkea, mitä elämältä
voisi toivoa. (116)

Esimerkeissä 203–205 näkyy perinteinen, porvarilliseksikin luonnehdittu elämäntapa, joka mahdollistuu hyvän taloudellisen tilanteen ja pysyvän perheen myötä. Esimerkissä 203 lueteltuja omaa kotia, autoa ja lemmikkieläimiä kuvataan jopa *kaikeksi, mitä elämältä voisi toivoa*. Länsimaisessa kulttuurissa porvarillisen elämäntyylin arvostuksessa ei ole mitään uutta, mutta historiallisesti on uutta, että perheyksikkönä voi toimia avoimesti ja juridisesti mies- tai naispari. Sen takia esimerkit 203–205 ovat eräänlaisesta perinteisyydestään huolimatta uudenlaisia representaatioita.

Selviytymistarinoiden kuuluu loppua hyvin kuuluakseen genreen. Suurin osa KMP-kertomuksista loppuu onnellisesti, mutta lukija saattaa silti jäädä pohtimaan, onko todellisuus niin valoisa kuin kertomuksissa esitetään. Entä kaikki ne kertomukset, jotka päättyivät huonosti? Entä ihmiset, jotka eivät ole päässeet sinuiksi itsensä tai sosiaalisen ympäristönsä kanssa? Onnellisten loppujen ylikorostuneisuus saattaa luoda nykypäivän lhbt-ihmisten elämästä kuvan, jossa onkin vain omasta itsestä kiinni, selviytyykö vai ei. On vaarana unohtaa ne epäkohdat, joita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat joutuvat edelleen kohtaamaan juridisen aseman ja syrjivien asenteiden muodossa. Tähän ottaa kantaa seuraava kirjoittaja:

206 Tämä ei ole selviytymistarina. Osa minusta toivoo, että voisin kertoa urhoollisen selviytymistarinan. Siinä kasvaisin epäilysten ja syrjinnän leimaamasta nuoresta ehyeksi seksuaalisuuteensa tyytyväiseksi aikuiseksi. Ihailisitte sitä, miten tarvoim vaikeuksien kautta voittoon, ehkä silmäkulmakin vähän kostuisi. Mutta ei se niin mennyt. (98)

Aloitus *tämä ei ole selviytymistarina* on genreen kannalta mielenkiintoinen: kirjoittaja viittaa selviytymistarinaan ja on siis tietoinen niistä lajiodotuksista, joita hänen tekstiinsä kohdistetaan. Metatasolla pysyen hän luonnehtii, millä tavalla selviytymistarina etenisi tyypillisesti, mutta päättää kuvailun tyyliä: *mutta ei se niin mennyt*. Tässä vaiheessa lukija alkaa miettiä, onko kirjoittajalle sitten käynyt huonosti – eikö hän selviytynytään? Kertomus on kuitenkin positiivinen. Alun huomautus liittyy siihen, että kirjoittaja haluaa nostaa esiin toisenlaiset tarinat eikä tuudittautua hyvään. Hänellä on kertomuksessaan poliittinen sävy, joka kulminoituu loppukappaleessa:

207 Kaikilla ei ole selviytymistarinoita. Homous ei ole välttämättä kamppailua. Aina ei tarvitse kulkea vaikeuksien kautta voittoon. Omaksi itseksi kasvaminen voi sujua ihan hyvin. Mutta meillä onnekkailta on velvollisuus muita kohtaan. Emme saa vaieta vääryyksien edessä. Meidän on kannettava läheisiämme vaikeiden aikojen yli. Meidän on eletävä todeksi lupaus: kaikki muuttuu paremmaksi. (100)

Kertomus, josta esimerkit 206 ja 207 löytyvät, on poikkeuksellinen ja tärkeä puheenvuoro, sillä se nostaa esille KMP-kirjan yleisestä linjasta poikkeavia näkökulmia. Toisaalta voi ajatella, että lhbt-ihmisten huonosti loppuneita kertomuksia on kerrottu maailman sivu: ihmiskohtalot ovat päättyneet syrjintään, hylkäämiseen, yksinäisyyteen tai jopa teloitukseen tai itsemurhaan. Tämän historian valossa kulttuurimme on juurtunut vahvoja käsityksiä siitä, kuinka lhbt-ihminen on syntinen, sairas tai vähintäänkin surullinen ja onneton. KMP-kertomukset, jotka loppuvat onnellisesti, muuttavat tätä

syvälle juurtunutta mielikuvaa, vaikka niissä jouduttaisiinkin etenemään vaikeuksien kautta voittoon. Kertomusten kirjoittajat ovat todellisia, omalla nimellään kirjoittavia ihmisiä, jotka selviytyvät ja ovat onnellisia. Kirjoittajien identiteettien ja elämän positii-viset representaatiot tarjoavat oletetulle lukijakunnalleen mahdollisia roolimalleja ja ilmaisevat, että tällainenkin elämä on mahdollista. Kuten esimerkit 208 ja 209 osoittavat, kaikki inhimillisen elämän rakkaus ja hyvyys ovat saatavilla myös seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvalle:

208 Toisin kuin pelkäsin, en ole jäänyt mistään paitsi. Lesbous on tuonut minulle elämäni parhaat asiat: ihanan vaimon, rakastetun lapsen, oman perheen, uusia ystäviä, avoimen puheyhteyden vanhempiini ja luottamusta ystäväieni hyväksyntään ja tukeen. (112)

209 Jos olisin antanut periksi vuosikymmeniä sitten, uskonut kaikki ikävät sanat ja luovuttanut kannustuksen puutteessa, en olisi koskaan saanut kokea sitä, mitä nykyään koen: rakkautta, ystävyyttä, arvostusta, kunnioitusta, läheisyyttä, sukulaisuutta ja perheenjäsenyyttä. (54)

5 LOPUKSI

Olen tutkielmassani tarkastellut KMP-kertomusten kontekstia, identiteettien representaatioita sekä lukijan puhuttelua ja rohkaisua. Lisäksi olen pohtinut KMP-kertomusten genreä ja narratiivia diskurssianalyttisesti sosiaalisen toiminnan kiteytyneinä käytänteinä. Tämä on tarkoittanut niin tekstin kuin sosiokulttuurisen ilmiöiden tasolla liikkumista ja erilaisten merkitysten avaamista. Tutkielmani aineisto, 57 lhbt-ihmisen ja heidän läheistensä kertomusta, on avannut melko kokonaisvaltaisen näkökulman seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaan, asemaan ja elettyyn elämään. Jotkin asiat näkyvät eksplisiittisesti tekstin tasolla, toiset ovat implisiittisempiä ja vaativat kontekstin ja intertekstien tuntemista.

Olen tarkastellut kertomuksia genreanalyttisesti, kiinnittäen huomioita niiden lajiin sekä tyypillisiin konventioihin. Lähes kaikki KMP-kertomukset ovat omaelämäkerrallisia kertomuksia, joissa useimmiten keskitytään lhbt-identiteetin kasvuun ja kehitykseen. Monet niistä ovat vahvasti selviytymiskertomuksia: kirjoittajat kertovat, miten he selvisivät huonoista kokemuksistaan ja milloin kaikki muuttui paremmaksi. Tämä liittyy lhbt-ihmisten historiallisesti syrjittyyn asemaan ja aiheen tabuluonteisuuteen. Eiheteroseksuaalisuus tai kaksinapaisen sukupuolijaon ulkopuolinen sukupuoli-identiteetti on monessa KMP-kertomuksessa vaatinut sopeutumista sekä kirjoittajalta itseltään että hänen lähipiiriltään – yhteiskunnallisista rakenteista puhumattakaan. Nämä identiteettiä problematisoivat seikat korostuvat analyysissäni identiteettien representaatioista. Seksuaalista ja sukupuoli-identiteettiä representoidaan KMP-kertomuksissa mm. matkana, minuuden yhtenä puolena, muuttavana ja vähemmistöön kuulumisena. Kertomuksissa kuvataan myös vääriä representaatioita.

KMP-kertomuksissa on kuitenkin piirteitä toisenlaisistakin genreistä: puheista ja kirjeistä, joissa puhutellaan vastaanottajaa. Puhuttelua tehdään käyttämällä toista persoonaa, inklusiivista monikon ensimmäistä persoonaa sekä nollapersoonaa, joka avaa lukijalle mahdollisuuden samaistua yhteiseen kokemukseen. Ne KMP-kertomukset, joissa on puhuttelua, ovat genreltään jonkinlaisia hybridejä – omaelämäkertojen ja kirjeiden yhteenliittymiä. Tällaiset kertomukset asettuvat genrejen julkisuus–yksityisyys-jatkumolla kiinnostavasti puoliväliin, sillä ne ovat aiheidensa ja puhuttelun puolesta yksityisiä mutta kirjassa julkaistuna ja epäspesifille lukijakunnalle osoitettuna julkisia.

Puhutteluun liittyy myös tutkielmani kielellisen analyysin kolmas osuus, jossa tarkastelen kertomuksissa käytettyjä lukijaan kohdistuvia rohkaisun keinoja. Olen ryh-

mitellyt ne puheaktiteorian tarjoamin välinein kahdeksaan kategoriaan, joita ovat lupaminen, käskeminen ja kehottaminen, kieltäminen, retoriset kysymykset, väitteet ja neuvot, toivotukset ja toivomukset, yhteisön velvoittaminen ja onnelliset lopetukset. Olen analysoinut kunkin kategorian kohdalla taustalla olevaa erityistä puheaktityyppiä sekä poikkeuksena onnellisia lopetuksia tekstilajimerkitysten tasolla. Menetelmä osoitautui toimivaksi, joskaan ei aukottomaksi: erityisten puheaktityyppien sumeat rajat aiheuttivat vaikeuksia kategorisoinnissa ja paljastivat kielen luonteen merkkijärjestelmänä, jonka tulkinnassa tarvitaan kontekstia.

Tutkielmani haastavin osuus on ollut kontekstin ja kielellisen analyysin laajuuden rajaaminen. Olen päätenyt antamaan kontekstille huomattavan paljon tilaa ja valitsemaan kolme piirrettä, jotka ovat KMP-kertomusten genren kannalta olennaisia ja kiinnostavia. Silti tuntuu, että tutkielmani on voinut vastata vain pieneen osaan niistä tutkimuskysymyksistä, joita aineisto tarjoaa. Merkittävä rajaus, jonka tein jo alkuvaiheessa, oli yhteen julkaisuun keskittyminen. Nyt, kun lhbt-elämäkerrallisia tekstejä on julkaistu enemmän, olisi kiinnostavaa vertailla niitä: minkälaisia painotuksia julkaisuisissa on ja miksi? Millaisella prosessilla ja millaisin tavoittein aineisto on koottu? Mitä tekstit kertovat ajastaan? Julkaisujen määrä ei toistaiseksi riittäisi kovin pitkäkestoiseen diakroniseen analyysiin, mutta lyhyessäkään ajassa voi tapahtua paljon nyt, kun seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asiat ovat pinnalla. On esimerkiksi jännittävä nähdä, pysykö lhbt-ihmisten omaelämäkerrallisissa kertomuksissa hallitsevana romanttinen tendenssi, vai voiko niistä jossakin vaiheessa julkaista traagisia tai ironisia kuvauksia. Toinen kiinnostava suunta, johon tutkimusta voisi jatkaa, olisi transihmisten identiteettien representaatiot. Sukupuolivähemmistöt ovat selkeästi vähemmistönä KMP-kertomuksissa, ja niitä on ylipäätään tutkittu vähemmän kuin seksuaalivähemmistöjä, joihin ei enää suomalaisessa yhteiskunnassa liity niin vahvaa tabua.

Pitkään vaiettujen kertomusten nostaminen tutkielmani keskiöön on ollut tietoinen valinta. Olen halunnut antaa KMP-kertomuksille sijan tutkimuksen kohteena voidakseni lukea ja kuunnella tarkkaan, mitä kirjoittajilla on sanottavanaan. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten elämästä on piirtynyt kirjan kertomuksissa rikas, monipuolinen ja aito kuva. Tavoitteenani on myös ollut laajentaa ymmärrystä inhimillisen elämän kirjosta ja tehdä näkyväksi asioita, joita ei aina vielä kukaan halua nähdä. Sillä kuten Mirkka Rekola on todennut: ”Poistyönneetyt tarvitsevat maailman ja maailma tarvitsee heidät.”

LÄHTEET

- AARNIPUU, TIIA 2008: *Trans. Sukupuolen muunnelmia*. Helsinki: Like.
- AHLMAN, ERIK 1953: *Ihmisen probleemi. Johdatus filosofisen antropologian kysymyksiin*. Jyväskylä: Gummerus.
- ALDRICH, ROBERT (toim.) 2006: Homojen ja lesbojen historia. Teoksessa Robert Aldrich (toim.) *Rakkaus samaan sukupuoleen* s. 7–28. Multikustannus Oy.
- ASKEHAVE, INGER – JOHN SWALES 2001: Genre identification and communicative purpose: a problem and a possible solution. – *Applied Linguistics* 22/2 s. 195–212.
- AUSTIN, J. L. 1962: *How to do things with words*. Toimittaneet J.O. Urmson ja Marina Sbisa. Oxford: Oxford University Press.
- BAHTIN, MIHAIL 1986: *Speech Genres and Other Late Essays*. Austin, TX: University of Texas Press.
- BARTHES, ROLAND 1971/1979: From Work to Text. Teoksessa Josué V. Harari (toim.) *Textual Strategies: Perspectives in Post-Structuralist Criticism* s. 73–81. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- BAUMAN, ZYGMUNT 1999: *Sosiologinen ajattelu*. Tampere: Vastapaino.
- BAYNHAM, MIKE 2006: *Moroccan narratives of migration and settlement*. Teoksessa Anna de Fina – Deborah Schiffrin – Michael Bamberg (toim.) *Discourse and Identity* s. 376–397. Cambridge: Cambridge University Press.
- BENDITT, LAUREN – EMILY ENGEL – MELIDDA GAVIN – ELIZABETH STANSKY 2009: *Addressing Health Disparities Affecting Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender (LGBT) Youth and Adults in Wisconsin*. www.lafollette.wisc.edu/publications/workshops/2009/lgbt.pdf. 12.1.2013
- BERGER, PETER – THOMAS LUCKMANN 1967: *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Doubleday, NY: Anchor Books.
- BHATIA, VIJAY K. 1997: The power and politics of genre. – *World Englishes* 16/3: 359–371.
- BHATIA, VIJAY K. 2004: *Worlds of written discourse. A genre-based view*. London: Continuum.
- BOOTH, WAYNE 1961: *The rhetoric of fiction*. Chicago: The University of Chicago Press.
- BURR, VIVIEN 2003: *Social constructionism*. London: Routledge.
- CHATMAN, SEYMOUR 1978: *Story and discourse: narrative structure in fiction and film*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

- COLILLI, PAUL 2006: Texts. Semiotic theory. Teoksessa Keith Brown (päätoim.) *The encyclopedia of language & linguistics*. Amsterdam : Elsevier Science.
- DE BEAUGRANDE, ROBERT – WOLFGANG DRESSLER 1981: *Introduction to Text Linguistics*. London: Longman.
- DE FINA, ANNA – DEBORAH SCHIFFRIN – MICHAEL BAMBERG (toim.) 2006: *Discourse and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DE FINA, ANNA 2006: *Group identity, narrative and self-representations*. Teoksessa Anna De Fina – Deborah Schiffrin – Michael Bamberg (toim.) *Discourse and Identity* s. 351–375. Cambridge: Cambridge University Press.
- FOUCAULT, MICHEL 1969/1972: *Politics, philosophy, culture: interviews and other writings, 1977-1984*. Toim. Lawrence D. Kritzman. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- FOUCAULT, MICHEL 2005 [1969]: *Tiedon arkeologia*. [L'archéologie du savoir.] Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Tampere: Vastapaino.
- FOUCAULT, MICHEL 2010: *Seksuaalisuuden historia: tiedontahto, nautintojen käyttö ja huoli itsestä*. Helsinki: Gaudeamus.
- GOWING, LAURA 2006: Lesbot ja heidän kaltaisensa uuden ajan alun Euroopassa, 1500–1800. Teoksessa Robert Aldrich (toim.): *Rakkaus samaan sukupuoleen* s. 7–27. Multikustannus Oy.
- HALL, STUART (toim.) 1997: *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. London: SAGE Publications.
- HALL, STUART 1999: *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- HALLIDAY, M.A.K. 1973/1976: *Explorations in the functions of the language*. London: Arnold.
- HALLIDAY, M.A.K 1994: *An introduction to functional grammar*. London: Arnold.
- HALLIDAY, M. A. K. – CHRISTIAN MATTHIESSEN 2004: *An introduction to functional grammar*. London: Arnold.
- HARARI, JOSUÉ V 1979: *Textual Strategies: Perspectives in Post-Structuralist Criticism*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- HEIKKINEN, VESA 2009: Johdanto. Tekstintutkimusta kielen piirteiden ja tekstilajien suhteista. Teoksessa *Kielen piirteet ja tekstilajit* s. 7–36. Tietolipas 229. Helsinki: SKS.
- HEIKKINEN, VESA 2012a: Teksti. Teoksessa Vesa Heikkinen – Eero Voutilainen – Petri Lauerma – Ulla Tiililä – Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi: tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 59–66. Helsinki: Gaudeamus.

- HEIKKINEN, VESA 2012b: Diskurssi. Teoksessa Vesa Heikkinen – Eero Voutilainen – Petri Lauerma – Ulla Tiililä – Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi: tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 94–99. Helsinki: Gaudeamus.
- HEIKKINEN, VESA 2012c: Konteksti. Teoksessa Vesa Heikkinen – Eero Voutilainen – Petri Lauerma – Ulla Tiililä – Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi: tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 88–93. Helsinki: Gaudeamus.
- HEIKKINEN, VESA – PETRI LAUERMA – ULLA TIILILÄ 2012: Intertekstuaalisuus. Teoksessa Vesa Heikkinen – Eero Voutilainen – Petri Lauerma – Ulla Tiililä – Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi: tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 100–111. Helsinki: Gaudeamus.
- HEIKKINEN, VESA – EERO VOUTILAINEN – PETRI LAUERMA – ULLA TIILILÄ – MIKKO LOUNELA (toim.) 2012: *Genreanalyysi: tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- HEKANAHO, PIA LIVIA 2010: Queer-teorian kummia vaihteita. Teoksessa Tuija Saresma – Leena-Maija Rossi – Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* s. 144–155. Tampere: Vastapaino.
- HEKMA, GERT 2006: Homojen maailma vuodesta 1980 nykypäivään. Teoksessa Robert Aldrich (toim.) *Rakkaus samaan sukupuoleen* s. 333–363. Multikustannus Oy.
- HELM, J. (toim.) 1967: *Essays on the Verbal and Visual Arts*. Washington: American Ethnological Society.
- HERGEMÖLLER, BERND-ULRICH 2006: Keskiaika. Teoksessa Robert Aldrich (toim.) *Rakkaus samaan sukupuoleen* s. 57–78. Multikustannus Oy.
- HERMAN, DAVID 2009: *Basic elements of narrative*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- HUPPERTS, CHARLES 2006: Homoseksuaalisuus Kreikassa ja Roomassa. Teoksessa Robert Aldrich (toim.) *Rakkaus samaan sukupuoleen* s. 29–56. Multikustannus Oy.
- HYVÄRINEN, MATTI – EEVA PELTONEN – ANNI VILKKO (toim.) 1998: *Liikkuvat erot: sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino.
- HYVÄRINEN, MATTI 1998: Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Matti Hyvärinen – Eeva Peltonen – Anni Vilkkko (toim.) *Liikkuvat erot: sukupuoli elämäkertatutkimuksessa* s. 311–336. Tampere: Vastapaino.
- HYVÄRINEN, MATTI 2006: Kerronnallinen tutkimus. www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf. 29.1.2013
- HYVÄRINEN, MATTI 2012: Kertomuksen sosiaaliset lajit. Teoksessa Vesa Heikkinen – Eero Voutilainen – Petri Lauerma – Ulla Tiililä – Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi: tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 392–410. Helsinki: Gaudeamus.
- HÄNNINEN, VILMA 2002: *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampereen yliopisto.

ISAKSSON, EVA: Homona ja lesbona Euroopassa: Suomi. SETA-julkaisuja 4. www.sappho.net/eva/HLE/. 21.1.2013

JOKINEN, JUHA VELI (toim.) 2009: *Homo! Lesbo! Tositarinoita 2000-luvun Suomesta*. Helsinki: Minerva.

JUVONEN, TUULA 2002: *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Tampere: Vastapaino.

KASKISAARI, MARJA 1995: *Lesbokirja*. Tampere: Vastapaino.

KASKISAARI, MARJA 1998: Rakkauden täyttymys. Seksuaaliset erot ja romanttinen rakkaus. Teoksessa Matti Hyvärinen – Eeva Peltonen – Anni Vilkkö (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa* s. 273–309. Tampere: Vastapaino.

KNUUTTILA, TARJA – AKI PETTERI LEHTINEN (toim.) 2010: *Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Helsinki: Gaudeamus.

KONTULA, OSMO – ELINA HAAVIO-MANNILA 1995: *Matkalla intohimoon: nuoruuden hurma ja kärsimys seksuaalielämäkertojen kuvaamana*. Helsinki: WSOY.

KONTULA, OSMO – ELINA HAAVIO-MANNILA 1997: *Intohimon hetkiä: seksuaalisen läheisyyden kaipuu ja täyttymys omaelämäkertojen kuvaamana*. Helsinki: WSOY.

KOSKI, KAARINA – TAINA UKKONEN 2007: *Folkloristiikka ja kertovat tekstit*. http://www.elore.fi/arkisto/1_07/kou1_07.pdf. 18.12.2012.

KRISTEVA, JULIA 1980 [1969]: *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*. Oxford: Blackwell. [*Séméiotiké: recherches pour une sémanalyse*, Paris: Edition du Seuil]

KS 2012 = MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0 Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

KUOSMANEN, VOITTO: Kohti identiteetistä vapaata massaihmistä? Teoksessa Riitta Laajala – Tapio Nykänen (toim.) *Identiteetti ja maailman kokeminen. Symposiumtektejät* s. 107–122. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

LAAJALA, RIITTA – TAPIO NYKÄNEN (toim.) 2005: *Identiteetti ja maailman kokeminen: symposiumtektejät*. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

LABOV, WILLIAM – JOSHUA WALETSKY 1967: Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience. Teoksessa J. Helm (toim.) *Essays on the Verbal and Visual Arts* s. 12–44. Washington: American Ethnological Society.

LABOV, WILLIAM 1972: *Language in the inner city: studies in the Black English vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

LAITINEN, LEA 1995: Nollapersoona. – *Virittäjä* 99 s. 337–358.

LAKOFF, GEORGE – MARK JOHNSON 1980: *Metaphors we live by*. Chigago, IL: University of Chigago Press.

- LARJAVAARA, MATTI 2007: *Pragmasemantiikka*. Helsinki: SKS.
- LARJAVAARA, MATTI 2008: Kohti lausuman koko merkitystä. Teoksessa *Kieltä kohti* s. 164–189. Helsinki: Otava.
- LAUHAKANGAS, OUTI 2009: Sananlaskumuotti nettiteksteissä. Teoksessa Vesa Heikkinen (toim.) *Kielen piirteet ja tekstilajit. Vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen* s. 63–86. Tietolipas 229. Helsinki: SKS.
- LEHTO, JUHANI E. – CAMILLA KOVERO 2010: *Homoseksuaalisuus tieteen näkökulmasta ja miesten kertomana*. Helsinki: Osuuskunta Lilith.
- LEINO, PENTTI 1991: *Lauseet ja tilanteet*. Suomen objektin ongelmia. Helsinki: SKS.
- LEMKE, JAY 1990: *Talking science. Language, learning and values*. Norwood, NJ: Ablex.
- LYONS, JOHN 1977: *Semantics. Vol 2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LÖFSTRÖM, JAN 2001: Maskuliinisuus ja seksuaalisuus eli mistä vitsiä milloinkin väännetään? Historiallisia papereita 14 s. 1–4. <http://www.helsinki.fi/historia/yhdistys/julk/mask01/lofstrom.pdf>. 24.1.2013
- MAKKONEN, ANNA 1991: Onko intertekstuaalisuudella mitään rajaa? Teoksessa Auli Viikari (toim.) *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia* s. 9–30. Tietolipas 121. Helsinki: SKS.
- MAURANEN, ANNA 2006: Genre, käänös ja korpus. Elämäntaito-oppaat tarkastelussa. Teoksessa Anne Mäntynen, Susanna Shore ja Anna Solin (toim.) *Genre – tekstilaji* s. 214–239. Tietolipas 213. Helsinki: SKS.
- MISHLER, ELLIOT 2006: *Narrative and identity: the double arrow of time*. Teoksessa Anna de Fina – Deborah Schiffrin – Michael Bamberg (toim.) *Discourse and Identity* s. 30–47. Cambridge: Cambridge University Press.
- MUSTOLA, KATI 2007: Suomalaisten lesbo- ja homoliikkeiden historiaa. Teoksessa Kati Mustola – Johanna Pakkanen (toim.) *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa* s. 18–37. Helsinki: Like.
- MÄNTYNEN, ANNE – SUSANNA SHORE – ANNA SOLIN (toim.) 2006: *Genre – tekstilaji*. Tietolipas 213. Helsinki: SKS.
- MÄNTYNEN, ANNE – SUSANNA SHORE 2006: Tekstilajien risteyksessä. Mika Myllylän testamentti. Teoksessa Anne Mäntynen, Susanna Shore ja Anna Solin (toim.) *Genre – tekstilaji* s. 238–302. Tietolipas 213. Helsinki: SKS.
- NIEMINEN, TOMMI 2010: *Lajien synty. Tekstilaji kielitieteen semioottisessa metateoriassa*. Jyväskylän yliopisto.
- NYKÄNEN, TAPIO 2005: Modernin ja postmodernin rajapinnalla. Keminmaalaisnuorten poliittinen todellisuus. Teoksessa *Identiteetti ja maailman kokeminen. Symposiumitekstejä* s. 107-122. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

- NYLUND, MATS: *Iscensatt interaktion. Strukturer och strategier i politiska mediesamtal*. Helsinki: SLS.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA – MARI SIIROINEN (toim.) 2008: *Kieltä kohti*. Helsinki: Otava.
- PAASONEN, SUSANNA 2010: Sukupuoli ja representaatio. Teoksessa Tuija Saresma – Leena-Maija Rossi – Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* s. 39–49. Tampere: Vastapaino.
- PARKKINEN, MARJA-LEENA (toim.) 2003: *Ulos kaapista. Tositarinoita homoseksuaalisuuden kohtaamisesta*. Helsinki: Like.
- PENNYCOOK, ALASTAIR 1994: The politics of pronouns. *ELT Journal* 48(2): 173–178
- PIETIKÄINEN, SARI – ANNA MÄNTYNEN 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Helsinki: Vastapaino.
- PUFF, HELMUT 2006: Uuden ajan alun Eurooppa, 1400–1700. Teoksessa Robert Aldrich (toim.) *Rakkaus samaan sukupuoleen* s. 79–102. Multikustannus Oy.
- PULKKINEN, TUIJA 2003: *Postmoderni politiikan filosofia*. E-kirja. Gaudeamus.
- RIZZO, DOMENICO 2006: Homopolitiikka ja julkisuus toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Robert Aldrich (toim.) *Rakkaus samaan sukupuoleen* s. 197–222. Multikustannus Oy.
- ROSSI, LEENA-MAIJA 2010a: Esityksiä, edustamista ja eroja: Representaatio on politiikkaa. Teoksessa Tarja Knuuttila – Aki Petteri Lehtinen (toim.) *Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi* s. 261–275. Helsinki: Gaudeamus.
- ROSSI, LEENA-MAIJA 2010b: Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* s. 21–38. Helsinki: Vastapaino.
- SAARINEN, TERHI 1991: Suomalaisen homo- ja lesboliikkeen poliittiset strategiat: vastarinnan mahdollisuudet ja rajat. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston sosiologian laitos.
- SARESMA, TUIJA – LEENA-MAIJA ROSSI – TUULA JUVONEN 2010: *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino.
- SEPPÄNEN, JANNE 2005: *Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle*. Tampere: Vastapaino.
- SHORE, SUSANNA 2012: Kieli ja kielenkäytön lajit systeemis-funktionaalisessa teoriassa. Teoksessa Vesa Heikkinen – Eero Voutilainen – Petri Lauerma – Ulla Tiililä – Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi: tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 131–157. Helsinki: Gaudeamus.

- SIBALIS, MICHAEL 2006: Miesten homoseksuaalisuus valistuksen ja vallankumousten aikana, 1680–1850. Teoksessa Robert Aldrich (toim.) *Rakkaus samaan sukupuoleen* s. 103–124. Multikustannus Oy.
- SOLIN, ANNA 2006: Genre ja intertekstuaalisuus. Teoksessa Anne Mäntynen, Susanna Shore ja Anna Solin (toim.) *Genre – tekstilaji* s. 72–95. Tietolipas 213. Helsinki: SKS.
- SUHONEN, MALLA 2007: Transsukupuolisuuden näkymätön historia. Teoksessa Kati Mustola – Johanna Pakkanen (toim.) *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa* s. 53–65. Helsinki: Like.
- SWALES, JOHN 1990: *Genre Analysis. English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TAGG, JOHN 1993: *The Burden of Representation. Essays on Photographies and Histories*. Minneapolis: The University of Minnesota Press.
- TAMAGNE, FLORENCE 2006: Homoseksuaalinen aika, 1870–1940. Teoksessa Robert Aldrich (toim.) *Rakkaus samaan sukupuoleen* s. 167–198. Multikustannus Oy.
- WERLICH, EGON 1975: *Typologie der Texte: Entwurf eines textlinguistischen Modells zur Grundlegung einer Textgrammatik*. Heidelberg: Quelle & Meyer.
- VIIKARI, AULI (toim.) 1991: *Intertekstuaalisuus: suuntia ja sovelluksia*. Tietolipas 121. Helsinki: SKS.
- VIRTANEN, JOHANNA 2008: Luonnotonta haureutta. Samaan sukupuoleen kohdistuneen halun määrittäminen Suomessa vuosina 1880–1920. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitos.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: Iso suomen kielioppi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio. <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7
- VOUTILAINEN, EERO 2012: Tyyli. Teoksessa Vesa Heikkinen – Eero Voutilainen – Petri Lauerma – Ulla Tiililä – Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 77–87. Helsinki: Gaudeamus.
- WITTGENSTEIN, LUDVIG 1981: *Filosofisia tutkimuksia*. Helsinki: WSOY.

LIITTEET

LIITE 1

JUSSI K, 32, HELSINKI

Et sinä ole uhri! Uhri on ihminen, jolle on tapahtunut jotakin pahaa. Tuo ei ole pahaa. Tuo taitaa olla parasta. Tuo kyllä vaatii. Ensimmäisen ison ja raskaan askeleen. Ja peilin. Itsensä hyväksymisen jälkeen haarniskat ja suojat käyvät tarpeettomiksi eivätkä sanat enää satuta niin lujaa. Ne kimpoavat vereslihasta takaisin ja muuttuvat merkityksettömiksi. Paitsi ne kauniit.

Kyllä! Sinä olet homo! Hinttari! Fägäri! B-rapun poika! Ei, älä vedä hartioita korviin vaan kannaa itsesi ylväästi. Häpeä on niin ysikyt-lukua. Se mikä tänään tuntuu ylivoimaiselta ja mahdottomalta, on huomenna itsestään selvää. Jos ja kun tulet kaapista, tule rytinällä. Karmit kaulassa.

Matka sinuksi ei ole välttämättä helppo, ja pysäkillä saat-
taa jäädä läheisiäkin ihmisiä. Mutta onko sinulla varaa elää
muiden elämää, muiden ehdoilla? Ei! Ole karvainen! Meik-
kaa! Tyttöile! Machoile! Pääasia, että sinä olet sinä. ISOLLA
ÄSSÄLLÄ. Kun palaset lokahtavat paikoilleen, sinusta tulee
kokonainen.

Lupaan, että kokonaisena elämästä ei puutu rakkautta,
onnea, pettymyksiä, kokemuksia, kyyneliä, onnistumisia ja
vastoinkäymisiä. Maailma saa värit, eikä tunnu enää siltä kuin
seuraisi jonkun toisen elämää auton takapenkiltä, huurteisesta
sivuikkunasta, rankkasateen lävitse.

Rakkaus ei ole helppoa, oli sen kohde sitten mies, nainen,
iso, pieni, nuori, vanha, sininen tai punainen. Mutta muru
hei, takki auki! Ole hyvä itsellesi, ja ole ylpeydellä.

Ole se ärsyttävä ja korni naistenlehtimainos – ole proud to
be me.

Tämä ei ole selviytyymistarina.

Osa minusta toivoo, että voisin kertoa urhoollisen selviytymistarinan. Siinä kasvaisin epäilysten ja syrjinnän leimasta nuoresta ehyeksi, seksuaalisuutensa tyyryväiseksi aikuiseksi. Ihailisitte sitä, miten tarvin vaikkeuksen kautta voittoon, ehkä silmäkulmakin vähän kosuisi.

Mutta ei se niin mennyt.

Muistan, kuinka päiväkodin leikkimökissä kaveri kysyi, kummista tykkään enemmän, tyttöistä vai pojista. Kysymys oli lapselle luonteva. Yhtä luonteva oli vastaukseni: pojista. Lukioikäisenä minulla oli lähainen homokaveri. Hän intoili Joe Blasccon meikeistä. Avoimesti homo ystävä tuntui jännittäväältä, ehkä olin vähän ylpeäkin.

Identiteettini tuntui pitkään epäkonkreettiselta. Olen minä, mutta mihin kategoriaan se minä pitäisi luokitella? Harvalle meistä seksuaalinen suuntautuminen on asia, joka pitää analysoida puhki ja raportoida seikkaperäisesti. En koskaan koe olleeni kaapissa. Muille identiteettini valkeni samaan aikaan, kun se realisoitui itsellenikin: kun seurustelin ensimmäisen kerran.

Kaikki meni hyvin. Yksikään ystävä ei kääntänyt selkäänsä. Kukaan opiskelukaveri ei kohdellut kaltoin homouden takia. Yhdelläkään työpaikalla ei seksuaalinen suuntautuminen ollut minkäänlainen tekijä – ei hyvässä eikä pahassa.

Hankalinta homouden sulattaminen oli alkuun vanhemmille. Isää huolettivat sukulaisten ja ystävien reaktiot. Kun hän töksäytti, ettei haluaisi nähdä poikaystäväni, marssin ovesta ulos. Jotakin kuukausia myöhemmin he jo tapasivat ja juttelivat yhteisestä harrastuksesta: kalastuksesta. Äiti murehti hetken, ettei saisi lastenlapsia. Nykyään äiti toivoo hartaasti, että löytäisin miehen, joka tekee minut onnelliseksi. Sitähän vanhemmat haluavat, lastensa onnea.

Minulle homous ei koskaan ollut asia, jota pitäisi sen paremmin salatilla kuin julistaakaan. Kyllä, olen homo. Mutta olen myös mies, vihreä, tamperelainen, kasvisyöjä, vetäytyvä luonne. En ole seksuaalisuuteni; olen minä.

Kerroin homoudesta ensimmäiselle toimittajalle, joka siitä keksi – tai uskalsi – kysyä. Pelkäsin, että siitä eteenpäin minut tunnetraisin sinä homopoliitikkona. Mutta ei sekään mennyt niin. Kun alustan ilmastoneuvotteluisia tai tuulivoimasta, ei järjestäjiä kiinnosta se, haluanko mennä naimisiin miehen vai naisen kanssa.

Seksuaalinen suuntautuminen on oikeastaan aika toissijainen asia. Minua ihmisessä kiinnostaa enemmän se, miten hän kohtelee toisia ja mitä hän elämällään tekee. Homous voi kuitenkin olla myös voimavara. Erilaisena kasvami-nen opettaa samaistumaan toisenlaisiin ihmisiin. Se auttaa ymmärtämään, että yhdenvertaisuus ei tapahdu itsestään – että edistyksen puolesta pitää taistella. Joillekin seksuaalisuus on vaikeaa kohdata. Saan postissa kristillisiä esitteitä. Sähköpostiyhteydenotoissa minut on haluttu passittaa hoitoon ja epäilty, että olen antikristus. Mutta jokaista vihavestä kohti on kymmenen kannustavaa yhteydenottoa ja ystävän halausta.

Rakas tarttuu kädestä, ottaa syliin, sulautuu minuun. Mikään näin kaunis, näin täydellinen ei voi olla väärin.

Kaikkilla ei ole selviytyymistarinoita. Homous ei ole välttämättä kamppailua. Aina ei tarvitse kulkea vaikkeuksen kautta voittoon. Omaksi itseksi kasvaminen voi sujua ihan hyvin. Mutta meillä onnekkailta on velvollisuus muita kohtaan. Emme saa vaieta vääryyksien edessä. Meidän on kannettava läheisiämme vaikeiden aikojen yli.

Meidän on eletävä todeksi lupaus: kaikki muuttuu paremmaksi.

C, 20, LAPPEENRANTA

Olin se tyttö, jonka kanssa joutui kiistelemään hameen käytöstä. Olin se tyttö, joka pian puhumaan opittuaan sanoi: ”Tahdon olla poika, olen poika.” Olin se tyttö, joka joutui vaikenemaan, koska tuntui väärältä sanoa sellaista. Olin se tyttö, joka yritti sopeutua olemaan tyttö ja ihastumaan koulun poikiin niin kuin muut tytöt. Olen poika tytön kehossa.

En enää muista, koska tajusin, mitä transsukupuolisuus tarkoittaa, tai koska tajusin olevani transpoika. Masennus on tehnyt muistoista sameita.

Ala-asteen lopulla muistan tutustuneeni pari vuotta vanhempaan tyttöön, joka tykkäsi tyttöistä. Ihastuinikin. En kuitenkaan tuntenut kehoani omaksi. Syömishäiriöstä, masennuksesta ja murrosiästä huolimatta elin yläasteen ylipäästi rekkalesbona.

Syvällä mielessä kummittelleet ajatukset palasivat pikkuhiljaa ammatikoulun alkaessa ja masennus syveni. Aloin etsiä uusia vastauksia, koska siihen asti saamani eivät olleet oikeita. Vastausten löytäminen ei ollut helppoa, koska transsukupuolisuudesta ei puhuttu yhtä paljon kuin homoudesta. Varovasti aloin kysellä tyttöystäviltä, mitä tuntuisi, jos minulla kasvaisi viikset tai parta. Vastaus oli yleensä ”Hyi yök”.

Noiin 2–3 vuotta sitten törmäsin ihmiseen, joka kutsui itseään transgendertiksi, ja uskalsin kertoa hiukan enemmän omista tuntemuksista harvoille ja valituille ystäville. Päätin, että hakeudun tutkimuksiin heti kun täyten 18 vuotta. Ennen sitä rakastuin tyttöön, joka ei voinut kuvitellakaan olevansa koskaan miehen kanssa. Hänen takiaan yritin vielä viimeisen kerran tyytyä kehooni, mutta ahdistus oli väkevämpi.

Keväällä 2009 keräsin rohkeutta ja kerroin psykiatrisen poliiklinikan hoitajalle haluavani ajan lääkärille, jotta saisin lähetteen transpoliiklinikalle. Onnekseni sain lähetteen helpommin kuin monet muut, mutta se edellytti, että jouduin keskustelemaan päätöksestä oman paikkakuntani psykiatrisella poliiklinikalla muutamaan otteeseen. Lain mukaan lähetettä pyytävän tulisi saada lähete suoraaan Helsingin tai Tampereelle asiaan perehtyneihin yksiköihin. En kuitenkaan valittanut, koska olin viimein ottanut ensimmäisen askeleen oikeaan suuntaan.

Alka lähetteen jälkeen oli pitkää ja turhauttavaa jonottamista. E ensin puoli vuotta transpoliiklinikalle, sitten kuukausi tai pari jokaiselle käynnille erikseen. Vuosi läheteen laatimisesta, satojen junakilometrien jälkeen, olin hoitoneuvottelussa. Diagnoosi odotetusti F64.0. Transsukupuolinen. Ystäväni olivat kutsuneet minua oikealla nimelläni jo pitkään, ja vihdoin siitä tuli virallinen nimi.

Seuraava etappi oli puolen vuoden jonon päässä: hormoni-poli. Nyt hormonihoitojen aloittamisesta on kaksi kuukautta. Kaikki vaiva on ollut sen arvoista.

ANNA-MAIJA KORPELA, 25, SEINÄJOKI

Voisin tiivistää nuoruusaikani yhteen sanaan: erilainen. Muistan tunteen hyvin voimakkaasti.

Minulla oli ystäviä, kavereita ja harrastuksia. Päällisin puolin elämäni näytti samalta kuin muidenkin. Mutta se tunne – se oli jotain sanoi kuvaamatonta.

Pohdin itseäni pitkään ja hartaasti. Muistan ajan, jolloin minulla oli suurta vaikeuksia itseni hyväksymisessä. Oli myös aika, jolloin en kyennyt hyväksymään itseäni sellaisena kuin olen. Yritin itsemurhaa useammin kuin kerran. En voinut sietää sitä ihmistä, joka katsoi minua peilistä. En myöskään kyennyt löytämään syytä inholleni. Oli todella häkellyttävää vain vihata itseään suuresti, tietämättä miksi.

Nuoruus vaihtui täysi-ikäisyydeksi, mutta itseni ihmettelminen ei loppunut. Aikuisiällä alkoivat myös muutamat seurustelusuhteet miesten kanssa. Niistä ei tullut mitään. Koko ajan mielessäni toistui ajatus: tämä ei ole sitä, mitä haluan. Totesin, etten voi enää jatkaa tällä tavoin. Olisi pakko saada selville, miten voisin saavuttaa sisäisen rauhan, onnellisuuden ja tasapainon.

En edes muista, kuinka lopulta tajusin olevani homo-seksuaali. Muistan kyllä nuoruudessaani ihailleeni naisia ja

olen aina kokenut heidät miehiä läheisemmäksi, mutten osannut yhdistää sitä seksuaalisuuteen. Muistan kuitenkin, kuinka seisoin jälleen peilin edessä, katsoin itseäni silmiin ja sanoin ääneen: ”Mitä jos sinä oletkin lesbo?” En koskaan unohda sitä tunnetta.

Käikelle tuntui yhäkättä olevan järjellinen selitys, ja saavutin sen, mitä olin vuosien ajan kaivannut: löysin itseni ja rauhan.

Kolme vuotta siten löysin nykyisen kumppanini. Se oli viimeinen niitti.

Perheeni, sukulaiseini ja ystäväni ovat olleet loistavia. He näkevät, että minulla on vihdoin kaikki hyvin! Sain elämäni parhaan joululahjan, kun veinme puolisoni kanssa joulutervehdyksen isovanhemmilleni. Mummo ja pappa toivotivat lämpimästi puolisoni mukaan sukuun ja perheeseen ja sanoivat, että mummolan ovet ovat meille molemmille aina auki. Seuravaksi puolisoni vietiinkin katsomaan vauvakuviani.

Olen onnellinen voidessani sanoa, että elämäni sujuu tällä hetkellä mallikkaasti.

Elämme mukavaa peruselämää puolisoni kanssa, ja elämä hymyilee meille molemmille. Opiskelen ammattikorkeakoulussa sosiaalialaa, koska haluan auttaa niitä, jotka kamppailevat samojen ongelmien kanssa kuin minä. Haluan kertoa kaikille, että itsensä hyväksyminen helpottaa omaa oloa huomattavasti.